

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SAVAŞIN DEĞİŞEN KARAKTERİ ÜZERİNE:
IRAK'IN İŞİD'LE MÜCADELE STRATEJİLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ali Yasin GÜNDOĞDU

BURSA-2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SAVAŞIN DEĞİŞEN KARAKTERİ ÜZERİNE:
IRAK'IN IŞİD'LE MÜCADELE STRATEJİLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ali Yasin GÜNDOĞDU

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ

BURSA-2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim / Ana Sanat Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda 701616017 numaralı Ali Yasin GÜNDOĞDU'nun hazırladığı "Savaşın Değişen Karakteri Üzerine: Irak'ın IŞİD'le Mücadele Stratejileri" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 30./05./2019 günü 11-30 - 13-30 saatleri arasında yapılmış, sorular sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin / çalışmasının ... başarılı..... (başarılı / ~~başarısız~~) olduğuna oybirliği..... (oybirliği / ~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Gökhan ÖZKAN

Bursa Teknik Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU

Bursa Uludağ Üniversitesi

30./05./2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Savaşın Değişen Karakteri Üzerine: Irak’ın IŞİD’le Mücadele Stratejileri” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarda kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

10.05.2019

Adı Soyadı : Ali Yasin GÜNDOĞDU

Öğrenci No : 701616017

Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Programı : Tezli Yüksek Lisans Programı

Statüsü : Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 10/05/2019

Tez Başlığı / Konusu: Savaşın Değişen Karakteri Üzerine: Irak'ın Işid'le Mücadele Stratejileri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam VII+124 sayfalık kısmına ilişkin, 10/05/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

10/05/2019

Adı Soyadı: Ali Yasin GÜNDOĞDU
Öğrenci No: 701616017
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Programı: Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Ali Yasin GÜNDOĞDU
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VII+118
Mezuniyet Tarihi :/...../20....
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ

SAVAŞIN DEĞİŞEN KARAKTERİ ÜZERİNE: IRAK'IN IŞİD'LE MÜCADELE STRATEJİLERİ

2003'te ABD işgali sonrası Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesiyle beraber Irak'ta iktidar gücü Sünni Araplardan nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şii Arapların eline geçmiştir. İşgal sonrası dönemde iç politikada yeniden bir güç dengesinin tesis edilme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yaşanan iç savaşlarla etnik ve mezhepsel gerilimin tırmanması ülkedeki politik kutuplaştırmayı had safhaya çıkarmış ve kırılgan bir yapıya sahip olan Irak'ın iç dengeleri Arap Baharı ile birlikte yeniden sarsılmıştır. Şii Arapların diğer etnik ve mezhepsel gruplara uyguladığı baskı, ülkedeki otorite boşluğu ile birleşince Irak'ta IŞİD terör örgütünün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, IŞİD'in hibrit bir savaş stratejisi ile hareket etmesi örgütün hızlı bir biçimde ülkede nüfuz sahibi olmasına neden olmuştur. Bu durum ise IŞİD'e karşı mücadelede Irak'ın iç politik, bölgesel ve uluslararası düzeylerde ittifaklar kurmasını gerektirmiştir. Aynı zamanda Irak, hibrit bir tehdit olarak yükselen IŞİD'e karşı hibrit bir mücadele stratejisi yürütmüştür. Mevcut çalışmada, IŞİD'le mücadelede Irak'ın ittifak stratejilerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmek için klasik güç dengesi teorisinin aksine farklı bir perspektif sunan omnibalancing teorisinden yararlanılacaktır. Çalışmada, terör örgütü IŞİD'in ortaya çıkışından itibaren hızlı bir şekilde yükselişini gerçekleştirmesine katkı sağlayan stratejiler ve buna karşılık Irak'ın IŞİD'le mücadele kapsamında uygulamış olduğu stratejiler hibrit savaş konsepti perspektifinden analiz edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Omnibalancing Teorisi, Hibrit Savaş, IŞİD, Irak, İran, ABD

ABSTRACT

Name and Surname : Ali Yasin GÜNDOĞDU
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : VII+118
Degree Date :/...../20....
Supervisor : Asst. Prof. Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ

ON THE CHANGING CHARACTER OF WAR: STRATEGIES OF IRAQ'S STRUGGLE AGAINST ISIS

After the destruction of Saddam Hussein's regime by the US occupation in 2003, power passed from the Sunni to the Shiite Arabs, who constitute the majority of Iraq's population. In the post-occupation period, attempts to establish a balance of power in domestic politics have failed. The escalation of ethnic and sectarian tensions that have accompanied the civil wars has exacerbated political polarization to an extreme level, and the tenuous structure of the country's internal balance has been shaken again by the Arab Spring. The oppression by Shiite Arabs of other ethnic and sectarian groups and the vacuum of authority in the country have led to the emergence of the ISIS terrorist organization in Iraq. The fact that ISIS has adopted a hybrid warfare strategy has also resulted in the rapid escalation of its dominance in the country. This situation has led the state to establish alliances at domestic, regional and international levels in order to combat ISIS. Iraq has also adopted a hybrid warfare strategy to counter ISIS's equivalent. In order to comprehensively evaluate Iraq's alliance strategies in dealing with ISIS, the current study adopts an omnibalancing theory that presents a different perspective to the classical balance of power theory. It uses the hybrid warfare concept to examine the strategies that have contributed to the rapid advance of ISIS in Iraq and the strategies adopted by the country in combating ISIS.

Keywords: Omnibalancing Theory, Hybrid Warfare, ISIS, Iraq, Iran, US

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE: OMNIBALANCING TEORİSİ AÇISINDAN IRAK'IN IŞİD'LE MÜCADELESİNİN ANALİZİ

1. OMNIBALANCING TEORİSİ.....	5
2. REALİZM.....	9
2.1. Omnibalancing Teorisi ve Realizmin Karşılaştırılması.....	16
3. GÜÇ DENGESİ TEORİSİ.....	17
3.1. Omnibalancing ve Güç Dengesi Teorilerinin Karşılaştırılması.....	20
4. OMNİBALANCİNG TEORİSİ VE IRAK'IN IŞİD'LE MÜCADELESİ.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞ KONSEPTİ

1. SAVAŞ KAVRAMI.....	24
2. HİBRİT SAVAŞ.....	26
2.1. Askeri Kapasite Kullanımı.....	31
2.1.1. Konvansiyonel askeri kapasite kullanımı.....	31
2.1.2. Konvansiyonel olmayan askeri kapasite kullanımı.....	32
2.1.2.1. Özel kuvvetler.....	33
2.1.2.2. Devlet dışı silahlı aktörler.....	34
2.1.2.3. Özel askeri şirketler.....	35

2.2. Askeri Olmayan Kapasite Kullanımı.....	37
2.2.1. Enformasyon savaşı ve propaganda.....	37
2.2.2. Ekonomik savaş.....	38
2.2.3. Siber savaş.....	39
2.2.4. Yerel karışıklıkların desteklenmesi.....	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞİD'İN ORTAYA ÇIKIŞI VE SAVAŞ STRATEJİLERİ

1. ORTAYA ÇIKIŞI.....	41
1.1. ABD Politikalarının Etkisi.....	43
1.2. Şii Yönetimlerin Etkisi.....	45
1.3. Arap Baharı'nın Etkisi.....	48
2. SAVAŞ STRATEJİLERİ.....	50
2.1. Askeri Kapasite Kullanımı.....	53
2.2. Askeri Olmayan Kapasite Kullanımı.....	60
2.2.1. Enformasyon ve propaganda.....	60
2.2.2. Ekonomik güç kullanımı.....	64
2.2.3. Siber saldırı kapasitesi.....	67
2.2.4. Yerel karışıklıkların desteklenmesi.....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAK'IN İŞİD İLE MÜCADELE STRATEJİLERİ

1. ASKERİ MÜCADELE STRATEJİLERİ.....	71
1.1. Irak Güvenlik Güçleri.....	71
1.2. İç Politika Düzeyinde Kurulan İttifaklar.....	76
1.2.1. Kürtler.....	76
1.2.2. Şiiler.....	78
1.2.3. Sünniler.....	81
1.2.4. Türkmenler.....	82

1.3. Bölgesel Düzeyde İran ile Kurulan İttifak.....	83
1.4. Uluslararası Düzeyde ABD ile Kurulan İttifak.....	86
2. ASKERİ OLMAYAN MÜCADELE STRATEJİLERİ.....	89
2.1. Enformasyon ve Propaganda.....	89
2.2. Ekonomik Mücadele.....	92
2.3. Siber Mücadele.....	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	103

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CENTCOM	ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı (United States Central Command)
CIA	Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency)
CJTF	Birleşik Ortak Görev Gücü (Combined Joint Task Force)
CSCC	Center for Strategic Counter-terrorism Communications
CYBERCOM	Siber Komutanlığı (Cyber Command)
DET	Digital Engagement Team
IED	Improvised Explosive Device
İKBY	Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
IRU	Internet Referral Unit
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
İHA	İnsansız Hava Aracı
KDP	Kürdistan Demokratik Partisi
KİK	Körfez İşbirliği Konseyi
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
PKK	Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistanê)
SVBIED	Suicide Vehicle-Borne Improvised Explosive Device

VBIED

Vehicle-Bborne Improvised Explosive Device

YPG

Halk Savunma Birlikleri

(Yekîneyên Parastina Gel)

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer almış olan Irak, bölgede zengin petrol yataklarının keşfedilmesiyle birlikte Avrupalı güçlerin ilgi odağı olmaya başlamıştır. Özellikle İngilizler, 19. yüzyıl sonlarından itibaren bölgedeki Kürt, Arap ve diğer unsurlarla yakından ilgilenmiş ve onları Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmalara girişmeleri konusunda desteklemiştir.¹ I. Dünya Savaşı sırasında da benzer faaliyetler içinde olan İngilizler, bölgenin aşiret ve şeyhlerine kendilerini desteklemeleri halinde bağımsızlık vaatleri vermişlerdir. Daha savaş sırasında Fransızlarla İngilizler arasında Ortadoğu topraklarını paylaşmak için Sykes-Picot Anlaşması yapılmış ve savaş sonrasında ise düzenlenen San Remo Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılan parçalar bu iki devlet arasında manda rejimleri adıyla paylaşılmıştır.² Toprakların paylaşımında hiçbir etnik, dini ya da mezhepsel kaygıların güdülmediği, sınırlarının gelişigüzel bir biçimde ve tamamen galip devletlerin çıkarlarını gözetken şekilde çizildiği Irak devleti de böylece doğmuştur. Irak'ın devlet olarak ortaya çıktığı tarihsel süreç dikkate alındığında, 2003 sonrası yaşanan iç savaşların ve bölgenin adeta terör örgütlerinin yuvası haline gelmesinin tesadüf olmadığı anlaşılabilir.

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesiyle başlayan süreçte ise sadece Irak değil, tüm Ortadoğu bu gelişmelerden etkilenmiştir. Nitekim bazı yazarlar bu işgalle birlikte Pandora'nın kutusunun açıldığını öne sürmüşlerdir.³ İşgalle birlikte Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesiyle beraber ülkenin iç politikasında yaşanan güç paylaşımı mücadelesi ilksel kimliklere indirgenmiştir.⁴ Sünni, Şii ve Kürt temelli etnik ve mezhepsel grupların⁵ iktidar savaşında cumhurbaşkanlığı makamı Kürtlere, başbakanlık makamı Şii'lere, meclis başkanlığı makamı Sünnilere bırakılmış ve diğer bakanlıklar da

¹ Sait Yılmaz, *Irak Dosyası*, 1. Baskı, İstanbul: Kum Saati Yayın Dağıtım, 2011, s. 30.

² İbid., s. 33.

³ CJ Werleman, "Iraq: Re-opening Pandora's box of horrors", *Middle East Eye*, 17.03.2015, <https://www.middleeasteye.net/columns/iraq-re-opening-pandora-s-box-horrors-478020170> (e.t. 05.01.2019).

⁴ Emin Salihi, *Irak: Devletin Çöküşü ve Çatışma Süreci*, 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2017, ss.190-191.

⁵ Çalışmada, Irak özelinde etnik ve mezhepsel gruplardan söz edilirken kavramsal olarak Sünni Araplar yerine Sünniler ve Şii Araplar yerine Şii'ler nitelemesi kullanılmıştır.

güç dengesi paylaşımı yapılarak bu gruplara pay edilmiştir.⁶ İç politikada güç dengelerinin oluşturulması sürecinde yaşanan etnik ve mezhepsel iç savaş sonrası, 2007 yılı itibariyle merkezi hükümetin güçlendirilmeye çalışıldığı bir döneme girilmiştir.⁷ Bu süreçte merkezi hükümeti elinde tutan Şiiilerin, ABD'nin ülkeyi işgaliyle birlikte Sünnilerden aldıkları iktidarı koruma ve güçlendirme arzusuyla hareket etmeleri Sünniler ve Kürtlerle aralarında sorunlara yol açmıştır. Özellikle Şiiilerin, Sünniliği ve Sünni bölgeleri güvenlikleştirme çabaları Sünni tabanda huzursuzluklara neden olmuştur.⁸ ABD askerlerinin Aralık 2011'de Irak'tan çekilmesine rağmen, Şii iktidarın Sünni nüfus üzerinde bu baskıcı tutumu sürdürmesi Irak'ta IŞİD tehlikesinin ortaya çıkmasında ana faktörlerden biri olmuştur.

Ulusal bilinçten daha çok aşiret bağları, mezhepsel, etnik ya da bölgesel kimliklerin ön planda olduğu Irak'ta, ordu ve diğer güvenlik güçlerinin IŞİD'e karşı mücadelede isteksiz ve yetersiz kalması üzerine IŞİD hızlı bir biçimde ilerleme kaydederek Haziran 2014 itibariyle Felluce, Ramadi, Tikrit ve Musul gibi çoğunluğu Sünni kentlerde kontrolü sağlamıştır. IŞİD bu süreçte toprak kazanımlarını sürdürürken Irak'ta Nisan 2014 seçimleri gerçekleştirilmiş ve Nuri el-Maliki'nin Kanun Devleti Koalisyonu seçimlerden galip ayrılmıştır. Ancak Maliki'nin başbakanlık koltuğunda üçüncü dönemini geçirme ısrarına rağmen, Haydar el-Abadi yeni başbakan olarak göreve gelmiştir.⁹ Abadi'nin başbakanlık koltuğuna oturmasıyla beraber IŞİD'e karşı mücadelede yeni bir döneme de girilmiştir.

Bu çalışmada, terör örgütü IŞİD'in ortaya çıkışından itibaren hızlı bir şekilde yükselişini gerçekleştirmesine katkı sağlayan stratejiler ve buna karşılık Irak'ın IŞİD'le mücadele kapsamında uygulamış olduğu stratejiler hibrit savaş konsepti perspektifinden analiz edilecektir. Bu bağlamda düzenli ve düzensiz savaşın arasındaki sınırın giderek bulanıklaştığı 21. yüzyılda askeri kapasite kullanımının dışında ekonomik, siber, enformasyon ve propaganda savaşı gibi askeri olmayan kapasitelerin etkili kullanımının

⁶ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 6. Baskı, Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım, Cilt 1, 2014, s. 483.

⁷ Salihi, loc.cit.

⁸ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı*, Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım, Cilt 2, 2017, s. 409.

⁹ Muhammed Madi, "Irak'ı birleştirmesi istenen adam: Haydar el Abadi", *BBC*, 12.08.2014, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140811_abadi_profil (e.t. 02.01.2019).

da fazlasıyla önem kazandığı vurgulanacaktır. Nitekim günümüzde devletler kadar IŞİD gibi devlet dışı silahlı aktörlerin de hibrit bir savaş stratejisi izlediği görülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, hibrit nitelikli bir tehdit olarak yükselen terör örgütü IŞİD'e karşı Irak'ın da bir devlet olarak hibrit bir mücadele biçimini uygulamaya çalıştığını açıklamaktır. Çalışma, esas olarak hibrit savaş konsepti perspektifinden incelenmiştir. Bununla birlikte, mevcut çalışmada uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinden teorik bir zemin kazandırma adına realist teori geleneği içerisinde gelen omnibalancing teorisinden yararlanılmıştır. Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde klasik realizm ve yapısalcı realizm ile realist teori geleneğine temel bir giriş yapılmaktadır. Klasik realizm ve yapısalcı realizm arasındaki benzerlikler ve farklılıklar incelendikten sonra realist geleneğin üzerinde çok tartışılan güç dengesi teorisi ele alınmaktadır. Son olarak ise çalışmamızın teorik zeminini oluşturan omnibalancing teorisi açıklanmaktadır. Bu noktada özellikle ana akım realist teori geleneğinden beslenen güç dengesi teorisinin uluslararası politikada boy gösteren daha çok büyük devletlerin dış politika davranışlarına yönelik açıklamalar getirebildiği vurgulanmaktadır. Ancak Irak gibi dünyada yer alan pek çok devletin güç dengesi teorisi çerçevesinde değerlendirilmesinin mümkün olmadığı ve bu tür devletlerin kendilerine yönelen tehditlere karşı hem iç politikada hem de dış politikada gözlenen davranışlarının farklılık gösterdiği öne sürülmektedir. Bu yüzden omnibalancing teorisinin Irak gibi Ortadoğu devletlerinin hem iç hem de dış politika davranışları üzerinde daha fazla açıklayıcı varsayıma sahip olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda mevcut Şii yönetimin terör örgütü IŞİD'ten algıladığı tehdide karşı izlediği stratejiler, 2003'te ABD işgali sonrası kurulmuş olan Şii merkezli iktidar düzeninin korunması anlamında değerlendirilmektedir.

İkinci bölümde savaş, kavramsal olarak ele alınmakla birlikte savaşın doğası ve karakteri üzerinde tartışılmaktadır. Savaşın doğasının realist teori geleneğinin varsayımlarında olduğu gibi sıfır toplamlı bir oyun olarak devam ettiği anlatılmış, karakterinin ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan devrimlerle beraber dinamik bir değişim halinde olduğu savunulmuştur. Bu bağlamda hibrit savaş konseptinin daha çok savaşın değişen karakteriyle ilgili olduğu vurgulanmış ve içerisindeki başlıca düzenli/konvansiyonel ya da düzensiz/konvansiyonel olmayan bileşenler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, öncelikle terör örgütü IŞİD'in ortaya çıkmasında ve gelişmesindeki etmenler değerlendirilmiştir. Sonrasında IŞİD'in Irak'ta hızlı bir biçimde yükselişine katkı sağlayan hibrit savaş konseptini uygulayışı analiz edilmiştir. Bu kapsamda hibrit bir tehdit olan IŞİD'in askeri savaş kapasitesini başarılı bir biçimde kullanmasının yanı sıra ekonomik, siber, enformasyon ve propaganda savaş kapasitelerini de etkili bir biçimde kullanmaya çalıştığı görülmüştür.

Son bölümde, Irak'ın IŞİD'le mücadele stratejileri hibrit savaş konsepti perspektifinden analiz edilmiştir. Omnibalancing teorisinden de yararlanan bu bölümde Abadi liderliğindeki Irak Merkezi Hükümeti'nin IŞİD'le mücadelede iç ve dış ittifaklara dayanarak nasıl bir hibrit mücadele stratejisi geliştirdiği analiz edilmiştir. Bu bağlamda iç politikada Sünniler ve Kürtleri yanına çekmeye çalışan Abadi hükümeti, aralarında ideolojik ve dini anlamda kuramsal farklılıklar bulunan Şii cemaat ve aşiretleri IŞİD'e karşı birleştirmeye çalışmıştır. Öte yandan Abadi yönetimi bölgesel düzeyde İran'la, uluslararası düzeyde de ABD'nin desteğiyle IŞİD'e karşı dış ittifaklar kurma yoluna gitmiştir. Böylece Irak, iç ve dış politik zeminde oluşturduğu ittifak zinciriyle IŞİD'e karşı güçlü bir askeri, ekonomik, siber, enformasyon ve propaganda kapasitelerini içeren hibrit bir mücadele stratejisine kavuşmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE: OMNIBALANCING TEORİSİ AÇISINDAN IRAK'IN İŞİD'LE MÜCADELESİNİN ANALİZİ

Realizm ve yapısalcı realizmin özellikle II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle beraber Soğuk Savaş dönemini kapsayan bir zaman diliminde uluslararası politika alanında popüler olması ve Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası politika alanında yaşanan birçok değişim ve gelişmeyi açıklayamaması hem realist geleneğin içinden hem de dışından gelen eleştirilerle karşılaşmasına neden olmuştur. Bu noktada henüz Soğuk Savaş'ın bittiği bir dönemde Steven David, *Choosing Sides: Alignment and Realignment in the Third World* adlı çalışmasını ve *Explaining Third World Alignment* adlı makalesini yayımlaması realizm teori geleneğine katkıda bulunmuştur. Her ne kadar David, omnibalancing teorisinin kapsamını Soğuk Savaş dönemi içinde değerlendirmiş olsa da bu konuya dair bazı çekinceler ve güncellemelerle birlikte teorisinin özü korunmaya çalışılacaktır.

1. OMNIBALANCING TEORİSİ

David, 1991'de yayımlanan *Explaining Third World Alignment* adlı makalesi ile Soğuk Savaş boyunca Üçüncü Dünya¹⁰ ülkelerinin kurmuş olduğu ittifakların arkasında yatan etmenleri analiz etmiştir. Bu bağlamda genel olarak güç dengesi, bir devletin diğer devletlerden gelen tehditlere karşı koyma gereksinimi sonucunda oluşurken David'in öne sürdüğü omnibalancing¹¹ ise Üçüncü Dünya liderliğinin karşı karşıya

¹⁰ Dağ, Üçüncü Dünya teriminin özellikle 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlandığını, günümüzde ise işlevini yitirmiş olduğunu belirtip o yıllarda sanayileşmiş ülkelerin dışında kalan ancak kalkınma halinde olan Asya, Afrika ve Latin Amerika devletlerini nitelemek için kullanıldığını vurgular. Bkz. Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, 3. Basım, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009, s. 442. ; Demir ve Acar ise terimin kullanımındaki iki anlamına işaret ederler. İlk olarak, Üçüncü Dünya terimini gelişmiş ülkelerin kontrolü altındaki az gelişmiş Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri olarak nitelerler. Bu ülkeler tam olarak kapitalist veya sosyalist bir blok içinde yer almazlar. İkinci olarak, sanayileşmiş merkez ülkelerin izin verdiği ölçüde dünya işbölümüne katılan ve kendi kendine yeterli düzeyine sahip olmayan, doğrudan ya da dolaylı olarak yarı sömürge durumunda kalan ülkelerdir. Ömer Demir, Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 6. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, Mart 2005, s. 417.

¹¹ Omnibalancing sözcüğünün Türkçe literatürde iki farklı çevirisi bulunmaktadır. Tür ve Salık'ın çalışmasında omnibalancing "her yerde dengeleme" olarak ifade edilirken, Ataman'ın çalışmasında ise "külli dengeleme" olarak karşılığını bulmaktadır. Bkz. Özlem Tür ve Nuri Salık, "Uluslararası İlişkilerde "Küçük Devletler": Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt. 14, Sayı. 53 (2017), s. 17; Robert Olson'un *Turkey's Relations With Iran*) Syria, Israel, and

olduğu iç ve dış tehditlerden dolayı meydana gelir. David, güç dengesinin temel varsayımlarını kabul etmekle birlikte Üçüncü Dünya liderlerinin karşı karşıya olduğu iç ve dış tehditlerin tümünün aldıkları ittifak kararlarında belirleyici olduğunu savunur.¹²

David, omnibalancing teorisinin Üçüncü Dünya devletlerinin ittifaklara yönelik davranışlarının açıklanması ihtiyacından ortaya çıktığını ileri sürer. Üçüncü Dünya liderlerinin ikincil düşmanı yatıştırma politikası izleyerek hem iç hem de dış tehditleri dengelemesi onların gücü elinde tutmalarını sağlar. David'e göre, teorisinin temel varsayımlarının dayanağı liderlerin zayıf ve gayrimeşru olmasıdır. Üçüncü Dünya'da yaygın olarak görülen bu tür liderlerin politik ve fiziksel olarak hayatta kalma amacı, liderlerin ittifak kararlarının en önemli belirleyicisidir.¹³ Çünkü Üçüncü Dünya'da liderliğin iktidarını kaybetmesi genellikle liderin hayatını kaybetmesiyle eşdeğerdir.¹⁴

David, Üçüncü Dünya devletlerinin çoğunun dış güçler tarafından yönetilen kolonilerin mirası olduğunu ifade eder. Bu yüzden sınırlarının keyfiyet arz ettiğini ve devletlerin kendilerinin ise tutarlı bir birimin aksine suni yapılar olduklarını savunur. Ulusal bilinçten yoksun olan bu tür devletlerde ise etnik, dini ve bölgesel kimlikler öne çıkarak iktidar dar bir elit kesimle ve liderle özdeşleşen bir politik sonuç doğurur. Ayrıca kamuoyu ve bürokrasilerin çok küçük bir rolü olduğu Üçüncü Dünya'da, dar bir elit kesim ve liderlikte toplanan yönetme gücünün iktidara ortak olmaya veya iktidar olmaya çalışan diğer gruplara bu şansı tanımaması beraberinde iktidarı ele geçirmeye yönelik isyan ya da darbeleri getirir. İktidarı devirmek için yapılan bu müdahaleler diğer devletler tarafından da desteklenebilir. Bu noktada iç tehditlerin, diğer devletlerin çıkarlarını maksimum kılmak için ideal bir araç olduğunu belirtmek gerekir. Öte yandan silah ve lojistik kapasitedeki eksikliklerden dolayı askeri olarak zayıf devletlerin karşımıza çıktığı Üçüncü Dünya'da, bu tür devletler isyancı grupları komşularına karşı desteklemeye ya da bastırmaya yönelik politikalar izleyebilir.¹⁵

Russia 1991-2000: The Kurdish and Islamist Questions (Türkiye'nin İran, Suriye, İsrail, ve Rusya ile İlişkileri, 1991- 2000: Kürt ve İslamist Sorunlar) (Costa Mesa, CA, ABD: Mazda Publis-hers, Inc., 2001, s. xix 232.) kitabının eleştirisi, Muhittin Ataman, "Türkiye'nin Ortadoğu ile İlişkilerinde Kürt Sorunu ve İslam'ın Etkisi", *Liberal Düşünce*, Yıl. 7, Sayı. 29 (Kış 2003), s. 251.

¹² Steven R. David, "Explaining Third World Alignment", *World Politics*, Vol. 43, No. 2 (Jan. 1991), p.233.

¹³ İbid., s. 236.

¹⁴ İbid., s. 240.

¹⁵ İbid., ss. 239-241.

Danielle Beswick ise, David'in omnibalancing teorisi üzerinde bir takım iyileştirmeler yapar. Öncelikle David'in yapmış olduğu analizlerde seçtiği örneklerin Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısını yansıttığını ve bunun teorinin açıklama gücünü kısıtladığını öne sürer. Beswick'e göre, Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik ortamının terörle mücadele ve demokratikleşme gibi yeni ajandalara sahip olması omnibalancing teorisinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılar. İlk olarak Beswick, David'in Üçüncü Dünya teriminin Soğuk Savaş'ın bir ürünü olduğunu ve o dönemi yansıttığını ifade ederek çağdaş uluslararası politika alanında Ortadoğu gibi bölgelerde¹⁶ de omnibalancing teorisinin bölgeyi çalışan akademisyenler tarafından kullanıldığını ifade eder.¹⁷ Hatta Drezner gibi yazarlar, ABD Başkanı Donald Trump'ın iç ve dış politika hamlelerini omnibalancing teorisi ile açıklama gayretindedirler.¹⁸

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Marc J. O'Reilly, "Omanibalancing: Oman Confronts an Uncertain Future", *Middle East Journal*, Vol. 52, No. 1 (Winter 1998), pp. 70-84 ; Kirill Nourzhanov, "Omnibalancing in Tajikistan's Foreign Policy: Security-Driven Discourses of Alignment with Iran", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 14, No. 3 (September 2012), pp. 363-381 ; Rzcbar J. Harknett and Jeffrey A. VanDenBerg, "Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf Crisis", *Security Studies* 6, No 3 (Spring 1997), pp. 112-153 ; Jason E. Strakes, "The 'Omnibalancing' Proposition and Baghdad's Foreign Policy: Reinterpreting Contemporary Iraq-Iran- US Relations", *Mediterranean Quarterly*, Vol. 22, Issue 3 (Summer 2011), pp. 95-108 ; Gerd Nonneman, "Determinants And Patterns of Saudi Foreign Policy: 'Omnibalancing' And 'Relative Autonomy' in Multiple Environments", pp. 315-351,

https://www.academia.edu/4112908/_Determinants_and_patterns_of_Saudi_foreign_policy_omnibalancing_and_relative_autonomy_in_multiple_environments (e.t. 10.11.2017) ; Baron Reinhold, "Omnibalancing and The House of Saud", Master's Thesis, *Naval Postgraduate School*, Monterey, California, June 2001, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a392115.pdf> (e.t. 20.11.2017) ; Christopher Bergen, "Omnibalancing in Syria: Prospects For Foreign Policy", Master's Thesis, *Naval Postgraduate School*, Monterey, California, December 2000, https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/9173/00Dec_Bergen.pdf?sequence=1&isAllowed=y (e.t. 20.11.2017).

¹⁷ Danielle Beswick, "The return of Omnibalancing? A multi-level analysis of strategies for securing agency in post-genocide Rwanda", paper presented at *BISA Africa Working Group seminar African Agency: Implications for IR Theory*, 14th September 2011, City University, <https://www.open.ac.uk/socialsciences/bisa-africa/files/africanagency-seminar4-beswick.pdf> (e.t. 20.11.2017).

¹⁸ ABD Başkanı Donald Trump'ın 2016'daki başkanlık yarışında ipi göğüslemesinin ardından ülkede, Rusya'nın seçimlerde Trump lehine pozisyon aldığı ve hatta desteklediğine dair iddialar ortaya atılmıştı. Bu iddialar Trump ve kabinesini zor durumda bırakmış ve birçok üst düzey istifayı ve azletmeyi de beraberinde getirmişti. Seçimlere Rusya'nın müdahil olup olmadığına dair soruşturma sürerken Washington Post'dan Drezner, Trump'ın iktidarda kalmak için izlediği politikaları omnibalancing teorisi ile açıklıyor. Drezner'a göre kongre, mahkemeler ve özel savcılar kendi iktidarına yönelik birincil tehdit olarak algılayan ABD Başkanı Trump Çin, Suudi Arabistan ve özellikle Rusya ile olan ilişkilerindeki gerginliği ikincil tehdit olarak algılayıp yatıştırmaya çalışıyor. Bkz. Daniel W. Drezner, "Trump, Russia and omnibalancing", *Washington Post*, 15.06.2017, https://www.washingtonpost.com/news/posteverything/wp/2017/06/15/trump-russia-and-omnibalancing/?noredirect=on&utm_term=.c9da5584b26f (e.t. 19.12.2018).

İkinci olarak, Soğuk Savaş sonrası gelişmekte olan bir takım ülkelerin çok partili demokrasinin bazı formlarını benimsediğini vurgulayan Beswick, muhalif grupların mermiyle değil oyla iktidardaki partiyi devirmeye çalıştıklarını öne sürer. Ancak uygulamada muhalif grupların halen silahlı gruplarla bağlantılarını sürdürdüğünü, her ne kadar silahlı grupların sınırlarını belirleme gayreti olsa da barışçıl muhalifliğin sorunlu olduğunu inkar etmez. Öte yandan algılanan tehdidin bir başka boyutuna vurgu yapan Beswick, tehdidin komşulardan ve bölgedeki diğer devletlerden de gelebileceğini belirtir. Böylece bölgesel tehditlere yönelik ayrı bir parantez açan Beswick, bölgesel dinamikleri de iç ve dış tehditlere ek bir açıklama düzeyi olarak getirmiştir.¹⁹

Son olarak, David'in Üçüncü Dünya devletlerinin liderlerinin darbe ve ayaklanma korkusuyla politik alanda var olduğu genellemesini eleştiren Beswick, bu tür devletlerde liderlerin ülke içi düzeyde zayıf olmayabileceğini ve bir takım hükümet reformları ve kalkınma başarılarıyla vatandaşlar ile özel sektörün desteğini alabileceğini öne sürer. Öte yandan dar bir elit kesim ve liderliğin baskın olduğu bu tür rejimler askeri, sivil ve ekonomi ile ilgili kurumlarla genellikle iç içe geçmiş olduğundan rejim iç politikada daha dayanıklı da olabilir. David'in liderlerin gayrimeşru olduğu varsayımı üzerine Beswick de bu sorunun bu tür liderler için artan bir eğilim gösterdiğine dikkat çeker. İç politikada rekabete izin vermek istemeyen liderler anayasadaki görev sürelerini uzatmak için çaba gösterirler. Muhalif grupları da içinde barındıran koalisyon hükümetleri de benzer şekilde yapılan seçimlerdeki yenilgiyi kabul etmeme ve seçimlerin özgür ve adil biçimde yapılmadıklarını öne sürme eğiliminde olurlar. Bu tür durumlar ise liderliğin meşruluğunu sorgulamaya açar.²⁰

Biz kanımızca David'in omnibalancing teorisi ve Beswick'in teori üzerindeki iyileştirmelerini dikkate alarak, teorinin bazı varsayımlarını araştırma konumuza uygulanabilirliğini artırmak için bir kısım değişikliklerle beraber kabul edeceğiz. Bu anlamda ilk olarak, David'in analiz seviyesinde devlet yerine liderleri esas alması varsayımı, araştırma konumuza uygun şekilde ağırlıklı olarak yönetime egemen (etnik, dini, mezhepsel veya bölgesel kimliklikler) mezhepsel grup olan Şiiler çerçevesinde değerlendirilecektir.

¹⁹ Beswicks, loc.cit.

²⁰ İbid.

İkinci olarak, teorinin uygulanabilirliği açısından David'in Soğuk Savaş döneminin Üçüncü Dünya ülkelerini işaret etmesini göz ardı edip Beswick'in de vurguladığı gibi Ortadoğu ülkelerini de içine alacak bir kapsamda Irak merkezli bir değerlendirme yapılacaktır.

Üçüncü olarak, Beswick gibi Soğuk Savaş sonrası gelişmeleri de dikkate alarak birtakım ülkelerde demokratik seçim ve kurumların varlığı yadsınmayacak ancak demokrasinin tam anlamıyla oturmadığı bu tür kırılmalı devletlerde yasadışı hükümet yanlısı ve muhalif silahlı unsurların varlığının ülkenin demokratik geleceğine darbe vurduğu gerçeği göz önünde bulundurulacaktır.

Son olarak, ülkeye yönelik iç ve dış düzeydeki tehditlere ek olarak Beswick'in öne sürdüğü bölgesel düzeydeki tehditleri ya da tehditlere karşı ittifak davranışlarını da kapsayan bir sıralama izlenecektir.²¹

2. REALİZM

Siyasal realizm, realpolitik ya da bir başka ifadeyle “güç siyaseti” en eski ve en fazla benimsenmiş uluslararası ilişkiler teorisidir.²² Tarihsel olarak uluslararası ilişkiler alanının fikir babası ve bunun yanında realist geleneğin de ilk yazarı olarak görülen Thucydides'e kadar uzanır.²³ Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes, Carl Von Clausewitz, Edward Hallett Carr ve Hans J. Morgenthau gibi önemli entelektüel öncüllerin realizmin kapsamlı bir teori haline getirilmesi yönünde çabaları günümüzde halen uluslararası ilişkiler alanında başat teorilerden biri olmasını sağlamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında iki dünya savaşı arasındaki dönemde liberal ütopyacı düzenlemelerin başarısızlığına bir tepki olarak ortaya çıkan klasik realizm, uluslararası politika alanında özellikle 1940'dan 1970'lere kadarki çalışmalara damgasını vurmuştur. Bu bağlamda realist yaklaşımın güç kavramını ağırlık noktası olarak alması ve devlete biçtiği rol, onu uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikayı

²¹ Bu kapsamda dış düzey, bölgesel ve uluslararası düzey olmak üzere iki ayrı şekilde gruplandırılmıştır.

²² Jack Donnelly, “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Scott Burchill ve Andrew Linklater, çev. Muhammet Ağcan, Ali Aslan, 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2015, s. 53.

²³ Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Metin Aksoy, 5. Basımdan çeviri, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s. 42.

devletler arasındaki mücadele süreci olarak görmesine yol açmıştır.²⁴ 1970'li yıllara kadar esas olarak Morgenthau'nun çalışmalarıyla temelleri atılan klasik realizm, Kenneth Waltz'ın *Theory of International Relations* adlı eserinin 1979'daki basımıyla beraber 1980 sonrası döneme egemen olacak tartışmayı da başlatmıştır.²⁵ Waltz'un çalışmasının devletlerin davranışlarına ve devletler arasındaki ilişkilere yönelik yapısalcı açıklamalar getirmesi onu yapısalcı realist bir düzleme yerleştirmiştir. Bu anlamda realizmi her bir realist düşünürün kabul ettiği varsayımlardan müteşekkil yekpare bir teori olarak değil de analiz seviyesinde farklılaşan, müşterek kabuller temelinde bir teori geleneği oluşturan farklı realist akımların biçimlendirdiği bir teori geleneği olarak açıklamak daha makul bir yol olarak görünmektedir.²⁶

Viotti ve Kauppi'ye göre, realist düşüncenin temel hatlarını belirtmek ve geliştirilen hipotez ve teorilere temel oluşturması bakımından dört temel varsayımı tanımlamak yararlı olacaktır. İlk olarak realistlere göre devletler, anarşik bir dünyada meşru ve merkezi bir hükümetin olmaması nedeniyle en önemli aktörlerdir. Devletleri analiz edilebilen temel yapılar olarak gören realistler, çok uluslu kuruluşları, terörist grupları, diğer uluslararası ve uluslararası örgütleri genellikle tanımalarına rağmen onları daha az öneme sahip aktörler olarak kabul etme eğilimindedirler. Egemen güçlerin devletler olduğunu vurgulayan realistler, devlet dışı aktörlerin devletler tarafından yönlendirilmeye açık olduğu görüşünü paylaşarak bu tür yapılara kuşkuyla yaklaşırlar.²⁷

İkinci olarak devleti tek bir birim olarak gören realistler, devletin genellikle belli bir zamanda ve belli bir konuda tek bir politikasının olduğunu öne sürerek devletin üniter yapısına vurgu yaparlar.²⁸ Bu anlamda devletin içindeki bürokrasi, siyasal liderler veya partiler ve kamuoyu gibi bileşenler ayrı ayrı ele alınmazlar.²⁹ Bu yapılar arasında politik farklılıkların oluşması durumunda sorun otoriter bir biçimde çözülebilir ve hükümet devlet adına çoğunluğun ortak sesi olarak uluslararası politikada yerini alır.³⁰

²⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 8. Baskı, Bursa: MKM Yayıncılık, 2013, ss. 137-138.

²⁵ İbid. s. 157.

²⁶ Eyüp Ersoy, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Ramazan Gözen, 3.Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2016, s. 160.

²⁷ Viotti ve Kauppi, op.cit., s. 39.

²⁸ İbid.

²⁹ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 140.

³⁰ Viotti ve Kauppi, loc.cit.

Üçüncü olarak realistler, devletlerin rasyonel aktörler olarak uluslararası politika arenasında boy gösterdiğini savunurlar. Devletlerin dış politika karar verme sürecinde, karar alıcıların maksimum faydayı ya da minimum maliyeti hedef gözeterek alınacak kararların sonuçlarının tatmin edici veya buna en uygun olana ulaşılması her zaman bir tercih olarak görülür. Bu bağlamda hükümetteki karar vericiler belirli bir konuda istenilen bir sonucun maksimum faydasını almak için tutarlı alternatiflerden bir politika tercihleri sıralaması yaparak en azından kabul edilebilir bir sonuca ulaşmayı hedeflerler.³¹

Son olarak realistlere göre, devletler için ulusal ya da uluslararası güvenlik devletlerin karşı karşıya olduğu diğer konularla karşılaştırıldığında daha önemlidir. Devletler, genellikle askeri ve stratejik meseleleri “yüksek politika” olarak görürlerken ekonomik ve sosyal meseleleri “düşük politika” olarak değerlendirerek ulusal ya da uluslararası güvenlikle ilgili politikalarda devletin karşı karşıya olduğu meseleleri hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutarlar.³²

Realist entelektüellerin teorisinin özüne dair paylaştıkları temel varsayımları yukarıda belirttikten sonra klasik realizm ve yapısalcı realizm akımlarını birbirlerinden ayıran bazı noktaları vurgulamak da David’in yeni ve sınırlı bir realist perspektif sunan omnibalancing teorisinin varsayımlarına ön bir dayanak oluşturması bakımından faydalı olacaktır. Bu anlamda klasik realistler insan unsurunun uluslararası politikaya yönelik önemli çıkarımlarının olduğunu savunurlar. Uluslararası politikayı insan doğasına indirgeyen klasik realistler; insanın kötü, günahkar, çıkarıcı, saldırgan ve ilişkilerinde gücü ön plana alan olumsuz bir doğaya sahip olduğunu söylerler.³³ Hobbes’a göre, insanın doğasından kaynaklanan bu durum insanları birbirlerine düşman yapar ve bu düşmanlık; rekabet, güvensizlik ve şan/şeref sahibi olma tutkusuyla birleşerek bir savaş durumu yaratır. Hobbes’un *Leviathan* adlı eserinde belirttiği gibi sosyallik öncesi doğa durumunda herhangi bir kural ve yönetimin var olmadığı bir yapıda; ilki insanı kazanç için saldırganlığa, ikincisi güvenlik arayışına ve üçüncüsü de ün ve şöhrete yöneltir.³⁴ Hobbes’un görüşlerinin etkisinde kalan Morgenthau, insan doğasına yaklaşımında çıkar

³¹ İbid., s. 40.

³² İbid.

³³ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 138.

³⁴ Donnelly, op.cit., s. 56-57.

kavramını ön plana çıkararak ulusların da bireyler gibi çıkarlar peşinde koştuklarını öne sürer. Ulusal çıkar kavramını merkeze alan Morgenthau, kavramı güç ile ilişkilendirerek ulusal çıkarın uluslararası güç ilişkilerine göre tanımlanması gerektiğini belirtir.³⁵ Morgenthau'ya göre, güç olarak tanımlanan çıkar uluslararası politikaya ayrı bir duruş verir. Ona göre, hem yerel hem de uluslararası politika bir güç mücadelesidir.³⁶ Özellikle uluslararası politikada egemen ulus devletler arasında yaşanan bu güç mücadelelerinde ise bir güç anlayışının kesin olarak hakimiyeti sağlayamayacağından dolayı, var olan bu güçler arasında bir denge meydana gelir. Uluslararası politikadaki güç mücadeleleri sonucu oluşan bu denge, devletler arasında bir güç dengesi durumunu ortaya çıkarır. Realistler genellikle güç dengesinin uluslararası politika alanında istikrarı sağlayıcı bir etkisinin olduğunu savunurlar.³⁷ Kısacası klasik realistler insan doğasından hareketle devletin güç peşinde koşmasından kaynaklanan güç mücadelesine odaklanırlar.³⁸

Yapısalcı realistler ise uluslararası politikayı belirleyen en önemli etkenin uluslararası sistemin yapısı olduğu varsayımından yola çıkarak devletlerin dış politikasını ve devletlerin birbirleriyle ilişkilerini incelerler.³⁹ Klasik realistlerin aksine yapısalcılar anarşi olgusuna farklı anlamlar yüklerler. Onlar, anarşinin uluslararası sistemin “düzenleyici ilkesi” olduğunu savunurlar.⁴⁰ Yapısalcı realizmin kurucu teorisyeni olarak tanınan Waltz, politik sistemleri tanımlamak için düzenleyici ilke, birimlerin işlevlerindeki farklılaşma ve birimlerin kapasitelerinin dağılımına vurgu yapar. Ona göre, ulusal ve uluslararası politikayı tanımlayan hiyerarşi ve anarşi olmak üzere iki siyasal düzenleyici ilke vardır. Ulusal politik sistemlerde astlık ve üstlük ilişkisi bulunduğu ve dolayısıyla bir emretme ve itaat etme durumu söz konusu olduğundan ulusal politik sistemler merkezîyetçi ve hiyerarşiktir. Uluslararası politik sistemleri oluşturan parçalar ise eşgüdüm ilişkiler içinde konumlandıklarından şeklen her biri diğerine eşittir. Dolayısıyla bir emretme ve itaat etme durumunun söz konusu

³⁵ Atıla Eralp, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, ed. Atıla Eralp, 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, ss. 73-74.

³⁶ Viotti ve Kauppi, op.cit., s. 51.

³⁷ Oktay F. Tanrısever, “Güç”, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, ed. Atıla Eralp, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 57.

³⁸ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 161.

³⁹ Ersoy, op.cit., s. 172.

⁴⁰ İbid., s. 174.

olmaması uluslararası politik sistemleri adem-i merkeziyetçi ve anarşik bir yapı olarak görmemizi sağlar.⁴¹ Waltz, politik sistemlerin bir diğer tanımlayıcısı olarak birimlerin karakteri ve onların işlevlerinin farklılaşmasıyla açıklar. Ona göre, hiyerarşik olan ulusal politik sistemlerde astlık ve üstlük ilişkisi birimlerin işlevlerinde farklılaşmayı doğururken anarşik olan uluslararası sistemlerde birimler olarak tanımladığı devletlerin yerine getirdikleri işlevlere göre biçimsel olarak farklılaşamazlar. Anarşik bir sistemin birimleri olan devletler arasında bir eşgüdümün gerekli olması nedeniyle devletler birbirlerine benzer birimler olarak kalmaya devam ederler.⁴² Son olarak Waltz, politik sistemlerin tanımlayıcısı olarak devletler arasındaki kapasitelerin dağılımına vurgu yapar. Waltz'a göre, hiyerarşik politik sistemlerde sistemin parçaları işlevsel farklılaşmalar gösterdiği kadar parçaların kapasitelerinin derecesi de önemlidir. Ancak uluslararası politik sistemlerde sistemin birimleri olan devletlerin farklı kapasitede olup olmaması bir görevin yerine getirilmesinde belirleyici durumundadır.⁴³ Bu bağlamda Waltz, yapısalcı realizmin temel varsayımlarında doğrudan doğruya devletlerin güç ve kapasitelerindeki dağılımına ve uluslararası sistemin anarşik yapısına vurgu yapmıştır.

Waltz, uluslararası sistemin düzenleyici ilkesi olarak anarşiyi vurgulayarak devletlerin uluslararası yapının sınırlamasından kaynaklanan ortak davranışlar gösterdiğini ve yine uluslararası yapı tarafından devletlerin davranışlarını yumuşattığını savunur. Ancak Waltz, devletlerin hükümet biçimleri, idari yapıları ve ideolojileri gibi pek çok farklı iç siyasal özelliklerinden dolayı farklı hareket edebileceklerini ve bu nedenle devletlerin de uluslararası yapıyı etkileyebileceklerini iddia eder. Dolayısıyla yapı devleti etkilerken, devlet de yapıyı etkileyerek karşılıklı bir etkileşim yaratır.⁴⁴

Klasik realistlerin insan doğasının kötümser olduğu iddiasından hareketle uluslararası çatışma ve savaşları açıklamasının aksine yapısalcı realistler, uluslararası çatışma ve savaşları açıklarlarken uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı devletin bekası sorununa ilişkin farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Waltz, devletin bekasının yani güvenliğinin, devletlerin sahip olabileceği diğer tüm

⁴¹ Kenneth N. Waltz, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, çev. Osman S. Binatlı, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2015, s. 112.

⁴² İbid. s. 118.

⁴³ İbid. s. 123.

⁴⁴ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 160.

amaçlara ulaşmak için bir ön şart olduğunu savunmuştur.⁴⁵ Waltz, bazı devletlerin dünyayı fethetme, bazılarının bölgesel hegemonya olmayı amaçladıklarını ve bazılarının ise hegemonya yerine sadece yalnız kalmayı arzuladıklarını belirtir. Ancak söz konusu tüm bu devletlerin başlıca amacının hayatta kalmak olduğunu ifade eder.⁴⁶ Bu anlamda savunmacı bir yapısalcı realist olarak gösterilen Waltz, devletlerin nihai endişesinin gücü azamileştirmek yerine sistemdeki kendi konumlarını korumak ve hatta güvenliklerini azamileştirmek olduğunu vurgular. Öte yandan yapısalcı realizm içinde saldırgan yaklaşımın önemli temsilcisi John J. Mearsheimer'a göre ise devletler güvenlik değil güç azamileştiricileridir. Gücü devletin güvenliği için bir araç olarak gören ve devletin güvenliği için uygun bir miktarını yeterli bulan Waltz'un tersine Mearsheimer, uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı büyük güçlerin doğaları gereği saldırgan askeri kabiliyetlerinin olduğunu ve bu devletlerin birbirlerinin niyetlerinden hiçbir zaman emin olamayacaklarını ifade eder. Ayrıca rasyonel birer aktör olan büyük devletlerin başlıca amacının beka, yani hayatlarını idame ettirmeleri olduğunu vurgulayan Mearsheimer, uluslararası sistemde devletlerin tüm bu sebeplerden dolayı birbirlerinden korkacaklarına ve bir *self-help* (kendine yardım) durumunun olacağını iddia eder. Devletlerin uluslararası sistemde başkalarının yardımına güvenmedikleri self-help durumu ve birbirlerine karşı duydukları korkuyla yüzleşmeleri ise devletlerin, kendi güvenliklerini sağlamak için sistemdeki en güçlü devlet olarak öne çıkmasını gerektirecektir.⁴⁷

Klasik realistler, devletlerin davranışlarını insanın doğasında bulunan hükmetme ya da başka bir deyişle egemen olma arzusu ile açıklarlarken yapısalcı realistler ise genellikle uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı devletlerde ortaya çıkan diğer devletler tarafından egemenlik altına alınma korkusu ile açıklarlar. Bu anlamda uluslararası güç mücadelesi, yapısalcı realistler tarafından uluslararası sistemin eksikliklerinden ortaya çıkarken klasik realistlere göre, uluslararası güç mücadelesi insan doğasının kaçınılmaz bir yansımasını gösterir ve insan doğasındaki eksikliğe

⁴⁵ Ersoy, op.cit., s. 174.

⁴⁶ Kenneth N. Waltz, *İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz*, çev. Enver Bozkurt, Selim Kanat, Serhan Yalçınır, 1.Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2009, s. 197.

⁴⁷ Ersoy, op.cit., ss. 176-178.

vurgu yapar.⁴⁸ Devletlerin başka devletler tarafından egemenlik altına alınma korkusu ise bir güvenlik ikilemine yol açar. Uluslararası anarşi ve devletlerin birbirlerine karşı güven eksikliğinin bulunduğu bir sistemde oluşan güvenlik ikilemi, devletlerin kendilerini diğer devletlere karşı korumak için silahlanmaya başvurmalarına neden olur. Silahlanma yarışı olarak ifade edilen bu durumda, bir devletin kendi güvenliğini sağlaması için az veya çok miktarda silahlanması diğer devletlerin kuşkulmalarına ve dolayısıyla silahlanan devletin niyetlerinden asla emin olunamayacağı için diğer devletlerin de duyulan bu korkuyla birlikte silahlanmasını beraberinde getirir.⁴⁹

Bir devletin silahlanma artışının savunma mı yoksa saldırıya mı yönelik olduğunun bilinmemesinden kaynaklanan güvenlik ikileminde, diğer devlet ya da devletler buna karşılık kendi kapasitelerinin yetersiz olması durumunda ittifak arayışı içine girebilirler.⁵⁰ En basit ifadeyle ittifaklar, ortak güvenlik amaçlarını başarmak için bir devletin diğer devlet ya da devletlerle yakın işbirliği içerisine girmesi sonucu oluşur.⁵¹ Bu anlamda devletlerin kapasite dağılımları ve anarşik uluslararası sistemden kaynaklı korkularının hayatta kalma arzularıyla birleşmesi, realistlerin güç dengesi ve ittifakları uluslararası düzeninin sağlayıcı vasıtaları olarak görmelerinde etkili olur.⁵² Ancak realistler her ne kadar ittifakları uluslararası düzeni sağlayıcı vasıtalar olarak görseler de ittifakların bir çatışmayı önleyici gücü kadar ortaya çıkarma olasılığı olduğuna vurgu yaparak onların iki uçlu kılıçlar olduklarını da öne sürerler.⁵³

Öte yandan Waltz'a göre, anarşinin hüküm sürdüğü uluslararası yapıda devletler dengeleme politikasını, *bandwagoning* (peşine takılma) politikasına tercih ederler. Özellikle büyük güçlerin ileride rakip olarak karşısına çıkacağı korkusuyla diğer büyük güç veya güçlere karşı tercih ettiği dengeleme politikası tehdit algılanan daha büyük ya da yükselen bir güce karşı riskleri en aza indirebilir. Ancak zayıf devletler söz konusu olduğunda, zayıf bir devletin galip ya da ileride yükselen bir güç olacağı tahmin edilen

⁴⁸ Keith L. Shimko, "Realism, Neorealism, and American Liberalism", *The Review of Politics*, Vol. 54, No. 2 (Spring 1992), p. 294.

⁴⁹ Viotti ve Kauppi, op.cit., s. 56.

⁵⁰ İbid. s. 57.

⁵¹ David, op.cit., p. 234.

⁵² Viotti ve Kauppi, op.cit., s. 61.

⁵³ Richard Ned Lebow, "Klasik Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, çev. Özge Keleşçi, 1.Basım, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016, s. 68.

bir devletin safına erken katılması gelecekte bunun avantajlarından fazlasıyla yararlanma isteğiyle değerlendirilebilir.⁵⁴

Savunmacı bir yapısalcı realist olarak gösterilen Stephen Walt ise dengelemenin peşinden gitme politikasından daha yaygın olduğuna ve geleneksel güç dengesi teorisyenlerinin aksine devletlerin sadece güce değil algılanan tehditlere karşı da ittifak yapabileceklerini öne sürer. Walt'a göre, tehdit düzeyinin algılanmasında gücün dağılımı çok önemli bir faktörken coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve diğer devletlerden algılanan niyetler de bir o kadar önemlidir. Ayrıca algılanan herhangi bir tehdide yönelik ittifak olasılığında devletlerin ideolojileri de bir o kadar önemsizdir.⁵⁵

2.1. Omnibalancing Teorisi ve Realizmin Karşılaştırılması

Omnibalancing teorisi, güç dengesi teorisini birçok noktada eleştirirken realizmin temel varsayımlarını kabul eder. Uluslararası politikanın güç, çıkarlar ve rasyonellik üzerine odaklandığını kabul eden omnibalancing, dünyanın uluslararası anarşi tarafından tanımlandığı, çıkarların çatışma halinde olduğu ve genellikle devlet başkanları için güç kullanmanın bir seçenek olduğu konusunda hemfikirdir. Ayrıca omnibalancing, realizmin toplum gibi politikanın da kökenin insan doğasında yatan nesnel kanunlara dayandığı temel varsayımını benimseyerek bu durumu Üçüncü Dünya liderlerinin hayatta kalma arzusu ile açıklamaya meyillidir. Buna karşılık omnibalancing, realizmin genel olarak sadece dışsal tehditler bazlı değerlendirmelerini ve yapısalcı realistlerin de buna ek olarak devletlerin kapasitelerine yönelik varsayımını genişleterek devletten ziyade devlet liderlerinin bir analiz düzeyi olarak kullanılması gerektiğini savunur. Dolayısıyla klasik ve yapısalcı realistlerin ulusal çıkarı sürdürmenin yegane aktörü olarak gördükleri devletin analiz edilmesini Üçüncü Dünya devletlerinin ittifak kurmadaki davranışlarını açıklamakta yetersiz gören omnibalancing, iç tehditlerle karşı karşıya kalan devlet liderlerinin analiz düzeyi olarak ele alınması gerektiğini öne sürer.⁵⁶

⁵⁴ Donnelly, op.cit., ss. 60-61.

⁵⁵ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, p. 5. <https://archive.org/details/TheOriginsOfAlliances> (e.t. 10.10.2018).

⁵⁶ David, op.cit., ss. 236-237.

3. GÜÇ DENGESİ TEORİSİ

Güç dengesi kavramı uluslararası ilişkiler alanında tek bir tanımının olmayışı ve birçok anlama gelecek şekilde kullanılması nedeniyle, anlam itibariyle belirsiz bir hale dönüşmüştür.⁵⁷ Martin Wight ve Ernst Haas gibi akademisyenler literatürü tarayıp güç dengesi kavramının birden fazla değişik anlamda kullanıldığını tespit etmişlerdir.

Wight'e göre, güç dengesi kavramı dokuz değişik anlamda kullanılmıştır. Bunlar; "1) eşit bir güç dağılımı, 2) gücün eşit olarak dağıtılması gerektiği ilkesi, 3) mevcut güç dağılımı (olası herhangi bir güç dağılımı), 4) zayıf tarafın pahasına büyük güçlerin eşit şekilde çoğaltılması ilkesi, 5) dengesizce dağıtılmış olan güç tehlikesini önlemek için bizim tarafımızın bir güç marjına sahip olması ilkesi, 6) eşit bir güç dağılımını sürdürmede özel bir rol, 7) mevcut güç dağılımında özel bir avantaj, 8) üstünlük, 9) eşit bir güç dağılımını üreten uluslararası politikanın doğal bir eğilimi"⁵⁸ olarak ifade edilmiştir.

Haas ise güç dengesi kavramının kullanılan sekiz değişik anlamına dikkat çekmiştir. Haas'a göre güç dengesi kavramı; "1) güç dağılımı, 2) denge durumu, 3) hegemonya, 4) istikrar ve barış, 5) istikrarsızlık ve savaş, 6) güç politikası, 7) bir evrensel tarih yasası, 8) bir sistem ve politika yapımına rehber olarak"⁵⁹ çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.

Wight ve Haas gibi Morgentau da güç dengesi kavramını dört değişik anlamda kullanmıştır. Morgenthau'ya göre kavram; "1) devletin belli bir amaca ulaşmak için izlediği politika, 2) devletin gerçek ilişkileri, 3) yaklaşık olarak eşit güç dağılımı, 4) herhangi bir şekilde güç dağılımı"⁶⁰ olarak anlam kazanmıştır.

Tanımlardan anlaşılacağı üzere güç dengesi kavramı bazen herhangi bir şekilde güç dağılımını bazen de gerçek bir denge durumunu ifade ederken, kimi zaman da bir üstünlük durumunu veyahut istikrar ve barış ya da istikrarsızlık ve savaş anlamlarına karşılık gelmiş ve bazen de bir uluslararası sistemin yapısını tanımlamak için

⁵⁷ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 10. Baskı, Bursa: MKM Yayıncılık, 2013, s. 271.

⁵⁸ Martin Wight, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, ed. By Herbert Butterfield and Martin Wight. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1966, p. 71.

⁵⁹ Ernst B. Haas, "The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda", *World Politics*, Vol. 5, No. 4 (Jul. 1953), pp. 442-477.

⁶⁰ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 272.

kullanılmıştır.⁶¹ Ancak kavramın uluslararası ilişkiler alanında var olan tarihsel derinliği ise üstün bir gücün ortaya çıkmasındansa güçler dengesinin sürdürülmesi bağlamında Thucydides'in çalışmalarına kadar götürülebilir.⁶²

Klasik realistlerden Morgenthau'nun çalışmalarında güç dengesi politikası dört temel unsur üzerine kurulmuştur. Morgenthau, güç dengesi politikasını uygulamada böl ve yönet, silahlanma, ittifak oluşturma ve tazminat (toprak paylaşımı) üzerinde durmuştur.⁶³ Arı, güç dengesi politikasının uygulanmasına dönük dört unsura beşinci olarak savaş ve askeri araçları da eklemiştir.⁶⁴

Yapısalcı realistlerden Waltz ise uluslararası politikada devletler arası güç dengesinin, fiziksel güç de dahil olmak üzere devletlerin amaçlarını gerçekleştirmek üzere kullanmayı tercih ettikleri tüm kapasitelerin dengesi haline geldiğini ifade eder.⁶⁵ Waltz, güç dengesini sistem eğilimli olarak vurgulayarak var olan dengenin devlet adamları tarafından olaylara dayatılması yerine gelişen olaylar tarafından devlet adamlarına dayatıldığını savunur.⁶⁶ Ona göre, güç dengesi kaçınılmaz olmamakla beraber bazı devletlerin onu kendi politikalarının amacı yapması ya da bazı devletlerin diğer devletler üzerinde hakimiyet kurma davranışlarından kaynaklı olarak var olacaktır. Hatta güç dengesi politikasını benimsemek istemeyenler bile bir şekilde denge kurma ve sürdürme eğiliminde olacaklardır.⁶⁷

Öte yandan Henry Kissinger gibi klasik realistler, güç dengesinin kendiliğinden ortaya çıkmadığını aksine bu dengenin devlet adamlarının dış politika oluşumu veya yapılandırması süreci sonunda var olduğunu savunurlar. Bu anlamda güç dengesinin oluşumu üzerindeki tartışmalarda Kissinger iradeci bir tutumu vurgularken Waltz daha çok belirlenimci bir tutum izlemektedir. Güç dengesinin meydana gelmesinde devlet başkanlarının mı yoksa daha çok sistemsel nedenlerin mi ön planda olduğu tartışmasında Morgenthau ise uluslararası politikada güç dengesine yönelik eğilimlerin

⁶¹ İbid., ss. 273-275.

⁶² Viotti ve Kauppi, op.cit., s. 59.

⁶³ Hans J. Morgenthau, *From Politics Among Nations The Struggle for Power and Peace*, Sixth Edition. https://blackboard.angelo.edu/bbcswebdav/institution/LFA/CSS/Course%20Material/SEC6302/Readings/Lesson_5/Morgenthau.pdf (e.t. 12.09.2018).

⁶⁴ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 279.

⁶⁵ Waltz, *İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz*, s. 199.

⁶⁶ İbid., s. 203.

⁶⁷ İbid., ss. 201-202.

olduğunu her ne kadar kabul etse de devlet adamlarına dengeyi korumaya dair verdiği tavsiyelerle iradecilik ve belirlenimcilik arası bir noktada kalmıştır.⁶⁸

Güç dengesi teorisinin süregelen esas tartışmalarından biri de tek kutuplu, çift kutuplu ya da çok kutuplu bir sistem yapısının yani güç dengesinin mi istikrarlı olacağı sorusudur. Bu anlamda Waltz, uluslararası etkenlerin sayısındaki artışın belirsizlik oranını da artıracığı ve devletin karar alıcılarının daha çok bilgi ile uğraşmak zorunda kalacağından onların hata oranını da artıracığını ve dolayısıyla iki kutuplu yapının çok kutuplu yapıya göre daha istikrarlı olduğu sonucunu çıkarır. Ancak J. David Singer ve Karl Deutsch gibi yazarlar, Waltz'un uluslararası etkenlerin sayısındaki artışın belirsizlik oranını artıracığı varsayımını kabul etseler de belirsizlik oranının yüksekliğinin bir devletteki karar vericiler arasındaki işbölümünü artıracığını ileri sürerler. Bu durumun ise hata payını azaltmaya yardımcı olacağını ve dolayısıyla çok kutuplu yapıların tek kutuplu yapılara göre daha istikrarlı olacağını savunurlar.⁶⁹

Tek kutuplu, çift kutuplu ya da çok kutuplu bir sistemdeki güç dengesinin mi daha istikrarlı olacağı tartışması sürerken bu tartışmaların taraflarının ve temel aktörlerinin büyük güçler olduğu konusunda realist gelenekte bir ön kabul bulunmaktadır. Nitekim ortaya çıkan bu güç dengelerine 30 Yıl Savaşları sonrası 1648'deki Vestfalya Antlaşması ve Napolyon Savaşları sonrası 1815'teki Viyana Kongresi ya da I. ve II. Dünya Savaşları sonrası oluşan yeni düzenlemeler örnek olarak gösterilebilirler. Hangi güç dengesinin daha istikrarlı olduğu tartışmasını bir yana bırakacak olursak, burada vurgulanması gereken nokta büyük güçlerin ya da süper güçlerin taraf olduğu ve bölgesel veya dünya savaşlarından sonra bu denge durumunun gerçekleştiği meselesidir.⁷⁰ Dolayısıyla belirleyici durumdaki büyük ve süper güçler dışındaki devletler güç dengesi teorisinde ihmal edilmiştir. Bu noktada geleneksel olarak yapısalcı realist düzlemde güç dengesini meydana getiren ittifaklarda Waltz'u esas alan güce karşı bir dengeleme ya da Walt'un tehdide karşı bir dengeleme varsayımlarını eleştiren David, birçok devlet açısından dengelemenin sadece dıştan gelen tehditlere değil içten gelen tehditlere de yönelik olduğunu öne sürmüştür.⁷¹

⁶⁸ Viotti ve Kauppi, op.cit., ss. 60-61.

⁶⁹ İbid., s. 62.

⁷⁰ David, op.cit., s. 59.

⁷¹ David, loc.cit.

3.1. Omnibalancing ve Güç Dengesi Teorilerinin Karşılaştırılması

Güç dengesi teorisi genel olarak ittifakların oluşumunda uluslararası anarşik yapının baskınlığını ve devletlerin mevcut ya da potansiyel dış tehditlerle yüz yüze olduğunu vurgular. Bu noktada David, özellikle Üçüncü Dünya devletlerinin karşı karşıya olduğu iç tehditlerin güç dengesi teorisinde ihmal edildiğini ve teorinin genişletilmesi gerektiğini belirtir.⁷² David'e göre, Üçüncü Dünya devletlerinin ittifak kurma davranışlarının en önemli belirleyicisi Üçüncü Dünya liderlerinin rasyonel hesaplamalarına dayanan hangi dış gücün kendilerini iktidarda tutabileceği varsayımıdır.⁷³ David, uluslararası yapının anarşik yapısından kaynaklanan uluslararası çevrenin istikrarsız, tehlikeli ve genellikle ölümcül doğasının aynı şekilde Üçüncü Dünya devletleri için de geçerli olduğunu ve bunun yanında söz konusu devletlerin iç çevresinde de benzer olumsuzlukların olduğunu öne sürer. Güç dengesi gibi teorilerin 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupalı devletlerin deneyimlerini analiz etmek için ortaya atıldığını ve bu nedenle Üçüncü Dünya devletlerini açıklamada yetersiz kaldığını belirtir.⁷⁴

David'e göre omnibalancing, güç dengesi teorisinden üç noktada ayrılır. İlk olarak bir gücü ya da tehdidi dengelemekten ziyade, Üçüncü Dünya devletlerinin liderleri karşı karşıya oldukları ikincil düşmanlarını yatıştırarak (-ki onlarla ittifak yaparlar) tüm güçleriyle birincil düşmana odaklanırlar. Diğer devletler ise ikincil tehditten daha az tehdit oluşturabilir. Onlar da söz konusu uyuşmazlığı umursamadıklarından veya çözemediklerinden ittifaka dahil olmazlar. Bu aşamada tehdit edilen liderliğin kendisine yönelen tehditlerden biri ile ittifak yapıp diğerine karşı mücadele etmekten fazla şansı kalmaz. İkinci olarak, büyük güçlerin liderleri gibi Üçüncü Dünya devletlerinin liderleri de karşı karşıya olduğu tehdiye daha fazla baskı uygulamak için ikincil tehditlere yönelik yatıştırma politikası izlerler. Ancak bu Üçüncü

⁷² İbid., s. 234.

⁷³ İbid., s. 235. ; Ayrıca bkz. ABD Başkanı Donald Trump'ın Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz ve Veliaht Prens Muhammed bin Salman'a desteği. "Trump: I Told Saudi King Salman He Wouldn't Last for Two Weeks Without U.S. Military Backing", *Haaretz and Reuters*, 04.10.2018, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/trump-i-told-saudi-king-he-wouldn-t-last-for-two-weeks-without-u-s-backing-1.6517717> (e.t. 07.01.2019);

The White House, *Statement from President Donald J. Trump on Standing with Saudi Arabia*, 20.11.2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-standing-saudi-arabia/> (e.t. 07.01.2019).

⁷⁴ David, loc.cit.

Dünya’da genellikle daha acil ve tehlikeli iç düşmanlara karşı koymak için daha az acil tehdit oluşturan diğer devletleri yatıştırmak yoluyla olur. Böylece içerideki muhaliflerin dış müttefikleri yatıştırılarak onlar arasındaki ittifak bozulur ve devlet tüm gücünü içerideki en muhalif düşmanı üzerine yoğunlaştırır. Genel bir direnç politikasının bir parçası olarak birincil tehdide karşı verilecek savaşın dayanıklılığını korumak için uygulanan bu dengeleme politikası kabaca bandwagoning olarak görülebilir. Son olarak, Üçüncü Dünya liderlerinin hedefi kendi ülkelerinde iktidarda kalmak olduğundan bazen kendilerini devletin çıkarları pahasına korurlar.⁷⁵

Öte yandan güç dengesi teorisi ile omnibalancing arasında ittifak kurma konusunda karar vericilerin soracağı sorular da farklılık gösterir. Bu bağlamda, güç dengesi teorisi “Bu politika devletin gücünü nasıl etkiler?” sorusunun cevabını ararken omnibalancing “Bu politika (lider açısından) gücümü sürdürme olasılığımı nasıl etkiler?” sorusunun cevabını aramaya yönelir. Yine güç dengesi teorisinde devlet liderleri “Diğer devletlerin oluşturduğu tehditlerden benim devletimi koruma olasılığı olan en büyük dış güç hangisidir?” sorusuna yoğunlaşırken omnibalancing ise “İç ve dış tehditlerden (ikisinin karışımı da olabilir) beni (lideri) koruma olasılığı olan en büyük dış güç hangisidir?” sorusuyla ilgilenir.⁷⁶

4. OMNİBALANCİNG TEORİSİ VE IRAK’IN İŞİD’LE MÜCADELESİ

Omnibalancing teorisi esas olarak Üçüncü Dünya devletlerinin liderlerinin karşı karşıya olduğu iç ve dış tehditlerin tümünün aldıkları ittifak kararlarında belirleyici olduğunu öne sürer. Biz, omnibalancing teorisini Irak’ın İŞİD’le mücadelesinin analizinde kullanabilmek için teorinin iki temel varsayımını dikkate alacağız. Bunlardan birincisi omnibalancing, özellikle iç tehditlerle karşı karşıya kalan devlet liderlerinin analiz düzeyi olarak ele alınması gerektiğini savunur. İkincisi ise omnibalancing, Üçüncü Dünya devletlerinin ittifak kurma davranışlarının en önemli belirleyicisi olarak Üçüncü Dünya liderlerinin rasyonel hesaplamalarına dayanan hangi dış gücün kendilerini iktidarda tutabileceği varsayımı üzerine yoğunlaşır. Bu bağlamda omnibalancing teorisinin araştırma konumuza uygunluğunu sağlamak adına daha önce

⁷⁵ İbid., ss. 235-236.

⁷⁶ İbid., s. 238.

de belirttiğimiz gibi analiz seviyesini devlet liderleri yerine Irak'ta iktidar gücünü elinde bulduran mezhepsel grup olan Şiiler üzerinden değerlendireceğiz.

Irak'ta 2003 sonrası süreç değerlendirildiğinde, Şii yönetimler kendi iktidar güçlerini korumak adına ülkedeki Sünni nüfusu en önemli tehdit olarak algılamışlardır. Nitekim içerisinde yabancı savaşçı sayısının da yoğun olarak bulunduğu Sünni orijinli terör örgütü IŞİD'in 2014 yılının ortalarında ülkenin önemli kentleri üzerinde kontrolü sağlaması, Abadi özelinde Şii iktidarın IŞİD'i en tehlikeli ve acil tehdit olarak belirlemesi sonucunu doğurmuştur. Bu noktada belirtmek gerekir ki, 2003'te ABD işgali sonrası kurulmuş olan Şii merkezli iktidar düzeninin korunması anlamında Şii yönetimin terör örgütü IŞİD'i tehdit olarak algılaması kurduğu ittifaklarda belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, Irak'taki Şii yönetimler Saddam Hüseyin rejimi sonrası elde ettikleri kazanımları kaybetmek istememeleri nedeniyle özellikle Sünnileri kendi iktidarlarının devamına yönelik en önemli tehdit olarak algıladıkları Kürtleri daha çok ülkenin toprak bütünlüğü açısından bir tehdit olarak değerlendirmişlerdir. Omnibalancing teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, IŞİD'e yönelik mücadelede Abadi yönetimi Kürtler ve IŞİD karşıtı Sünnilerle birlikte hareket ederken iktidar mücadelesindeki rakipleri olan aralarında ideolojik ve dini olarak kuramsal farklılıklar barındıran diğer Şii cemaat ve aşiretlerle de uzlaşma yoluna gitmiştir.

Bölgesel düzeyde ise IŞİD'e karşı İran gibi Irak politikasında her geçen gün etkisini artıran ve ülkenin yönetimi üzerinde ağırlığını hissettiren bir güçle yaklaşma sağlanmıştır. Bununla birlikte, Abadi yönetimi IŞİD'e karşı eski işgalci ABD gibi uluslararası bir güçle ittifak yapmıştır. Abadi yönetiminin IŞİD'e karşı İran ve ABD ile kurduğu ittifaklar değerlendirildiğinde her iki gücün de Irak'taki Şii merkezli iktidar düzeninin devamı anlamında bir politika sergiledikleri görülmüştür. Nitekim Abadi yönetimi İran'la kurduğu ittifak sayesinde içerideki Şiilerin büyük çoğunluğunu IŞİD'e karşı mücadelede konsolide etmiştir. Öte yandan ABD'nin IKBY özelinde Kürtlerle ilişkileri düşünüldüğünde Abadi yönetimi bu ittifaktan da yararlanan taraf olmuştur.

Sonuç olarak Abadi hükümetinin IŞİD'le mücadelede genel olarak ittifak stratejileri değerlendirildiğinde mücadelenin iç politik, bölgesel ve uluslararası düzeylerde kurulan ittifaklara dayandığı ileri sürülebilir. Irak gibi iç politikada farklı etnik, mezhepsel ya da bölgesel kimliklerin yer aldığı ve hatta terör örgütlerinin yuvası

haline gelmiş ülkelerde iktidar gücünün korunması anlamında daha çok tehdit algılamasının ülke sınırları içerisinde geldiği ve söz konusu tehdide karşı mücadelenin ise farklı ittifak davranışlarını ortaya çıkardığı savunulabilir. Ayrıca yönetime egemen olan mezhepsel gruba karşı yönelen tehditlerin sadece muhalif karakterde değil, ülke içi ve dışından beslenen devlet dışı silahlı bir aktör olarak yükselen IŞİD gibi terör örgütlerini de kapsayan bir ölçekte olduğu öne sürülebilir. Bu bağlamda realist teorilerin genellikle devleti analiz seviyesi olarak kabul ederek dışsal tehdit bazlı değerlendirmeleri ya da güç dengesi teorisinde olduğu gibi daha çok büyük devletlerin dış politika davranışlarının açıklanmaya çalışılması Irak gibi devletlerin ittifak davranışlarının analiz edilmesini zorlaştırmaktadır. Omnibalancing teorisi ise Irak gibi iç politik düzeyde farklı aktörlerin olduğu, ülke dışı aktörlerin de fazlasıyla müdahale alanı bulduğu ve buna bağlı tehditlerin yoğun olarak yer aldığı Ortadoğu ülkelerinde daha açıklayıcı bir perspektif sunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞ KONSEPTİ

1. SAVAŞ KAVRAMI

İnsanın yaratılışıyla birlikte kavga, mücadele ve savaş insanlık tarihinde var olmuştur. Realist teori geleneğinin insanın doğasına yönelik varsayımlarında olduğu gibi insan, diğer insanlardan kendisine yönelik tehdit algıladığında veya rakiplerine karşı üstün gelme güdüsüyle hareket ettiğinde ortaya bir tarafın hayatta kalacağı diğer tarafın ise yok olacağı bir sonuç çıkar. Bu anlamda insanlık tarihi kavga, mücadele ve savaşlar tarihi olarak da değerlendirilebilir.⁷⁷

Kavramsal olarak “savaş, en basit ifadeyle toplu ve örgütlü şiddettir.”⁷⁸ Carl Von Clausewitz savaş teorileri alanında bir başyapıt olarak gösterilen *Savaş Üzerine* adlı eserinde “savaşı, düşmanı irademize kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemi” olarak tanımlamıştır.⁷⁹ Clausewitz’e göre savaştaki tarafların her birinin “ilk amacı, düşman olan tarafı mağlup etmek ve böylece daha sonra herhangi bir direnç gösteremeyeceği bir duruma sokmaktır.”⁸⁰ Ayrıca Clausewitz, savaş ve savaşın doğasını açıklarken savaşın üç yanlı eğilimine başvurur:

“Bir anda doğasının özünü teşkil eden şiddet, doğal ve kör bir içgüdü sayılması gereken kin ve nefret; öte yanda savaşı bağımsız bir ruhsal etkinlik haline getiren olasılık hesapları ve rastlantılar, son olarak da savaşı tamamen akla bağlayan politik araç niteliği.”⁸¹

Clausewitz, bu üç yanlı eğiliminden ilkini ulusla, ikincisini komutan ve ordusuyla ve sonuncunu ise hükümet ile ilişkilendirir. Üç çekim merkezi olarak nitelediği bu eğilimlerin tamamının savaş teorisi bağlamında bir dengede kalması gerektiğini savunan Clausewitz, herhangi bir eğilimin dikkate alınmaması ya da bunlar arasından herhangi bir üstünlük ilişkisinin kurulması durumunda savaşta zafere

⁷⁷ Ergüder Toptaş, *21.Yüzyılda Savaş*, 1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2009, s. 71.

⁷⁸ Mehmet Tanju Akad, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, 1.Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, s.9.

⁷⁹ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, 2015, s. 30.

⁸⁰ İbid., s. 29.

⁸¹ İbid., ss. 47-48.

uluşmanın mümkün olamayacağını ifade etmiştir.⁸² Öte yandan, Clausewitz'in savaş teorisindeki üçlemeyi benzer bir şekilde günümüzden iki bin dört yüzyıl önce yaşamış Çin generali ve düşünürü Sun Zi de vurgulamıştır. Sun Zi, *Savaş Sanatı* adlı eserinde zafere giden yolun “hükümdar ve halk, hükümdar ve komutan, komutan ve asker arasında birlik ruhunu sağlayan” taraftan geçtiğini ifade etmiştir.⁸³ Clausewitz'in savaş teorisinden yola çıkan Yalçınkaya ise savaş teorisini şöyle özetlemiştir: “Savaş hem sadece askerlere, hem sadece halka ve hem sadece hükümetlere bırakılamayacak kadar önemli bir olgudur. Bunların arasındaki denge bozulmamalıdır.”⁸⁴

Handel ise Clausewitz'in savaşın doğasını açıklamaya yönelik bu üç eğilimine yeni bir eğilim daha eklemiştir. Handel, teknolojinin gelişmesiyle beraber silah ve silah sistemlerindeki yeniliklere vurgu yapmış ve teknolojinin savaşların karakterinin değişmesinde önemli bir yeri olduğunu ifade etmiştir. Bu anlamda ilk üç eğilimle beraber somut, ekonomik ve teknolojik boyutun da dördüncü bir eğilim olarak görülmesi gerektiğini öne sürmüştür.⁸⁵

Önceleri sadece daimi ordularla yapılan savaşların giderek savaşan taraflardaki milletlerin yürekliliği ve duygularını da içine alan bir mücadeleye biçimi haline gelmiş olduğunu vurgulayan Clausewitz, bundan böyle tarafların savaşta ulusal güçlerinin bütün ağırlığını kullanacaklarına dikkat çekmiştir.⁸⁶ Böylece savaşların karakterindeki değişime işaret eden Clausewitz, “savaşın, her somut durumda karakterini biraz değiştirdiği için sadece gerçek bir bukalemun değildir...” diyerek savaşın dinamik bir gelişim gösterdiğini ifade etmiştir.⁸⁷ Yine benzer bir şekilde Sun Zi de savaşın karakterinin değişkenliğine vurgu yapmıştır: “...su nasıl ki yerin şekline uyarak aşağıya doğru akarsa muharebe de düşmanın durumuna göre zaferi belirler. Nasıl ki suyun sabit bir şekli yoktur, muharebede de tek bir tertiplenme yoktur.”⁸⁸

⁸² İbid., s. 48.

⁸³ Sun Zi, *Savaş Sanatı: Modern Muharebe Kavramlarıyla Yeni Bir Bakış*, çev. Bülent Okay, 2. Basım, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım, 2017, s. 53.

⁸⁴ Haldun Yalçınkaya, “Savaşın Değişimi ve Savaş Çalışmalarında Farklı Disiplinler”, *Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar*, der. Haldun Yalçınkaya, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010, s. 15.

⁸⁵ Michael I. Handel, *Savaşın Ustaları: Klasik Stratejiler*, çev. Berna Kara, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2004, ss. 142-143.

⁸⁶ Clausewitz, op.cit., ss. 229-230.

⁸⁷ İbid., s. 47.

⁸⁸ Sun Zi, op.cit., ss. 76-77.

Savaşın doğasının belirsizliğine de vurgu yapan Clausewitz, savaştaki verilerin tümüyle belirsiz olduğunu ve savaş esnasında gerçekleşen olayların açıkça bir alacakaranlıkta meydana geldiğini ifade etmiştir. Savaşın doğasındaki bu belirsizliği “sis” terimini kullanarak kavramsallaştırmıştır.⁸⁹ Bu bağlamda Clausewitz, savaştaki tüm belirsizliklerin savaşın doğasından kaynaklandığını ileri sürerek savaşın bilinmezliklerine vurgu yapmıştır.

2. HİBRİT SAVAŞ

Hibrit savaş terimi, ilk defa Frank Hoffman’ın 2005 tarihinde yazdığı bir makalesinde⁹⁰ ortaya çıkmıştır. Konsept olarak hibrit savaş, en basit ifadeyle düzenli ve düzensiz savaşın bir kombinasyonu olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda düzenli ve düzensiz savaşın yanında devlet dışı silahlı aktörlerin etkisini artırması ve siber saldırı gibi yeni tehditlerin ortaya çıkmasıyla hibrit savaş terimi yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır.⁹¹

Hibrit savaş, yeni bir terim olarak ortaya çıkarken doğası ve karakterine yönelik tartışmalar da yoğunluk kazanmıştır. Nitekim bu iki kavram birbirlerinin yerlerine kullanıldığı gibi, birbirlerinden çok farklı anlamlar içeren bir şekilde kullanıldıkları da görülmektedir. Bu anlamda Gray, düzensiz savaşın ayrı bir doğasının bulunmadığına ve savaşın her zaman savaş olduğuna vurgu yapmış, ancak farklı bir karaktere sahip olduğunu vurgulamıştır.⁹² Burada ifade edilmek istenen savaşın düzensiz de (gayrinizami) olsa doğasının değişmediği, aksine sabit olduğudur.⁹³ Çünkü insanın doğasının, savaşın doğasını meydana getirdiği düşünüldüğünde teknolojik ilerlemeler savaşın felsefi doğasını değil, ancak karakteri üzerinde değişime neden olabilir. Savaş

⁸⁹ Clausewitz, op.cit., s. 115.

⁹⁰ Ayrıca makale için bkz. Frank G. Hoffman, James N. Mattis, “Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars”, *Proceedings*, Vol. 132/11/1,233 (November 2005), <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf> (e.t. 15.01.2019).

⁹¹ Global Strategies, *Hybrid Warfare in the Middle East*, February 2017, p. 5, <http://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/reports/LSE-IDEAS-Hybrid-Warfare-in-the-Middle-East.pdf> (e.t. 15.01.2019).

⁹² Colin S. Gray, “Irregular Warfare One Nature, Many Characters”, *Strategic Studies Quarterly*, V. 1 No. 2 (Winter 2007), pp. 39-40. <https://www.hsdl.org/?view&did=481373> (e.t. 15.01.2019).

⁹³ Ergüder Toptaş, *Gerilla, Kontrgerilla Savaşı: Temel Strateji ve Teknikler*, 1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2015, s. 205.

doğası gereği dost ve düşman taraflardan meydana gelir ve burada amaçlanan bir tarafın diğer taraf üzerinde üstünlük kurmasıdır.⁹⁴

Clausewitz de savaşın değişen karakterine vurgu yaparken, “...her çağın kendine özgü savaş tarzları, sınırlayıcı koşulları ve önyargıları olduğunu...” ifade etmiştir. Clausewitz, her çağın kendine ait özellikleri ve buna uygun felsefi ilkeleri olduğundan her çağa uygun bir savaş teorisinin oluşturulabileceğine dikkat çekmiştir.⁹⁵ Bu bağlamda kendi çağımıza geldiğimizde, küreselleşmenin etkisiyle teknoloji ve bilgi alanındaki ilerlemelerin askeri bilimler disiplinine nüfuz etmesi hemen hemen her çağda olduğu gibi savaşların karakterlerindeki değişimi tetiklemiştir. İnsanlık tarihi, savaşın tarihi ile beraber yükselirken her tarihsel dönemde bilimin ilerlemesi savaş teorilerinin güncellenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla hibrit savaş konsepti de birçok açıdan savaşın karakterindeki değişimle birlikte değişen ve dönüşen yeni aktörler, silahlar, taktik ve stratejiler anlamında değerlendirilebilir.

Hoffman da savaşın karakterindeki değişimle birlikte gelecekteki savaşların düzenli veya düzensiz gibi kategorileştirmeler yoluyla belirlemenin daha zor olacağını ve bu durumun savaşın karakterini daha karmaşık bir hale getireceğini öne sürmüştür.⁹⁶ Hoffman, stratejik düzeyde düzenli ve düzensiz bileşenlerin birçok savaşta beraber yer aldığını ifade ederken çoğu çatışmada bu bileşenlerin farklı alanlarda ve birbirlerinden farklı biçimlerde görüldüklerini savunmuştur. Bunun aksine hibrit savaşlarda aynı savaş alanında düzenli ve düzensiz bileşenlerin birbirlerinden ayırt edilemeyecek kadar iç içe geçtiğini öne süren Hoffman, düzensiz bileşenlerin düzenli bileşenlerle operasyonel anlamda bütünleşik, taktiksel anlamda birbirlerine kaynamış olduğunu ve savaş alanında daha belirleyici hale geldiğini belirtmiştir.⁹⁷ Bu bağlamda Hoffman’a göre,

“Hibrit savaşlar, devletler ve çeşitli devlet dışı aktörler tarafından yürütülebilir. Hibrit Savaşlar, konvansiyonel kapasiteyi, düzensiz taktik ve biçimleri, fark

⁹⁴ Toptaş, *21. Yüzyılda Savaş*, s. 72.

⁹⁵ Clausewitz, *op.cit.*, s. 705.

⁹⁶ Frank G. Hoffman, “Hybrid Warfare and Challenges”, *Joint Forces Quarterly*, Issue 52, 1st Quarter, 2009, p. 39. <https://smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf> (e.t. 15.01.2019)

⁹⁷ Frank G. Hoffman, “Conflict in The 21st Century: The Rise of Hybrid Wars”, *Potomac Institute for Policy Studies*, Arlington, Virginia, December 2007, p. 29, http://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (e.t. 15.01.2019).

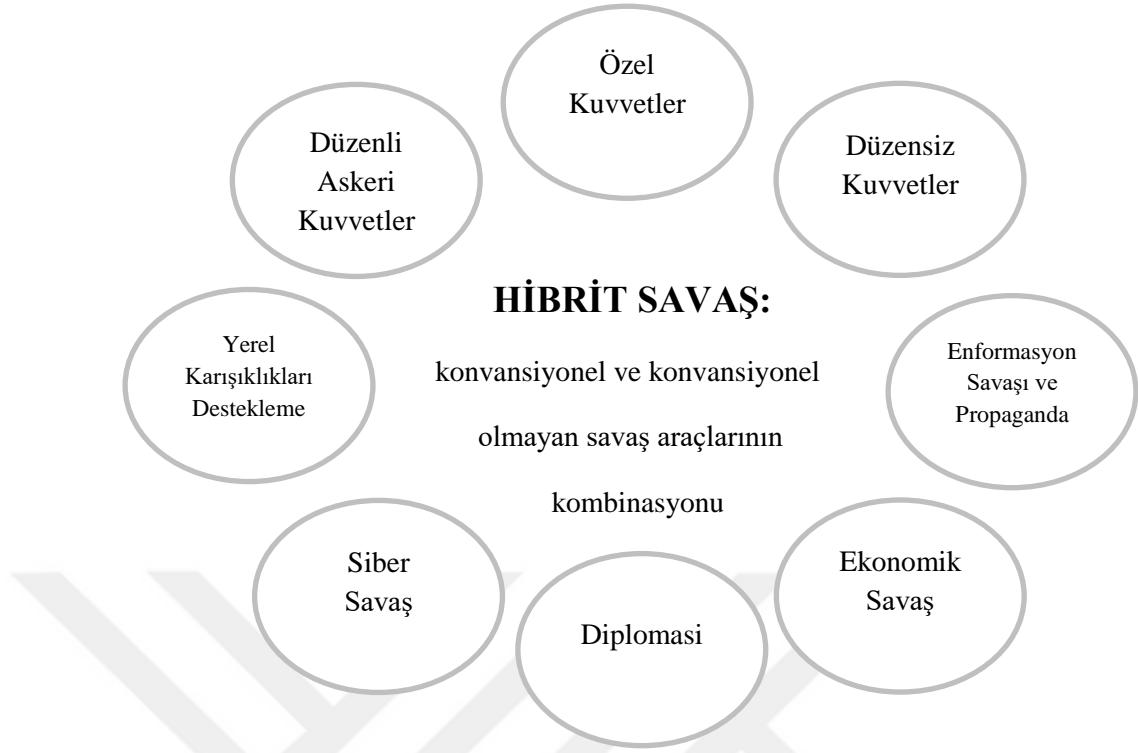
gözetilmeksizin baskı ve şiddet içeren terörist hareketleri ve suç oluşturan karışıklıklar gibi bir dizi farklı çatışma biçimini bir araya getirir’’.⁹⁸

Andrew Korybko ise hibrit savaş kapsamında uygulanan dolaylı stratejilere vurgu yapmıştır. Bu anlamda ABD’nin Ukrayna ve Suriye Krizleri’ne yönelik tutumunu değerlendiren Korybko, ABD’nin Renkli Devrimler’de yumuşak darbe girişimlerinin hazırlayıcısı olduğunu savunmuştur. Öte yandan ilk planın, yani yumuşak darbe girişiminin başarısız olduğu bir durumda ise konvansiyonel olmayan gayri resmi askeri bir savaşın Suriye örneğinde olduğu gibi bir plan dahilinde işletilebileceğini öne sürmüştür.⁹⁹ Korybko, hibrit savaşın bileşenlerini de düzenli askeri kuvvetler, düzenli olmayan askeri kuvvetler, özel kuvvetler, ekonomik savaş, siber savaş, diplomasi, yerel karışıklıklara destek verilmesi, enformasyon savaşı ve propaganda olarak ifade etmiştir.¹⁰⁰

⁹⁸ İbid.

⁹⁹ Andrew Korybko, *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change*, Project of the Institute for Strategic Studies and Predictions PFUR, Peoples’ Friendship University of Russia, Moscow, 2015, p. 10. <https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2015/08/AK-Hybrid-Wars-updated.pdf> (e.t. 18.01.2019).

¹⁰⁰ Andrew Korybko, “Hybrid Wars. Testing the Theory – Syria & Ukraine (Part 2)”, *The Greenville Post*, <https://www.greenvillepost.com/2016/04/02/%E2%80%A2-hybrid-wars-testing-the-theory-syria-ukraine-part> (e.t. 18.01.2019).

Tablo 1. Hibrit Savaşın Bileşenleri.¹⁰¹

Rusya Genelkurmay Başkanı Orgeneral Valeriy Gerasimov da 2013'te yayımladığı *The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations* adlı makalesinde, 21. yüzyılda savaş ve barış arasındaki çizginin bulanıklaşma eğiliminde olduğunu ve alışılmışın dışında savaşların artık başladığının ilan edilmediğini öne sürmüştür. Ayrıca Gerasimov, savaş kurallarının değiştiğini belirtmiş ve askeri olmayan araçların kullanımının politik ve stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesine dönük rolünün arttığını, hatta birçok durumda askeri güç kullanımının önüne geçtiğini savunmuştur. Asimetrik faaliyetlerin kullanımının yaygınlaştığını öne süren Gerasimov, özel kuvvetler ve özel askeri şirketler de dahil olmak üzere hedef alınan düşman ülkedeki iç muhalefetin etkili bir biçimde bu savaşlarda kullanıldığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da gerçekleşen Arap Baharı ile Renkli Devrimler arasında bağlantı kuran Gerasimov, hedef alınan ülkelerin birkaç gün içinde kendilerini bir iç savaş bataklığında bulabileceklerini iddia etmiştir. Yine Libya örneğinden yola çıkarak uçuşa yasak bölge ya da denizden ambargo gibi yaptırımların bu yeni savaş metotlarıyla

¹⁰¹ İbid.

ilgisinin olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁰² Rusya'nın en üst düzey askeri yetkilisinin savaşın bu denli yenilenmiş karakterine yaptığı vurgu, kuşkusuz Korybko ve Hoffman'ın açıkladığı hibrit savaş konseptiyle örtüşmektedir.

Sonuç olarak savaşların karakterindeki değişimin bir anlamda 21. yüzyıldaki yüzü olan hibrit savaş konsepti uzay silahlarından, nükleer, biyolojik, kimyasal seçenekleri, kara kuvvetlerini, deniz kuvvetlerini, hava kuvvetlerini, özel kuvvetleri, isyancıları, teröristleri ya da sabotaj, suikast ve şiddet içeren saldırıları barındıran yasadışı faaliyetleri kapsayacak kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Ayrıca hibrit savaş konsepti diplomatik ve politik eylemleri, siber ve sosyal medya operasyonlarını içeren enformasyon savaşlarını, kritik ağ altyapısının bozulmasını içeren ağ savaşlarını, ihtilafları, hükümet darbelerini, suç oluşturan faaliyetleri, sahte para birimleri, para devalüasyonu ve ekonomik baskı dahil olmak üzere ekonomik savaşları, kaynak savaşlarını, ekolojik savaşları, ideolojik savaşları, şiddet içermeyen saldırıları da içerisinde barındırır. Hibrit savaşın konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan ya da düzenli ve düzensiz olarak da kategorileştirilen tüm bu bileşenleri çoğaltılabilir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, günümüzde konvansiyonel olmayan olarak öne sürülen herhangi bir bileşenin gelecekte konvansiyonel olarak sayılmamasının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır.¹⁰³

Hoffman'ın da dediği gibi, “hibrit savaşlar, devlet çatışmasının ölümcüllüğü ile düzensiz savaşın fanatik ve uzun süren coşkusunu harmanlamaktadır”.¹⁰⁴ Bu bağlamda Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'ya müdahaleleri¹⁰⁵ ve ABD'nin Renkli Devrimler, Arap Baharı ve özellikle de Suriye Krizi'ndeki rolü¹⁰⁶ hibrit savaş konsepti altında

¹⁰² Valery Gerasimov, “The Value of Science Is in the Foresight New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations”, Originally published in *Military-Industrial Kurier*, 27 February 2013, Translated from Russian 21 June 2014 by Robert Coalson, *Military Review* (January-February 2016), pp. 23-29, p. 24-25. https://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf (e.t. 18.01.2019).

¹⁰³ Vikrant Deshpande and Shibani Mehta, “Contextualising Hybrid Warfare”, *Hybrid Warfare: The Changing Character Of Conflict*, ed. Vikrant Deshpande, New Delhi: Pentagon Press, 2018, pp. 33-34.

¹⁰⁴ Hoffman, “Hybrid Warfare and Challenges”, p. 38.

¹⁰⁵ Ayrıca bkz. Niklas Nilsson, “Russian Hybrid Tactics in Georgia”, *Silk Road Paper*, 26.01.2018, <http://isdpeu/content/uploads/2018/01/Russian-Hybrid-Tactics-in-Georgia.pdf> (e.t. 18.01.2019) ; Soňa Rusnáková, “Russian New Art of Hybrid Warfare in Ukraine”, *Slovak Journal of Political Sciences*, Vol. 17, No. 3 – 4 (2017), pp. 343-380.

¹⁰⁶ Ayrıca bkz. Anthony Celso, “Superpower Hybrid Warfare in Syria”, *The Marine Corps Gazette*, Vol. 9, No. 2 (January 2019), pp. 92-116 ; Andrew Korybko, Enrique R. Acedo, “Hybrid Wars And

değerlendirilebilir. Hatta ABD'nin 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de gerçekleşen darbe girişimi ve sonrasında aldığı pozisyon sahada uygulamaya konan dolaylı bir stratejiye örnek olarak verilebilir. Yine yakın zamanda ABD'nin mevcut Venezuela Devlet Başkanı Nicolas Maduro'ya karşı kendisini geçici devlet başkanı olarak ilan eden Ulusal Meclis Başkanı Juan Guaido'yu ülkenin *de facto* lideri olarak tanıması savaşların dolaylı yollardan da yapılabileceğinin kanıtı niteliğindedir.¹⁰⁷ Ortadoğu'da ise İran'ın özellikle Irak ve Suriye'de uyguladığı stratejiler hibrit savaş konseptinin izlerini taşımaktadır.¹⁰⁸ Ayrıca başta IŞİD ve Hizbullah gibi devlet dışı silahlı örgütlerin de birer hibrit tehdit olarak öne çıktıkları görülmektedir.¹⁰⁹ Bu kapsamda hibrit savaş konseptini daha iyi anlamak için başlıca bileşenlerini inceleyeceğiz.

2.1. Askeri Kapasite Kullanımı

2.1.1. Konvansiyonel askeri kapasite kullanımı

Düzenli (nizami) savaş, en genel anlamıyla dost ve düşman olarak ortaya çıkan tarafların benzer kuvvet unsurları arasında yapılan mücadeleler olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda simetrik olarak da nitelenen düzenli savaş, I. Dünya Savaşı ile simetrik olan kapsamının dışına çıkmış ve asimetrik bir mücadele biçimi olarak nitelenmeye başlanmıştır.¹¹⁰ Bir başka ifadeyle düzenli savaş,

“İki veya ikiden fazla devlet arasında temel harekâtlar olan taarruz, savunma, geri çekilme ve askeri birlik intikallerini esas alan, stratejik hedefler ışığında belirlenen

Geopolitics”, *Geopolitika*, 27.10.2017, <https://www.geopolitika.ru/en/article/hybrid-wars-and-geopolitics> (e.t. 18.01.2019).

¹⁰⁷ Ayrıca bkz. Andrew Korybko, “Venezuela: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change”, *Eurasia Future*, 24.01.2019, <https://eurasiafuture.com/2019/01/24/venezuela-the-indirect-adaptive-approach-to-regime-change/> (e.t. 18.01.2019).

¹⁰⁸ Ayrıca bkz. Melissa G. Dalton, “How Iran’s hybrid-war tactics help and hurt it”, *Bulletin Of The Atomic Scientists*, Vol. 73, No. 5 (2017), pp. 312–315.

¹⁰⁹ Ayrıca bkz. Scott Jasper, Scott Moreland, “ISIS: An Adaptive Hybrid Threat in Transition”, *Small Wars Journal*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/isis-an-adaptive-hybrid-threat-in-transition> (e.t. 18.01.2019).

¹¹⁰ Toptaş, 21. Yüzyılda Savaş, s. 87.

planlar doğrultusunda mekanize ve zırhlı ağırlıklı konvansiyonel kara birlikleri ile hava ve deniz kuvvetlerinin müştereken kullanıldığı silahlı mücadele şeklindedir.”¹¹¹

Öte yandan ABD Savunma Bakanlığı ise düzenli savaşta kullanılan konvansiyonel askeri kapasite kullanımına dair iki önemli hususu vurgulamıştır. Bu kapsamda ilk olarak nükleer silah kullanımı konvansiyonel askeri kapasite dışında bırakılırken, ikinci olarak özel kuvvet askerlerinin kullanımı da yine bu kapasite dışında değerlendirilmiştir.¹¹²

Düzenli savaşta nitelik ve nicelik bakımından düşmana karşı üstün bir muharebe gücü oluşturup muhafaza etmek bir savaş kazanabilmenin ön şartı olarak ortaya çıkarken, başlıca hedef ise düşmanın savaşma azim ve iradesini kırmaktır.¹¹³ Literatürde endüstriyel savaş, yüksek yoğunluklu savaş, geleneksel savaş ve konvansiyonel savaş olarak da karşılığını bulan düzenli savaşın iki kutuplu dünyanın sonu ve konvansiyonel yapıdaki orduların yavaş yavaş geçerliliğini kaybetmesiyle birlikte değişim geçirdiği öne sürülmüştür.¹¹⁴

2.1.2. Konvansiyonel olmayan askeri kapasite kullanımı

Düzensiz (gayri nizami) savaş, en genel ifadeyle konvansiyonel cephe savaşının dışında kalan savaş biçimlerini içerirken düşük yoğunluklu bir savaş biçimi olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda düzensiz savaş, gerilla¹¹⁵ ve gerillaya karşı mücadele biçimi

¹¹¹ Metin Gurcan, “Savaşın Evrimi Ve Teorik Yaklaşımlar”, *BİLGESAM*, s. 114. <http://www.bilgesam.org/incele/648/-savas-in-evrimi-ve-teorik-yaklasimlar/#.XE3yU1UzbiU> (e.t. 18.01.2019).

¹¹² U.S. Department of Defense, *Irregular Warfare Joint Operation Concept*, Version 1.0, 11 September 2007, Appendix B, p. B-2, <https://fas.org/irp/doddir/dod/iw-joc.pdf> (e.t. 20.01.2019).

¹¹³ Gurcan, loc.cit.

¹¹⁴ Yunus Öztürk, “Konvansiyonel Savaş Devri Geride mi Kaldı?”, *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi*, Cilt 2, Sayı 6 (İlkbahar 2015), s. 27.

¹¹⁵ “Gerilla” kelimesi, ilk defa 1808-1814 tarihleri arasında Napolyon’un İspanya’daki düzensiz kuvvetlere karşı verdiği mücadelede kullanılmıştır. Kelime anlamı “küçük savaş” olarak ifade edilirken, kökeni insanlık tarihinin derinliklerine kadar uzanmaktadır. Ayrıca gerillaların büyük çoğunluğu devlet dışı aktörler içinde yer alsa da günümüzde devletlerin resmi askeri birlikleri olan Özel Kuvvetler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bkz. Max Boot, *Görünmeyen Ordular: Gerilla Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2014, s. XVII. ; Günümüzde gerilla savaşı denilince akla gelen ilk isimlerden biri olan Mao Zedong, *Uzatmalı Savaş Üzerine* adlı kitabında gerilla savaşının esaslarını yazmıştır. Bu kapsamda Mao, gerilla savaşının önemini vurgularken savaşın nihai sonucunun büyük ölçüde nizami savaşa bağlı olduğunu ifade etmiş ve yürütülen savaş boyunca esas sorumluluğun gerilla savaşına yüklenemeyeceğini belirtmiştir. Mao üç aşamalı direniş modelini ise şöyle tarif etmiştir:

olarak da ifade edilirken özel kuvvetler ve komando birliklerinin operasyonları ya da partizan savaşları çoğunlukla bu kategori içerisinde değerlendirilmektedir.¹¹⁶ Ayrıca günümüzde düzensiz savaşın unsurları arasında özel askeri şirketler ve devlet dışı silahlı aktörler yoğunluklu olarak yer almaya başlamışlardır.

ABD Savunma Bakanlığı, düzensiz savaşı “devlet ve devlet dışı aktörler arasında ilgili popülasyon üzerinde meşruiyet ve etki kurmak için verilen şiddetli bir mücadele” olarak tanımlamıştır.¹¹⁷ Bu anlamda düzensiz savaşta düşmanın güç, etki ve iradesini kırmak için tüm askeri ve askeri olmayan kapasitelerin kullanımı dolaylı ve asimetrik yaklaşımlarla da desteklenmektedir. Ayrıca düzensiz savaşın iki farklı anlama gelecek şekilde kullanılmasına vurgu yapan Savunma Bakanlığı, düzensiz savaşı ilk kullanımıyla silahlı çatışmanın bir biçimi ve ikinci kullanımıyla savaşın bir biçimi olarak değerlendirmiştir. Düzensiz savaş, ilk anlamıyla kullanıldığında silahlı çatışmanın bir biçimini ifade edilirken konvansiyonel savaşın altında konumlandırılmıştır. İkinci anlamıyla kullanıldığında ise savaşın bir biçimi olarak ifade edilirken ayaklanma ve ayaklanmaya karşı mücadele ya da terörizm ve terörizme karşı mücadeleyi de kapsayacak şekilde yorumlanmıştır.¹¹⁸

2.1.2.1. Özel kuvvetler

Özel Kuvvetler hizmet ettiği ülke ordusu içinde “konvansiyonel savaşlarda akın, sabotaj, gerilla hareketi ve istihbarat gibi işler; düzensiz (gayrinizami) savaşlarda ise her türlü kontr-gerilla hareketi ile bul ve yok et operasyonları”nda faaliyet gösterirler.¹¹⁹ Özel kuvvetler personellerinin büyük çoğunluğu nitelikli astsubay ve subaylar arasından sıkı bir eleme süreci sonrası seçilirken özel olarak yetiştirilirler.¹²⁰ Bu anlamda ülkelerin

“Birincisi; düşmanın stratejik saldırı bizim stratejik savunma yaptığımız aşamadır. İkincisi; düşmanın stratejik sağlamlaşma, bizimse karşı taarruza hazırlık aşamasıdır. Üçüncüsü; bizim stratejik karşı taarruz, düşmanın stratejik geri çekilme aşamasıdır. Birinci aşamada benimsememiz gereken savaşma biçimi büyük ölçüde, gerilla ve mevzi savaşının desteklediği hareketli savaş tarzı olmalıdır. İkinci aşamada asıl savaşma biçimimiz, hareketli savaşın desteğindeki gerilla savaşı olacaktır. Üçüncü ve nihai aşamada hareketli savaş asıl savaşma biçimi olurken mevzi savaşının da önemi artacaktır.” İbid., s. 306.

¹¹⁶ Akad, op.cit., s. 88.

¹¹⁷ U.S. Department of Defense, *Irregular Warfare Joint Operation Concept*, p. 6.

¹¹⁸ İbid.

¹¹⁹ Akad, op.cit., s. 158.

¹²⁰ İbid.

seçkin birlikleri olan özel kuvvetler dünyanın pek çok bölgesinde yüksek operasyon kabiliyetine sahiptirler.

Özel Kuvvetlerin operasyonlarına dair örnek vermek gerekirse, Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi sırasında kullandığı özel kuvvetler askerleri (Rus Özel Kuvvetleri-Spetsnaz) Rusya yanlısı paramiliter güçlerin eğitimlerini sağlamalarının yanı sıra Donetsk ve Lugansk gibi bölgelerde paralı askerlerle birlikte görev almışlardır.¹²¹ Ayrıca Kırım'da armasız yeşil üniformalarıyla savaş bölgelerinde ortaya çıkan “küçük yeşil adamlar”ın benzer şekilde Moldova'da da bulunması, akla Rus komando ya da özel kuvvetlerinin örtülü operasyonlarını getirmektedir.¹²² Anlaşılacağı gibi özel kuvvet askerleri hedef ülkede yerel paramiliter güçleri destekleyerek düzensiz bir savaşta önemli bir rol alırken hibrit savaş konseptinin izlerini taşımaktadırlar.

2.1.2.2.Devlet dışı silahlı aktörler

Devlet dışı silahlı aktörler, genel olarak “resmi devlet kontrolü dışında faaliyet gösteren, hukuki bir temeli bulunmayan ve organize silahlı gücü olan yapılar” şeklinde tanımlanmaktadır.¹²³ Bu kapsamda El-Kaide, IŞİD, Taliban, Boko Haram, Haşdi Şabi, PKK, FARC, Leşker-i Tayyibe, Hizbullah ve Nusra gibi Ortadoğu, Orta ve Güney Amerika, Asya ve Afrika'ya kadar uzanan geniş çaplı bölgelerde faaliyet gösteren çeşitli milis ve milis grupları, savaş beyleri, isyancı grupları ve terör örgütleri devlet dışı silahlı aktörler arasında gösterilmektedirler.¹²⁴

Yukarıda adı geçen devlet dışı silahlı aktörlerin her birinin farklı coğrafyalarda, farklı bölgelerde faaliyet yürütmeleri, farklı etnik ve dini yapılara sahip oluşları, farklı amaçlar dahilinde farklı yöntemlerle sahada yer almaları, kısacası nitelik ve niceliklerinin farklı oluşu onların ortak yanlarının olduğu kadar birbirlerinden ayrılan farklı yanlarının da olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda devlet dışı silahlı aktörler,

¹²¹ Tetyana Malyarenko, David J. Galbreath “Paramilitary Motivation in Ukraine: Beyond Integration and Abolition”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 16, No. 1 (2016), p. 129.

¹²² “Senaryo tekrar mı ediyor? “Yeşil Adamlar” şimdi de Moldova'da iddiası”, *UkrTürk*, 08.09.2014, <https://ukrturk.net/senaryo-tekrar-mi-ediyor-yesil-adamlar-simdi-de-moldovada-iddiasi/> (e.t. 20.01.2019).

¹²³ Haluk Karadağ, Kadir Tamer Türkeş, “DDSA'lar ve Düzensiz Savaş”, *Ortadoğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler, Vekil Güçler*, ed. Murat Yeşiltaş, Burhanettin Duran, 1. Baskı, İstanbul: SETA Kitapları, 2018, s. 167.

¹²⁴ *İbid.*, ss. 167-168.

Ortadoğu özelinde incelendiğinde her ne kadar farklı biçim ve motivasyonlara sahip olsalar da belirgin ortak özellikler gösterirler. İlk olarak, devlet dışı silahlı aktörler aşırı şiddet eylemlerine başvururlarken bu eylemlerini meşru kılmak ve otoritelerini sağlamak için etnik ya da dini kodlamalara başvururlar. İkinci olarak, devlet dışı silahlı aktörler yerli ve yabancı kitleleri militarize etme amacını güderek stratejik ve taktiksel hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Son olarak, devlet dışı silahlı aktörler operasyonel boyutuyla değerlendirildiğinde devlet içi ve iç savaş ortamında vekalet savaşlarının bir parçası ya da yürütücüsü olarak karşımıza çıkarlar.¹²⁵

Ortadoğu'da etkili olan devlet dışı aktörler dikkate alındığında hibrit bir tehdit olarak ortaya çıkan IŞİD terör örgütü ve IŞİD'e karşı mücadelede Irak ordusuna yardımcı bir milis grubu olarak kurulan Haşdi Şabi örgütü iyi birer örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda IŞİD'in Irak'tan Suriye kadar geniş bir bölgeyi ele geçirmesi ve Musul gibi çoğu şehir merkezinde kontrolü eline alması konvansiyonel olmayan savaş yöntemlerini başarılı bir şekilde uyguladığını göstermektedir. Örneğin Karadağ ve Türkes, şehir savaşlarında teröristlerin eylem biçimlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“saldırı, bir yerin basılması, bir yerin işgali, pusu kurma, sokak taktikleri, grev ya da boykot eylemleri, silah, cephane ve patlayıcı madde depolarının boşatılması, mahkumların kurtarılması, idamlar, adam kaçırmalar, sabotajlar, silahlı propaganda, sınır savaşı (psikolojik hareketler, dezenformasyon, bilgi hareketi)”¹²⁶

Karadağ ve Türkes'in ifade ettikleri teröristlerin şehir savaşlarındaki eylem biçimleriyle IŞİD'in eylemlerinin benzerlikleri örtüşmektedir. Yine IŞİD'e karşı mücadelede önemli bir rol oynayan Haşdi Şabi'nin Irak ordusuna destek vermesi hibrit bir tehdide yönelik hibrit bir mücadele biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.2.3. Özel askeri şirketler

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte devletlerin tekelinde bulunan savaşma eylemi de güvenlik anlayışı çerçevesinde değişmeye başlamıştır. Devletler,

¹²⁵ Murat Yeşiltaş, Burhanettin Duran, “Ortadoğu'da DDSA'ların Yükselişi”, *Ortadoğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler, Vekil Güçler*, ed. Murat Yeşiltaş, Burhanettin Duran, 1. Baskı, İstanbul: SETA Kitapları, 2018, ss. 12-13.

¹²⁶ Karadağ ve Türkes, op.cit., ss. 154-155.

liberalleşmenin getirdiği özelleştirme eğilimini kavramsal olarak *outsourcing* (dış kaynaklardan yararlanma) biçiminde ifade edilen yöntemden güvenlik politikalarını da kapsayacak şekilde yararlanma yoluna gitmişlerdir.¹²⁷ Bu bağlamda özel askeri şirketler devletler tarafından tercih edilmeye başlanmıştır.

Öte yandan şunu da ifade etmek gerekir ki, özel askeri şirketlerin devletler tarafından kullanılması her ne kadar modern anlamda yeni bir gelişme gibi gözükse de bu oluşumların izlerini geçmişte İtalyan şehir devletlerinin *Condottiere* olarak ifade edilen ilk modern askeri uzmanları ve paralı askerleri kullanmasında görmek mümkündür.¹²⁸ Günümüzde ise, özel askeri şirketler askeri faaliyetler kapsamında “taktik savaş operasyonları, stratejik planlama, istihbarat toplama ve analizi, operasyonel destek, askeri eğitim ve askeri teknik yardım” gibi alanlarda uzmanlaşmışlardır.¹²⁹ Ayrıca özel askeri şirketler genel olarak üç kategori altında değerlendirilmektedirler: “1) askeri hizmet sağlayıcı şirketler 2) askeri danışmanlık şirketleri, 3) askeri destek şirketleri”.¹³⁰

Devletlerin özel askeri şirketleri tercih etmesindeki en önemli nedenler arasında savunma ve savaş maliyeti açısından ekonomik, siyasi ve askeri olmak üzere maliyeti düşürmeleri gösterilmektedir. Öte yandan ihtiyaç duyulan değişik bölgelerde, herhangi bir zaman diliminde, üst düzey teknolojiyle beraber operasyonel ve taktiksel kabiliyetleri yüksek profesyonel yetişmiş askerlerin kullanılması bu tür şirketleri hem güçlü hem de güçsüz devletler açısından cazip kılmaktadır. Ayrıca özel askeri şirketlerin müşterileri sadece devletler değil, devlet dışı aktörler de olabilmektedir.¹³¹

¹²⁷ Haldun Yalçınkaya, “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 61, Sayı 3 (2006), s. 248.

¹²⁸ Niccolò Machiavelli, *Savaş Sanatı*, çev. Berna Hasan, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2012, ss. 13-14.

¹²⁹ P.W. Singer, “Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security”, *International Security*, Vol. 26, No. 3 (Winter 2001-2002), p. 186.

¹³⁰ *İbid.*, s. 201.

¹³¹ Didem Özdemir Albayrak, “Özel Askeri Şirketlerin Faaliyetleri ve İstihbarat”, *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 4 (Sonbahar 2014), ss.191-194.

2.2. Askeri Olmayan Kapasite Kullanımı

2.2.1. Enformasyon savaşı ve propaganda

Enformasyon savaşı, en basit ifadeyle bilginin kontrolü için yapılan savaştır. Burada amaçlanan enformasyon, iletişim ağı ve süreci üzerinde hakimiyet sağlamaktır.¹³² Öte yandan teknolojinin gelişmesiyle birlikte sanal alanda boy göstermeye başlayan enformasyon savaşı veri tabanlarını, online sistemleri, internete bağlı olan bilgisayarları ve enformasyon merkezleri gibi siber alanları kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu anlamda siber istihbaratın önemi artmış, stratejik unsurların da enformasyon savaşına dahil edilmesi stratejik enformasyon savaşı kavramını doğurmuştur.¹³³ Molander ve Riddle'a göre stratejik enformasyon savaşının özellikleri şunlardır:

“1) Stratejik enformasyon savaşının temel araçları olan bilgi teknolojilerinin maliyeti düşüktür. 2) Stratejik enformasyon savaşında geleneksel sınırlar geçerli değildir. 3) Stratejik enformasyon savaşında devlet dışı unsurların da savaş alanında yeri vardır. 4) Stratejik enformasyon savaşı yeni stratejik istihbarat modellerinin çıkmasına neden olmuştur. 5) Stratejik enformasyon savaşında taktik düzeydeki ikazların/hücumların anlaşılması çok zordur. Saldırının arkasında kimin olduğunu bilmek imkansızdır. 6) Stratejik enformasyon savaşında tarafların bilgi gizlemesinden dolayı ittifak oluşturmak zordur.”¹³⁴

Günümüzde enformasyon savaşı, askeri boyutunun ötesinde sivil boyutu da içerecek şekilde önem kazanmıştır. Nitekim hedeflenen devletin sivil nüfusuna karşı geleneksel medya dışında sosyal medya ve çeşitli propaganda yöntemleriyle konvansiyonel olmayan bir savaş ortamı yaratılmaktadır. Bu anlamda enformasyon savaşlarının araçları olan ağ savaşları, komuta – kontrol, psikolojik operasyonlar ve istihbarat temelli savaşların uygulanmasında sosyal medyanın büyük potansiyeli bulunmaktadır. Örneğin Facebook, Twitter ve Youtube gibi insanların sıkça takip ettiği

¹³² Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, 1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2008, s. 209.

¹³³ *İbid.*, s. 125.

¹³⁴ Mustafa Sağsan, “Bilgi Savaşı, Siperlerden Klavyelere Taşınan Harekatın Anatomisi”, *Avrasya Dosyası*, Cilt. 8, Sayı. 2 (Yaz 2002), ss. 213-232, Sağsan'dan Aktaran Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, 1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2008, ss. 217-218.

sosyal medya uygulamalarının Arap Baharı sürecinde büyük bir etkisi olmuştur.¹³⁵ Ayrıca Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi ya da bir devlet dışı aktör olarak IŞİD'in terör faaliyetlerine dikkat ettiğimizde enformasyon savaşını etkili bir biçimde yürüttüklerini görebiliriz.¹³⁶

2.2.2. Ekonomik savaş

Para, tarihte monarşi ile yönetilen ülkelerin krallarının kendi adlarına para bastırmasıyla birlikte ilk defa gücü temsil eden bir varlık olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla tarihte olduğu gibi günümüzde de para yönetme gücünü ifade etmektedir.¹³⁷ Bu anlamda 21. yüzyılda Dolar'ın sahibi olan ABD, küresel piyasalara yön verme konusunda en etkili ekonomik güçlerden biridir. Nitekim İran, Kuzey Kore ve Rusya'ya cezalandırmak için ABD'nin uyguladığı denizaşırı banka hesaplarının bloke edilmesi ya da terörist fonlara karşı yapılan saldırılar birer ekonomik savaş olarak değerlendirilebilir. Ayrıca finansal savaşlarda amaçlanan klasik ekonomik savaşın araçları olan yaptırımlar, ambargolar ve blokajların ötesinde hedeflenen ülkelerdeki halkın tümü üzerinde bir etki yaratmaktır.¹³⁸ Örneğin Korybko'ya göre, Renkli Devrimler'in arkasında bu altyapıyı oluşturacak güçlü bir finans desteği vardır. Finans desteğiyle birlikte sivil toplum kuruluşları hedef ülkede fonlanabilir ve devrim düşüncesinin altyapısı oluşturulabilir.¹³⁹ Öte yandan ekonomik savaşın siber savaş ile de yakından bağlantısı vardır. Finansal sektörlerdeki bilgisayar veya ağ altyapılarına herhangi bir siber saldırı durumunda para akışının etkilenmesi ve hatta kesilmesi yeni

¹³⁵ Brett Van Niekerk, Manoj Maharaj, "Social Media and Information Conflict", *International Journal of Communication* 7, (2013), p. 1164. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/1658/919> (e.t. 16.01.2019).

¹³⁶ Ayrıca bkz. Soňa Rusnáková, "Russian New Art of Hybrid Warfare in Ukraine", *Slovak Journal of Political Sciences*, Vol. 17, No. 3 – 4 (2017), pp. 359-360 ; Antonia Ward, "ISIS's Use of Social Media Still Poses a Threat to Stability in the Middle East and Africa", *RAND*, 10 December 2018, <https://www.rand.org/blog/2018/12/isiss-use-of-social-media-still-poses-a-threat-to-stability.html> (e.t. 29.01.2019).

¹³⁷ Ayhan Orhan, "Ekonomik Savaş", *Yeni Konsept Savaş: Hybrid / Vekalet / Terör/ Siber/ Ekonomik*, ed. Poyraz Gürson, 1. Baskı, İstanbul: Umuttepe Yayınları, 2017, s. 39.

¹³⁸ Paul Bracken, "Financial Warfare", *Foreign Policy Research Institute*, E-Notes, September 2007, <https://www.fpri.org/article/2007/09/financial-warfare/> (e.t. 29.01.2019).

¹³⁹ Korybko, *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change*, p. 80.

bir savaş türünü de doğurmuştur.¹⁴⁰ Dolayısıyla ekonomiyle ilgili sektörlere yapılacak siber saldırılar hibrit bir tehdit içermektedir.

2.2.3. Siber savaş

1950’li yıllardan itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerle birlikte internetin her alanda işlevsel hale gelmesi ulusal ve uluslararası güvenlik alanında bir değişim ve dönüşümü gerektirmiştir.¹⁴¹ İnternetin kötü niyetle hem herkesin erişebileceği şekilde hem de dark web, deep web gibi yasadışı olarak erişim sağlayabilen kişi veya gruplarca kullanımı hibrit bir tehdit olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁴² Devlet dışı aktörlerin siber alanda boy göstermesi dışında devletlerin de siber alanda etkisini artırma çabası konvansiyonel olmayan bir mücadele biçimi olarak siber savaşı önemli kılmıştır. Ayrıca konvansiyonel anlamda mücadele edilemeyecek güçlü bir devlete karşı diğer devletler ya da terörist organizasyonların da siber savaş biçimiyle etkili olmaya çalışmaları bu alanda da asimetrik bir güç mücadelesinin başladığının göstergesi olarak değerlendirilmiştir.¹⁴³ Bu bağlamda savunma ve saldırı kapasiteleriyle beraber askeri olarak kullanılan siber savaş, yüksek yoğunluklu çatışmadan terörizm ve anti terörizme kadar savaşın tüm düzeylerinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır.¹⁴⁴

2.2.4. Yerel karışıklıkların desteklenmesi

Yerel karışıklıkların ya da isyanların desteklenmesi, hibrit savaş konseptinin uygulanması anlamında öne çıkan önemli bir bileşendir. Bu bağlamda hedef olarak belirlenen düşmana karşı devlet ya da devlet dışı silahlı aktörler yerel karışıklıkları ve isyanları destekleyerek başarı kazanmaya çalışırlar. Nitekim Rusya’nın Ukrayna’da uyguladığı bu strateji Kırım’ın ele geçirilmesi sürecinde görülmüştür. Rusya, Ukrayna’nın doğusunda bulunan Donetsk ve Luhansk şehirlerinde ve Kırım’da etnik

¹⁴⁰ Bracken, loc.cit.

¹⁴¹ Barış Erdoğan, “Siber Savaş”, *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 2 (İlkbahar 2014), s. 172.

¹⁴² Global Strategies, *Hybrid Warfare in the Middle East*, p. 6.

¹⁴³ Erdoğan, op.cit., s. 173.

¹⁴⁴ Peter Dombrowski, Chris C. Demchak, “Cyber War, Cybered Conflict, and The Maritime Domain”, *Naval War College Review*, Vol. 67, No. 2 (Spring 2014), p. 87.

kökeni Rus olan ve Rusça konuşan Ukrayna vatandaşlarını kışkırtarak yerel karışıklıklara destek vermiştir.¹⁴⁵ Öte yandan devlet dışı silahlı bir örgüt olan IŞİD ise Irak'ta Şii yönetime karşı Sünni tabanda oluşan memnuniyetsizlik ve huzursuzluklardan yararlanarak Sünni bölgelerde kök salmış ve önemli bir destek sağlamıştır. Ayrıca hibrit savaşta devlet ve devlet dışı silahlı aktörlerin etnik, mezhepsel ya da bölgesel kimlikleri bir araç olarak kullanmasının yanı sıra hedeflenen ülkede var olan yolsuzluk, rüşvet, işsizlik ve kötü ekonomik koşullar nedeniyle halkta ortaya çıkan hükümet karşıtı tepkileri de kullanmaya başladıkları görülmüştür.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Mehmet Seyfettin Erol, Şafak Oğuz, ‘‘Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı’’, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt. 18, Sayı. 2 (Kış 2018), s. 406.

¹⁴⁶ Ayrıca bkz. ‘‘Venezuela krizi: 5 soruda neler yaşandı, bundan sonra ne olabilir?’’, *BBC*, 25.01.2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47000330> (e.t. 29.01.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞİD'İN ORTAYA ÇIKIŞI VE SAVAŞ STRATEJİLERİ

1. ORTAYA ÇIKIŞI

İŞİD'in ortaya çıkmasında ilk olarak ABD'nin 2003'te Irak'ı işgali ve sonraki süreçte Irak'ta izlediği politikalar, ikinci olarak Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinden sonra iktidar gücünü eline geçiren Şiiilerin bu gücü Sünnilerin üzerinde baskı ve sindirme aracı olarak kullanmaları ve son olarak da Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı kasıp kavuran Arap Baharı'nın kaotik etkileri belirleyici olmuştur. Aslında bu üç etmeni birbirlerinden bağımsız olarak ayrı ayrı ele almak pek mümkün olmasa da konuyu daha açıklayıcı bir hale getirmek için üç farklı başlık altında değerlendireceğiz. İŞİD'in ortaya çıkmasındaki bu üç önemli etmene geçmeden önce, örgütün Irak'taki varlığının 2000'li yılların başlarına kadar uzandığı süreci incelemek yararlı olacaktır.

Uluslararası literatürde genellikle tercih edilen adıyla Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)'in kökleri ilk kurulduğu ve eylem yaptığı 2001-2003 yıllarına kadar uzanır. Bu yıllar arasında örgüt “Cemaat el-Tevhid vel-Cihad” adını kullanmayı tercih ederken, Ekim 2004 itibariyle “Tanzim Kaidat el-Cihad fi Biad el-Rafıdayn” veya “Mezopotamya El-Kaidesi” ya da “Irak El-Kaidesi” adını kullanmayı tercih etmiştir. Ocak 2006'ya gelindiğinde “Cünd el-Sahabe, Katbiyan Ensar El-Tevhit ve Sünne, Ceşş ül Fatihin” gibi grupları bünyesine alarak “Mücahidin Şura Konseyi” adıyla yeniden yapılanmış, Ekim 2006'da “Irak İslam Devleti” adını almıştır. Arap Baharı sonrasındaki süreçte örgüt, özellikle 2012 yılının ortalarında bağlıları ve sempatanları arasında “El-Devle” olarak anılsa da Nisan 2013'ten itibaren “Irak ve Şam İslam Devleti” adını tercih etmiştir. Öte yandan örgüt, Irak ve Suriye'deki toprak kazanımları sonrası bağlıları ve sempatanları arasında “İslami Devle” (İslam Devleti) olarak da anılmıştır.¹⁴⁷

İŞİD'in 2000'lerin başında ilk ortaya çıktığı adıyla “Cemaat el-Tevhid vel-Cihad” örgütünün lideri, El-Kaide'nin Afganistan kamplarında eğitim almış olan Ebu

¹⁴⁷ Abdullah Ağar, *İŞİD ve Irak*, 1. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015, ss. 260-261; Ayrıca bkz. Adını “Irak ve Şam İslam Devleti” olarak ilan eden örgütün, burada Şam ifadesinden kastı tüm Suriye, Ürdün ve Lübnan'ın tamamıdır. İbid., s. 260.

Musab Zerkavi'dir. Zerkavi, özellikle Irak'ın kuzeyinde örgüte kamp yerleri, güvenli bölgeler oluşturmak ve yeni savaşçılar kazandırmak amacıyla faaliyet yürütmüş, El-Kaide'nin merkezinden yarı özerk bir biçimde hareket etmiştir. Ekim 2004'te ise El-Kaide lideri Usame bin Ladin'e bağlılık yemini eden Zerkavi, bu bağlamda "Irak El-Kaidesi" adını ilan etmiştir.¹⁴⁸ Ocak 2006'ya gelindiğinde Sünni direniş gruplarını bir araya getirmek, Sünni grupların tepkisini engellemek ve Iraklılık kimliğini vurgulamak için çatı bir örgüt olan "Mücahidin Şura Konseyi" hayata geçirilmiş, liderliğine Bağdatlı Ebu Ömer Bağdadi getirilse de Zerkavi, Haziran 2006'da ABD'nin düzenlemiş olduğu hava saldırısında öldürülünceye kadar örgütün liderliğini yapmıştır. Zerkavi'nin ölümüyle beraber örgütün liderliğine Ebu Hamza Muhacir olarak da bilinen Ebu Eyyub Mısri geçse de "Mücahidin Şura Konseyi"nin liderliğini Ömer Bağdadi yürütmüştür. Ekim 2006'da "Mücahidin Şura Konseyi"den ayrılan "Irak El-Kaidesi", "Irak İslam Devleti" olarak yeniden yapılanmış ve bu söz konusu isim değişikliğiyle birlikte örgüt "İslam Devleti" olma yolunda temellerini atmıştır. Bu süreçte Ömer Bağdadi örgütün *de jure* lideri olurken *de facto* liderliğini Mısri yapmıştır.¹⁴⁹ 2010'a gelindiğinde "Irak İslam Devleti"nin liderlerinden Ebu Ömer Bağdadi öldürülmüş ve Ebu Bekir el-Bağdadi yeni lider olarak öne çıkmıştır.¹⁵⁰

Şubat 2014'te ise El-Kaide merkezi, IŞİD'in kendilerinin bir şubesi olmadığına, onlarla herhangi bir örgütsel bağlarının bulunmadığına ve onların yaptıkları hiçbir eylemin sorumluluğunu almadıklarına dair genel bir bildiri yayınlayarak IŞİD'le küresel anlamda birlikteliğine son verdiklerini açıklamıştır.¹⁵¹ Haziran 2014'te IŞİD'in Musul'u almasıyla beraber Ebu Bekir el-Bağdadi'nin kendisini halife ilan etmesi ve El-Kaide lideri Eymen el-Zevahiri'den kendisine biat etmesini talep etmesiyle iki örgüt arasındaki ayrılık da kesinlik kazanmıştır.¹⁵²

¹⁴⁸ Recep Tayyip Güler, Ömer Behram Özdemir, "DAEŞ: Ortaya Çıkışı, Yükselişi ve Çöküşü", *Ortadoğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler, Vekil Güçler*, ed. Murat Yeşiltaş, Burhanettin Duran, 1. Baskı, İstanbul: SETA Kitapları, 2018, ss. 466-467.

¹⁴⁹ *İbid.*, ss. 468-469.

¹⁵⁰ *İbid.*, s. 472.

¹⁵¹ Michael Weiss, Hassan Hassan, *IŞİD: Terör Ordusunun İçyüzü*, , çev. Emine Arzu Kayhan, 1. Baskı, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016, s. 187.

¹⁵² Gérard Chaliand, "IŞİD Döneminde Cihatçılık", *Terörizmin Tarihi: Antikçağdan IŞİD'e*, , ed. Gérard Chaliand, Arnaud Blin, çev. Bülent Tanatar, 1. Baskı, İstanbul: Nora Kitap, 2016, ss. 599-600.

1.1. ABD Politikalarının Etkisi

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgali ve sonrasında izlediği politikalar Irak'ın istikrarsızlaşmasına neden olmuş ve ülkede otorite boşluğu yaratmıştır. Hatta Irak'taki bu süreç ilerleyen zamanlarda Suriye gibi bölge ülkelerini de etkilemeye başlamıştır. Ancak ABD, işgalle beraber Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesini bir zafer olarak algılamış ve sonrası için adeta hazırlıksız yakalanmıştır. Nitekim dönemin Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice şöyle demiştir:

“Irak'ta bir iç savaş patlayacağını düşünmüyorum. Irak'ın, komşularına karşı savaş açan ve bölgede her türden istikrarsızlığın yaratıcısı olan korkunç bir diktatörün boyunduruğundan kurtulmuş bir ülke olduğunu düşünüyorum. Artık bu diktatör yoktur, farklı mezheplerden, farklı etnik gruplardan gelen Irak halkı vardır, uzlaşma ve politikalarda siyasal gelişmeyi kullanmaya çalışmaktadırlar, baskının yerini bu anlayış almıştır.”¹⁵³

Boot'a göre, ABD'nin işgale vermiş olduğu adıyla Irak'ın Özgürlüğü Operasyonu'nda işgal sonrası sürecin kaotik ortamına hazırlanmış Amerikan komutanlarının sayısı çok azdır. Rütbeli askerlerin çoğu ise Lübnan'daki İsraililer veya iki yüzyıl önce İspanya'daki Fransızlar gibi direnişi avına çıkmış, ulus inşası sürecine gereken önemi vermemişlerdir. İsyancılar “eziklerin oluşturduğu hücreler” olarak bahseden Rumsfeld gibi ABD askerleri de girilen çatışmalarda pek çok Iraklıyı öldürmüş, hapse atmış ve sonucunda da Iraklılar ABD'yi kurtarıcıdan çok düşman olarak görmüşlerdir.¹⁵⁴ Öte yandan ABD'liler tarafından kullanılan Ebu Gureyb Hapishanesi'nde Iraklılara karşı yapılan insanlık dışı muameleler de Iraklıların sabrını taşırıştır. Yine işgal sonrası süreçte devlet daireleri ve müzelerden talan edilen paha biçilemez eserler gibi Irak'ın zenginliklerinin ülke dışına kaçırılması halkın tepkisine yol açmıştır.¹⁵⁵

ABD işgal sonrası dönemde, Saddam Hüseyin rejiminin kalıntılarını silmek adına ordu ve güvenlik güçlerini dağıtarak işe başlamıştır. Bu politika II. Dünya Savaşı

¹⁵³ Peter W. Galbraith, *Irak'ın Sonu: Ulus Devletlerin Çöküşü mü?*, çev. Mehmet Murat İnceyan, 1. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2007, s. 20.

¹⁵⁴ Boot, op.cit., ss. 477-478.

¹⁵⁵ Joby Warrick, *Siyah Bayraklar: IŞİD'in Doğuşu ve Yükselişi*, çev. Işık Tansal, 2. Baskı, İstanbul: A7 Kitap, 2016, s. 152.

sonrası Almanya'nın Nazilerden arındırılması sürecine benzer şekilde ilerlemiş, ordu ve yönetim teşkilatlarının Baassızlaştırılması anlamında yürütülmüştür. Ordu ve güvenlik güçleri ile yönetim teşkilatlarının dağıtılması ise ülkenin savaş lordlarının, yerel milislerin, kısa dönemli çıkar peşinde koşan liderlerin ve devlet nosyonundan uzak politikacıların eline geçmesine neden olmuştur.¹⁵⁶ Baassızlaştırma kapsamında yapılan bu uygulamalarla güvenlik düzenini sağlayacak ve yasadışı işleri önleyecek bir asayiş teşkilatının ortadan kaldırılması ve boşluğunun doldurulamaması da önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan çöken sivil otoriteyle birlikte bir gecede güvenlik güçlerinden devletin bürokratlarına kadar on binlerce kişi işsiz kalmıştır. Adeta sokağa atılan bu insanlar maaş, lojman ve emeklilik gibi haklarından mahrum bırakılmıştır.¹⁵⁷

ABD işgalden sonra Baassızlaştırma sürecini devam ettirirken ülkenin yeni siyasal sistemini de belirlemiştir. Bu kapsamda Irak'ta cumhurbaşkanının Kürt, başbakanın Şii ve meclis başkanının Sünni olduğu bir iktidar paylaşımı yapılmıştır. Ayrıca Kürtlere yeni Irak Anayasası'na göre bölgesel özerk bir yapı verilmiştir.¹⁵⁸ Nitekim Galbraith'a göre, yeni Irak anayasası Kürt-Şii anlaşmasının temel alındığı bir metin olarak öne çıkmıştır.¹⁵⁹ Dolayısıyla ABD işgaline kadar iktidar gücünü elinde tutan Sünniler, işgal sonrası süreçte bir anda Irak'ta ikinci plana atılmış ve hatta yabancı konumuna düşürülmüşlerdir.

Irak'ın ABD işgali sonrası terör örgütlerinin yuvası haline gelmesinin bir diğer nedeni de işgalin yeterli bir askeri kapasiteyle icra edilememesi olmuştur. Nitekim işgal sonrası dönemde Irak'ın sınırları kontrol edilememiş ve ülke, bölgedeki diğer devlet ve devlet dışı silahlı aktörlerin eline bırakılmıştır.¹⁶⁰ Ayrıca işgalde yeterli askeri gücün kullanılmaması ülke içinde de bazı uygulamaları beraberinde getirmiştir. Örneğin, yeni yapılan binalarda demir parmaklıklar kullanılmış¹⁶¹ ve hatta Yeşil Bölge olarak adlandırılan güvenli bölgeler kurulmuştur. Dolayısıyla özgürleştirme adıyla yapılan operasyon Iraklılar için açık bir işgale dönüşmüştür.

¹⁵⁶ Muharrem Erenler, "Irak", *Modern Ortadoğu Siyasi Tarihi*, ed. Hasan Öztürk, İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2016, s. 175.

¹⁵⁷ Warrick, op.cit., s. 153.

¹⁵⁸ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, ss. 482-483.

¹⁵⁹ Galbraith, op.cit., s. 176.

¹⁶⁰ Salihi, op.cit., s. 200.

¹⁶¹ Warrick, op.cit., s. 152.

2003'te başlayan ABD işgali süresince ülkede etnik ve mezhepsel iç savaşlar yaşanırken 2008'den itibaren o dönemki adıyla Irak İslam Devleti'nin gücünde de bir kırılma görülmüştür. Ancak ABD'nin Irak'tan 2011'de çekilmesiyle beraber örgüt yeniden eylemlerini artırmış ve güç kazanmaya başlamıştır.¹⁶² Nitekim Musul'un düşmesinden sadece beş ay gibi bir zaman dilimi öncesinde ABD Başkanı Obama IŞİD'i "gençler takımı" olarak niteleyerek örgütün gücünü hafife almaya devam etmiştir.¹⁶³ Dolayısıyla ABD'nin Irak'tan çekilişi ve arkasında bıraktığı otorite boşluğu Irak'ta kısa zamanda etkisini göstermiş ve IŞİD'in tarihin gördüğü en etkili terörist örgütlerden biri olmasını sağlamıştır.

Burada ironik olan olay ise ABD'nin demokrasiyi geliştirmek ve insan haklarını savunmak için harekete geçtiği Irak, Suriye ve Libya gibi ülkelerde Batılı müttefikleriyle beraber Suudi Arabistan ve Körfez'in teokratik Sünni mutlak monarşileriyle ittifak yapması olmuştur. Öte yandan Arap Baharı sürecinde çıkan ayaklanmalarda ise Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin isyancılar içerisinde özellikle cihatçı, Sünni-mezhepçi ve militarize olan kanatları desteklemesi; seküler, mezhepçi olmayan muhaliflerin de marjinalleştirilmelerine, öldürülmelerine ya da susturulmalarına neden olmuştur.¹⁶⁴

1.2. Şii Yönetimlerin Etkisi

2003'te ABD'nin Irak'ı işgali sonrası Sünnilerin başta siyasi, askeri ve ekonomi gibi ülkenin birçok hayati önem arz eden alanından dışlanması ve ABD'nin işgalci bir güç olarak iktidarı Şiiilerin eline vermesi, Sünnilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri devam eden hegemonyalarını kaybetmeleri anlamına gelmiştir. Şiiilerin iktidar sahibi olmaları sonrasında Sünnilere karşı baskı ve sindirme politikalarını hayata geçirmeleri Sünni tabanda memnuniyetsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Bu anlamda 2005 sonrası süreçte başlayan Sünni ayaklanmasını motive eden temel eğilimin Sünni Arap

¹⁶² Güler ve Özdemir, op.cit., s. 474.

¹⁶³ Weiss ve Hassan, op.cit., s. XVII.

¹⁶⁴ Patrick Cockburn, *İslam Devleti'nin Yükselişi: IŞİD ve Yeni Sünni Ayaklanması*, çev. Osman Akınhay, 1. Baskı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2014, s. 8.

kimliğinin, kaybedilen gücün ve prestijin geri kazanılması yönündeki bir düşüncede yattığı söylenebilir.¹⁶⁵

ABD işgali sonrası Şiiilerin iktidarı ele geçirmeleri İran'ın da ülkede etkisini artırmasına neden olmuştur. Farklı bir perspektiften bakıldığında ABD'nin Irak'ı İran'a terk ettiği düşüncesi bile Sünnilerin Şiiilere karşı düşman algısında kışkırtıcı bir etki yaratmış ve bu durum Sünnilerin IŞİD'e yakınlaşmasını sağlamıştır.¹⁶⁶ Nitekim Sünniler, hükümetten ve güvenlik teşkilatlarından uzaklaştırılmaları ve terörizmin kökünün kazınması anlamında evlerinin içlerinde bile şiddete maruz bırakılmaları nedeniyle bu sistemli saldırıların arkasında İran'ın olduğunu düşünmüşlerdir. Onlara göre amaçlanan, Irak'ın bir daha İran karşısında tehdit oluşturabilecek düzeye erişmesini engellemektir.¹⁶⁷

Sünnilerin Şiiilere karşı tutumundaki esas belirleyici nokta Şii Başbakan Nuri el-Maliki'nin politikaları olmuştur. Sünnilere karşı izlenen “suçsuzluğu ispatlanana dek tüm Sünniler suçludur” yaklaşımı devlet ile Sünnilerin arasındaki güven bağının tamamen sarsılmasına yol açmıştır.¹⁶⁸ Welch'e göre, “Maliki Sünnileri o kadar zorlamıştı ki sonunda isyan ettiler. Reformlar yapmayı denediler ama yapamadılar. Sırada aşiretlerin onuru vardı, intikam düşüncesi vardı. Bu krizi Maliki çıkardı”.¹⁶⁹ Nitekim 2006'da ABD Başkanı Bush'a sunulan bir raporda şu ifadelere yer verilmiştir:

“Sünni bölgelerine hizmet verilmediğine yönelik raporlar, başbakanlık ofisinin Şii hedeflere yönelik askeri hareketleri durdurması ve onları Sünnilere karşı cesaretlendirmesi, Irak'ın mezhepçi anlayışla en etkili komutanlarının ortadan kaldırılması ve Şii çoğunluğun bütün bakanlıklarda yer almasının sağlanması, bütün bunlar Mehdi Ordusu'nun cinayetlerdeki artışla birlikte değerlendirildiğinde, Bağdat'taki Şii gücünün konsolide edilmesine yönelik bir seferberliğe işaret ediyor.”¹⁷⁰

¹⁶⁵ Weiss ve Hassan, op.cit., s. 27.

¹⁶⁶ İbid., s. 64.

¹⁶⁷ Warrick, op.cit., s. 368.

¹⁶⁸ Salihi, op.cit., s. 248.

¹⁶⁹ Weiss ve Hassan, op.cit., s. 111.

¹⁷⁰ İbid., s. 70.

Öte yandan Irak'ın önemli Sünni aşiretlerinden olan Dulaim Aşireti mensubu Zeydan el-Cabiri de Maliki iktidarını hırsız, haydut ve mezhepçi dinci partiler olarak niteleyip şunları ifade etmiştir:

“Anbar’da Amerikalıların yaptığı onca kötü şeye rağmen, onlar camilerde insan öldürmediler ve dinimize saygı gösterdiler. İranlılarla beraber olanlar böyle davranmadı. Onlar Sünni olan her şeyden kurtulmak istediler. Amerikalılar büyük demiyorum ama bunlardan iyiydiler.”¹⁷¹

ABD, 2005'ten sonraki Sünni ayaklanmasını kırmak için Irak'ın Evlatları programını başlatmış ve yaklaşık olarak 100.000 rakamı ile ifade edilen Sünni'nin taraf değiştirmesini sağlamıştır. Sünnilerin taraf değiştirip ayaklanmaya karşı mücadeleye girişmeleri iç savaşın bitirilmesinde önemli bir mesele olarak öne çıkmıştır. Ancak burada para ve silah desteği verilip taraf değiştirmeye yöneltilen Sahva güçlerinin, bu tutumlarının arkasında yatan en büyük etkenin ABD'nin bir süre daha Irak'ta kalacağına dair ikna olmaları ve artık ABD'yi en güçlü aşiret olarak görmeleri gelmekteydi.¹⁷² Nitekim ABD 2011'de çekilirken Sahva güçlerinin Irak ordusuna katılmasını ve maaşlarının Irak hükümeti tarafından karşılanmasını isterken Maliki yönetimi Sünnilerin tekrar orduda görevlendirilmelerini kendilerine yönelik bir tehdit unsuru olarak algılamış ve kabul etmemiştir. Buna karşılık öfkelenen ve eskiden Sahva güçleri arasında bulunan birçok savaşçı IŞİD saflarına geçmiştir.¹⁷³

ABD'nin Irak'tan çekilmesiyle Sünniler üzerindeki baskı ve sindirme politikalarını artıran Maliki yönetimi, Arap Baharı ile birlikte toplanan grupları da Baasçı, terörist ve El-Kaide olmakla itham etmiş ve bu gruplara yönelik çok sert karşılık vermiştir.¹⁷⁴ Ayrıca Maliki 2013 Noel gecesinde yaptığı bir konuşmayla Anbar'daki eylemlerine atıf yaparak oradaki mücadelenin Hz. Muhammed'in torunu Hüseyin'in sempatanlarıyla ilk Emevi hükümdarının oğlu Yezid arasında yedinci yüzyılda yaşanan savaşa benzetmiş ve Şiiiler ile Sünniler arasında gerçekleştiğini iddia ettiği savaşı adeta kutsamıştır.¹⁷⁵

¹⁷¹ Warrick, loc.cit.

¹⁷² Boot, op.cit., ss. 482-483.

¹⁷³ Güler ve Özdemir, op.cit., s. 476.

¹⁷⁴ Erenler, loc.cit.

¹⁷⁵ Weiss ve Hassan, op.cit., s. 236.

ABD'nin çekildiği yıl olan 2011'den sonraki süreç göz önüne alındığında Şii Başbakan Maliki'nin Sünnilere karşı tutumundaki sertleşme, Arap Baharı etkisiyle daha da artan boyutlara varmıştır. Bu bağlamda Maliki, iç savaş sırasında Sahva güçlerinde kilit rol oynayan Sünni aşiretleri ve Sünni savaşçıları kaybetmiştir. IŞİD de oluşan bu durumu çok iyi değerlendirmiş, bir taraftan küskün Sünni aşiretlerin desteğini alırken diğer taraftan Baassızlaştırma kapsamında görevden alınan eski ordu mensuplarını ve diğer Sünni menşeli örgütleri Şii yönetime karşı birleştirici bir güç olarak öne çıkarmıştır.

1.3. Arap Baharı'nın Etkisi

Aralık 2010'da işsizlik nedeniyle kendini yakan Tunuslu Muhammet Buazizi'nin tetiklemiş olduğu Arap Baharı süreci, 2011'den itibaren Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yayılmıştır.¹⁷⁶ Tunus, Mısır ve Libya'da iktidar değişikliklerine yol açan süreçte Suriye, Yemen, Bahreyn ve Ürdün gibi ülkelerde de halk hareketleri başlamıştır. Bu bağlamda Suriye'deki halk hareketlerini Esad rejiminin kanla bastırma çabası taraflar arasındaki mücadeleyi bir iç savaş ortamına sürüklemiştir. Suriye'de ortaya çıkan güç boşluğunu ise IŞİD gibi radikal terörist unsurlar doldurmuş, hem Irak hem de Suriye sahasında nüfuz elde etmiştir.¹⁷⁷

Irak'ta ABD işgali sonrası Sünnilerden alınan iktidar gücünün Şiilerin eline verilmesi ve Şii yönetimlerin özellikle de Başbakan Nuri el-Maliki'nin Sünniler üzerinde uyguladığı baskı ve dışlama politikaları gibi nedenlerden dolayı iç politik zemin zaten kırılğan bir düzeydeydi. Bu bağlamda Arap Baharı olarak adlandırılan süreç, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da etkisini sürdürürken Maliki ile Sünnilerin arası da 2012 sonlarında yeniden bozulmuştur. Nitekim Maliki hükümetine bağlı güvenlik güçlerinin 21 Aralık'ta Sünni politikacı Rafi el-İssavi'nin evine baskın yapmaları ya da bir diğer Sünni politikacı Tarık Haşimi gibi isimleri tutuklamaya çalışmaları Sünni tabanda rahatsızlıklara yol açmıştır. Sünnilerin üzerindeki Maliki baskısı artarken Sünnilerin önemli kalelerinden Felluce'de başta Dulaim aşireti olmak üzere binlerce

¹⁷⁶ “Tunuslu genç kendini yaktı”, *Al Jazeera*, 12.03.2013, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tunuslu-genc-kendini-yakti-1> (e.t. 05.02.1019).

¹⁷⁷ Ferhat Pirinççi, “Arap Baharı'nı Yeniden Düşünmek”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 6, Sayı. 65 (Kasım-Aralık), s. 7.

insan sokaklara çıkmıştır. “Direnc̄ hala bizim kanımızda var” pankartları taşıyan grupların eylemleri giderek diğ̄er şehirlere de sıçramış ve Pan-Sünni protestolara dönüşmüştür.¹⁷⁸

Sünni grupların eylemleri 2013 yılı boyunca artarak devam ederken başlarda Arap Baharı sloganlarının hakim olduğu şiddet içermeyen gösteriler Maliki hükümetinin Suriye’deki Esad rejiminin yaptığı gibi olayları kuvvet kullanarak bastırması sonucu farklı bir evreye girmiştir. Bu süreçte Maliki, Tikrit ve Musul gibi çoğunluğunu Sünnilerin oluşturduğu şehirlerde orduya ağır silahlara başvurma talimatı verirken yerleşim yerlerini, okul ve hastaneleri TNT yüklü varillerle bombalamıştır.¹⁷⁹ Maliki hükümetinin ve ulusal ordunun halk nezdinde düşman olarak algılanmasını da beraberinde getiren bu politikalar, Sünnilerin giderek devletten uzaklaşmasına neden olmuştur.¹⁸⁰

Irak’ta bunlar yaşanırken Suriye’de iç savaşın etkisini artırması o zamanki adıyla Irak İslam Devleti militanlarının Suriye’deki bu kaotik ortamı eğitim sahası haline dönüştürmesine yol açmıştır. Otorite boşluğunu iyi değerlendiren örgüt, Suriye ve Irak sınırındaki güvenlik açığını kullanarak militanlarını her iki ülkede kullanabilme kapasitesine sahip olmuştur.¹⁸¹ Dolayısıyla Arap Baharı rüzgarının Suriye’de iç savaşa ve hatta küresel hesapların görüldüğü bir savaşa dönüşmesi Irak’ı da etkilemiştir. 2003 sonrası zaten iç savaşlarla boğuşan Irak’ta, Maliki yönetiminin Arap Baharı sürecini Sünnileri sindirmek için bir fırsat olarak görmesiyle birlikte Irak’ta kökleri eskiye dayanan iç hesaplaşmalar tırmandırılmış ve IŞİD gibi terör örgütlerinin bundan faydalanmasına kapı aralanmıştır. Bu dönemde IŞİD hem Suriye hem de Irak’ta nüfuz kazanmıştır. IŞİD’in bu ülkeler arasındaki sınırları adeta ortadan kaldırmasıyla her iki ülke de karşılıklı olarak birbirlerini etkilemiştir.

¹⁷⁸ Warrick, op.cit., ss. 368-370.

¹⁷⁹ Pierre-Jean Luizard, *IŞİD Tuzağı*, çev. Yasemin Özden Charles, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2016, s. 17.

¹⁸⁰ İbid., s. 18.

¹⁸¹ Güler ve Özdemir, loc.cit.

2. SAVAŞ STRATEJİLERİ

İŞİD, Irak'taki Şii iktidar gücünün Sünniler üzerindeki baskı ve sindirme politikaları sonucu Sünni tabanda oluşan memnuniyetsizliği ve huzursuzluğu, ABD'nin 2011'deki askeri çekilmesini ve Arap Baharı sürecini kendi yararına kullanıp yükselişini hızlandırmıştır. Ancak İŞİD'in Irak'taki yükselişi, toprak kazanımları ve kazandığı topraklar üzerindeki hakimiyeti açısından düşünüldüğünde tek başına yekpare bir terör örgütü olarak başarılı olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Bu anlamda İŞİD terör örgütü Silahlı Sünni Grupları, Nakşibendi Ordusu, Saddam dönemi Baasçılar¹⁸² ve ötekileştirilmiş Sahvalarla birlikte çatı bir yapılanma olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁸³

İŞİD, 2014 başlarında uluslararası gündemin dikkatini özellikle Irak'taki toprak kazanımları sonrası çekmeyi başarmıştır. Chaliand'a göre, İŞİD'le beraber terörizmin niteliğinde değişim yaşanmış, ancak söz konusu olan bu değişim İŞİD'in ortaya çıkmasıyla beraber eskiden kullanılan terörist nitelikli eylemlerin tekrarı olarak bilinen terörizmi savaş operasyonları düzeyine yükselten *teritoryalizasyon* olarak öne çıkmıştır.¹⁸⁴ Bu anlamda İŞİD, El Kaide'nin yaptığı eylemlerle devletleri istikrarsızlaştırma amacından farklı olarak teritoryal kazanımlarla birlikte devlet kurma amacını gütmüştür.¹⁸⁵ İŞİD, söz konusu teritoryal kazanımlarını sağlamak için hedeflerini seçerken El Kaide'den farklı olarak çok dikkatli davranmış ve belirlediği hedeflere yönelik saldırma zamanlarını iyi seçecek işlek bir askeri örgütlenmeyle

¹⁸² Saddam Hüseyin rejiminin general pilotlarından Hacı Bekir lakaplı Samir ABD Muhammed Nail, Ebu Bekir Bağdadi'nin en önemli yardımcılarında biri; Saddam Hüseyin rejiminin albay rütbeli subaylarından Ebu Ahmet lakaplı Velid Casım Avani, İŞİD askeri konseyi başkanı; Saddam Hüseyin rejiminin general rütbeli subaylarından ve Musul Baas partisinin üst düzey üyelerinden Rai lakaplı Muhammed Neda Ceburi, İŞİD genel kurmay başkanı; Saddam Hüseyin rejiminin general rütbeli subaylarından Ebu Mehend Sevidavi, İŞİD askeri konseyi üyesi; Saddam Hüseyin rejiminin general rütbeli subaylarından Ebu Rahman Belivi lakaplı Adnan İsmail, İŞİD'in savaş bakanı; Saddam Hüseyin rejiminin general rütbeli subaylarından Ebu Müslim Fadıl, İŞİD askeri konseyi üyesi; Saddam Hüseyin rejiminde Baas partisinin üst düzey yetkililerinden Nebil Aribi Muini, Kuzey Eمارeti olarak bilinen bölgede İŞİD liderlerinden; Saddam Hüseyin rejiminin istihbarat subaylarından Ebu Elyas lakaplı Fadıl İsvi, Musul düştükten sonra kentin sol kanadının güvenliğinin sorumlusu; Saddam Hüseyin rejiminin istihbarat subaylarından Abdurrahman Türkemani, uzun süre Deyrizzur valiliği görevi; Saddam Hüseyin rejiminin Cumhurbaşkanı muhafız alayı komutanlarından Muhammed Abdullah Hayali, İŞİD askeri konseyi üyesi. Bkz. "Eski Baasçılar, İŞİD'in baş ortakları", *Fars Haber Ajansı*, 07.02.2016, <http://tr.farsnews.com/politics/news/13941118000642> (e.t. 13.02.2019).

¹⁸³ Açar, op.cit., s. 268.

¹⁸⁴ Chaliand, op.cit., ss. 593-594.

¹⁸⁵ İbid., s. 601.

hareket etmiştir.¹⁸⁶ ABD'nin IŞİD'le mücadele özel temsilcisi Brett H. McGurk da, El Kaide ile IŞİD'i kıyaslayarak IŞİD'in bir terör örgütünden fazlası olduğunu belirtmiş ve hatta tam gelişmiş bir ordu olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁷

Institute for the Study of War'dan Lewis'e göre, IŞİD'in yükselişinde etkili olan savaş planı ve bu planı uygulamada dört ana evre vardır. IŞİD'in "Duvarları Yıkma" (Breaking the Walls) olarak nitelendiği bu stratejisinde, örgüt Temmuz 2012 ile Temmuz 2013 arası dönemde bomba yüklü araçlarla intihar saldırıları ve hapisane baskınları düzenlemeye yoğunlaşmıştır.¹⁸⁸ İlk evresi Temmuz 2012 ile Eylül 2012 dönemleri arasında kapsadığı ifade edilen zaman diliminde dört hapisaneye baskın düzenlemiş olan IŞİD, Eylül 2012'de Tikrit'teki Taşfırat Hapishanesi'nden yaklaşık yüz mahkumu kaçırmıştır.¹⁸⁹ Temmuz 2013'te ise eşzamanlı olarak Bağdat yakınlarındaki Ebu Gureyb ve Tacı Hapishanelerine yönelik saldırılar yapan IŞİD, bu hapishanelerden de yüzlerce mahkumun firar etmesine neden olmuştur. IŞİD'in iddialarına göre bu baskınlarda yaklaşık 7.000, Maliki hükümetine göre ise yaklaşık 100 mahkumun kaçırıldığı ifade edilmiştir. Bir başka görüşe göre ise yaklaşık olarak 1000-1100 mahkumun kaçırıldığı belirtilmiş olsa da burada en dikkat çekici nokta hapishanelerde yatan lider kadroların hemen hemen hepsinin firar etmiş olduğudur. Öte yandan saldırılarda bombalı araçlar, intihar bombacıları, havanlar, roketatarlar ve makineli tüfekler gibi ağır silahların kullanılması IŞİD'in güçlü bir istihbarata sahip olduğuna, iyi bir planlamaya, koordinasyon ve lojistik kapasitesinin derinliğine ve aynı zamanda taktik ve uygulama anlamında azımsanmayacak boyutta cesaret ve ne yaptığını bilen bir aklının olduğunu da göstermiştir.¹⁹⁰ Hapishaneden kaçırılan mahkumlar ele alındığında ise bunlar arasında çok sayıda El Kaide mensubu ve eski üst düzey Baas subaylarının yer aldığı ve sonrasında IŞİD içerisinde önemli pozisyonlara getirildiği öne sürülmüştür.¹⁹¹

¹⁸⁶ Cockburn, op.cit., ss. 38-39.

¹⁸⁷ Jessica D. Lewis, "The Islamic State: A Counter-Strategy for A Counter-State", *Middle East Security Report 21*, ISW, p. 9. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Lewis-Center%20of%20gravity.pdf> (e.t. 08.04.2019).

¹⁸⁸ Jessica D. Lewis, "Al Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign", Part I, *Middle East Security Report 14*, ISW, p. 7. http://www.understandingwar.org/sites/default/files/AQI-Resurgent-10Sept_0.pdf (e.t. 08.04.2019).

¹⁸⁹ İbid., pp. 13-15.

¹⁹⁰ Ağar, op.cit., ss. 299-301.

¹⁹¹ Güler ve Özdemir, ss. 474-475.

Lewis'e göre IŞİD'in stratejisinin ikinci evresi Irak Merkezi Hükümeti ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi sınırları arasında kalan Yeşil Hat olarak nitelenen bölgede sivil ve hükümet güçlerine yönelik saldırılar yapmakla başlamış, Irak ve Kürtler arasında yükselen gerilimden faydalanma amacı güdülmüştür.¹⁹² Üçüncü evre ise Şubat 2013 ile Mayıs 2013 arasındaki dönemi kapsamış ve bu dönemde IŞİD, Bağdat ve kuşağındaki Irak güvenlik güçleri ve Şii sivil bölgeleri bomba yüklü araçlarla hedef alarak Maliki yönetimine karşı olan ve Arap Baharından etkilenen Sünniler arasında popülerlik kazanmaya çalışmıştır.¹⁹³ Son evrede ise 15 Mayıs 2013'ten itibaren IŞİD, Bağdat'taki Şii hedeflere yönelik saldırılarını genişleterek devam ettirmiştir.¹⁹⁴ Bu noktada IŞİD'in Şii hedefler üzerinde yoğunlaşmasının nedeninin, Sünniler ve Şiiler arasındaki gerilimin bir mezhep çatışması haline dönüştürme amacını taşıdığı söylenebilir. Nitekim Şii hedeflere yönelik saldırılar, Haşdi Şabi gibi çoğunluğu Şiilerden oluşan silahlı aktörlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

IŞİD'in Irak'taki hızlı toprak kazanımları ve bu topraklar üzerinde kontrolü sağlama süreci incelendiğinde ise 2014 yılı önemli bir tarih olarak öne çıkmıştır. Nitekim ABD'nin askerlerini Irak'tan çekmesi sonrası Arap Baharı sürecinde Maliki yönetimine karşı protestoların hükümet ile Sünniler arasında çatışmaya evrilmesi, Anbar gibi çoğunluğu Sünni bölgelerden Irak ordusunun çekilmesiyle sonuçlanmıştır. 2014 yılının başlarından itibaren bölgedeki otorite boşluğunu değerlendiren IŞİD ve Sünni gruplar Anbar vilayetinin en önemli şehirlerinden Felluce ve Ramadi üzerinde kontrolü sağlamaya başlamışlardır. Haziran 2014'e gelindiğinde ise IŞİD ve hükümete karşı savaşan Sünni gruplar Musul üzerinde hakimiyeti sağlamayı başarmışlardır.¹⁹⁵ Sonrasında güneye doğru ilerleyen IŞİD, Tikrit'i ele geçirmiş, Samarra'yı kuşatmış ve Diyale bölgesinden iki kasaba üzerinde hakimiyeti sağlamıştır. Bu kazanımları sonrası kendisine hedef olarak Bağdat ve Kerbela'yı belirleyen IŞİD, Bağdat'a 60 km uzaklığındaki Bakuba'yı da kuşatma altına almıştır. Bağdat yolunda direnişle karşılaşan IŞİD, yönünü kuzeye dönmüş ve Kerkük'ü tehdit etmeye başlamıştır. IŞİD saldırılarını devam ettirirken Telafer ve Sincar gibi stratejik önemdeki bölgeleri de ele geçirmiş,

¹⁹² Lewis, "Al Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign", p. 16.

¹⁹³ İbid., pp. 17-18.

¹⁹⁴ İbid., p. 18.

¹⁹⁵ Rıdvan Kalaycı ve Recep Tayyip Gürler, "Irak 2014", *Ortadoğu Yıllığı*, 2014, s. 19-20. http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/56701/28808/3._hafta_zorunlu_okuma_-_C4%B1rak-2014-r%C4%B1dvan-kalayc%C4%B1-recep-tayyip-g%C3%BCrler.pdf (e.t. 02.01.2019).

Erbil'e yaklaşmaya başlamıştır. IşİD'in Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin başkenti Erbil'e yaklaşması zerine 8 Ağustos'ta ABD Başkanı Obama, ordusuna terör örgütüne karşı hava saldırılarını başlatma emrini vermiştir.¹⁹⁶ Görüleceği zere IşİD, Irak'ta hemen hemen Sünnilerin çoğunlukta olduğu tüm bölgelere nüfuz etmiş ve hatta ele geğirmiştir. Bu kapsamda IşİD, Irak'ta toprak kazanımlarını sürdürürken ve ele geğirdiği topraklar üzerinde hakimiyetini sağlamaya çalışırken kuşkusuz sadece sahip olduğu askeri kapasitesine dayanmamıştır. Hibrit bir tehdit olarak ortaya çıkan IşİD, askeri ve askeri olmayan kapasitesini seferber etmesiyle teritoryal hedefleri olan bir terörist örgüt olarak öne çıkmıştır.

2.1. Askeri Kapasite Kullanımı

IşİD ortaya çıkmasından itibaren cihadist ideolojiye bağlı bir örgüt olmasına rağmen, askeri olarak Maoist bir strateji izlemiştir. Bu anlamda terör rgt IşİD stratejik savunma, stratejik denge ve stratejik taarruz olarak belirtilen üç ayaklı Maoist stratejiyi sahada uygulamaya çalışmıştır. Bingöl ve Varlık'a göre, IşİD 2012'den 2014'n temmuz ayına kadar eylemlerinde arazi ele geğirmeyi ve tutmayı hedeflememiş ve stratejik savunmada kalarak g kazanmaya çalışmıştır. Ancak rgt Temmuz 2014'ten itibaren Irak'ta ele geğirdiği Anbar, Felluce, Ramadi ve diğer bazı bölgelerde kontrolü sağlamaya çalışarak stratejik denge safhasını uygulamaya koymuştur. Suriye'de Rakka ile Irak'ta Musul'un büyük bir bölümünü ele geçirmesi gibi bir anda hızlı ve kolay başarılar kazanan IşİD, askeri olarak operatif ve stratejik seviyede derinliğe de kavuşmuştur. Bu toprak kazanımları ile moral üstünlüğünü yakalayan örgüt, genel olarak bir devletin ortaya çıkmasındaki halk, toprak ve kuvvet üçlemesine de sahip olduğunu dşnmştir. Nitekim IşİD, bu kazanımları dolayısıyla uyguladığı Maoist stratejinin 2.ve 3. safhalarını birkaç ayı geçmeyen çok kısa bir süre zarfında geçerek devlet yapılanmasını kurmaya çalışmıştır.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Atilla Sandıklı, "Terörün Geldiği Yeni Boyut: IşİD rneği", *BİLGESAM*, Rapor No. 67, Haziran 2015, ss. 20-21.

¹⁹⁷ Oktay Bingöl, Ali Bilgin Varlık, "IşİD'e Karşı Olası Operasyonun Boyutları: Stratejiler, Riskler, neriler", *Merkez Strateji Enstitüsü*, Rapor-002, 19.09.2014, ss. 8-9. https://www.academia.edu/8399948/Merkez_Strateji_Enstit%C3%BCs%C3%BC_I%C5%9E%C4%B0D_Raporu (e.t. 02.01.2019).

IŞİD'in askeri anlamda insan gücünü ise genel olarak eski rejim bağlı Baasçılar, Iraklı Sünni aşiretler ya da Sünni isyancılar ve yabancı ülkelere gelen cihatçı savaşçılar oluşturmuştur.¹⁹⁸ Örgütün toplam militan sayısı tartışmalı olsa da bir CIA yetkilisi, Irak ve Suriye sınırındaki militan sayısının yaklaşık olarak 20.000 ile 31.500 arasında olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca 2014 Eylül verilerine göre 2000'i Batılı devletlerden olmak üzere, 80 farklı ülkeden 15.000'in üzerinde yabancı savaşçının IŞİD saflarında çarpıştığı savunulmuştur.¹⁹⁹ Yalçinkaya ise 2016 başları itibarıyla IŞİD saflarında savaşan yabancı sayısını yaklaşık olarak 30.000 şeklinde belirtmiştir.²⁰⁰ Rusya Federal Güvenlik Servisi (FSB) Direktör Yardımcısı Yevgeniy Sısoyev de 2015'in ilk yarısında Irak ve Suriye'de IŞİD militanlarının sayısının 80.000'e yaklaştığını ve bunlardan 50.000 örgüt üyesinin Suriye'de, 30.000'inin ise Irak'ta bulunduğunu bildirmiştir.²⁰¹

IŞİD'in insan gücüne dair tahmini rakamlar bir yana bırakılırsa, buradaki önemli sorulardan biri örgüte farklı ülkelere, dillerden ve etnik gruplardan katılımın neden bu kadar yoğun olarak gerçekleştiğidir. Luizard'a göre IŞİD, El Kaide gibi diğer pek çok cihatçı akımların tersine kendi sempatanlarına yukarıya doğru bir sıçrama imkanı sunmakta, onlara belirli bir toprak parçası üzerinde kendi devletleri ve kendi kurumlarıyla şeriat düzenini vaat etmektedir. Ancak El-Kaide ise militanlarına sadece sonu gelmeyen bir savaş olarak terörizmi ve gerçekçi gözükmeyen bir perspektifte halifeliğin kurulması umudunu vermektedir.²⁰²

IŞİD sahip olduğu binlerce insan gücünü operatif anlamda verimli kullanmak istemiştir. Bu kapsamda örgütün çatışmalarda piyade şeklinde kullandığı militanlar ve canlı bomba olarak görevlendirdiği militanları dışında özel eğitilmiş kuvvetleri de yer almıştır. Çatışmalarda sakallı ve parlak-mavi bandanalar takan *Inghemasiyoun* olarak

¹⁹⁸ Malcolm W. Nance, "ISIS Forces That Now Control Ramadi Are Ex-Baathist Saddam Loyalists", *The Intercept*, 03.06.2015, <https://theintercept.com/2015/06/03/isis-forces-exbaathist-saddam-loyalists/> (e.t. 02.01.2019).

¹⁹⁹ Jim Sciutto, Jamie Crawford and Chelsea J. Carter, "ISIS can 'muster' between 20,000 and 31,500 fighters, CIA says", *CNN*, 12.09.2014, <https://edition.cnn.com/2014/09/11/world/meast/isis-syria-iraq/index.html> (e.t. 02.01.2019).

²⁰⁰ Haldun Yalçinkaya, "IŞİD'in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye'nin Tecrübesi (2014-2016)", *ORSAM*, Rapor No. 210, Haziran 2017, s. 16.

²⁰¹ "Rusya açıkladı: IŞİD militanı sayısı 80 bine yaklaştı", *Karar*, 10.11.2015, <https://www.karar.com/dunya-haberleri/rusya-acikladi-isis-militani-sayisi-80-bine-yaklasti-52974#> (e.t. 02.01.2019).

²⁰² Luizard, op.cit., ss. 100-101.

adlandırılan bu şok birliklerinin Türkçe isim karşılığı “kendini adayanlar” olarak çevrilmiştir. Daha önce Çeçenistan ve Afganistan gibi bölgelerde savaşmış, tecrübe sahibi militanları da arasında barındıran örgütün bu elit biriminin konvansiyonel ve gerilla savaşı arasında etkili hareket kapasitesine sahip olduğu öne sürülmüştür. Ayrıca bu birimin militanlarının fanatik ve disiplinli oluşları, düşman bölgelerine sızma ve karışıklık çıkarma operasyonlarını rahatlıkla yapabilmeleri, kum fırtınaları ve kamufle taktikleri yoğun olarak kullanmaları ve genellikle patlayıcı düzenekli kemerlerle operasyonlarda yer alarak ölümüne savaşmaları örgüte karşı savaşan unsurları tedirgin etmiştir.²⁰³

İŞİD’in ateş gücü değerlendirildiğinde, sahip olduğu silahların ve ekipmanların büyük çoğunluğunun Irak ve Suriye’de ele geçirdiği askeri tesis ve üslerden elde ettiği görülmüştür. Bu kapsamda örgüt envanterine taktik ekipmanlar, hafif silahlar, hafif taktik ve yardımcı araçlar, ağır silahlar/uçaksavar silahları, top ve zırhlı araçlar gibi pek çok silah ve ekipmanı dahil etmiştir.²⁰⁴ Örgütün silah envanterine yönelik raporlardaki ağır silahlar arasında T-55, T-62, T-72 Ural tankları ile BRDM-2 ve MT-LB zırhlı araçları, BMP-1 piyade savaş araçları, 122 mm 2S1 Gvozdika kendinden itmeli topçu sistemleri, Humvee araçları, M198 Howitzer, Type 59-1 sahra topları, D-30 Howitzer, The ZU-23-2 gibi pek çok uçaksavar silahı, 23 mm ZSU-23-4 kendinden tahrikli uçaksavar silahları ile çoklu roket fırlatıcıların bulunduğu öne sürülmüştür. Örgütün envanterindeki hafif silahlar ise AK-47s, 82 mm B-10 ve 105 mm M40 geri tepmesiz tüfekler, M79 Osa Roketatarlar, RBG-6 el bombası rampaları, RPG-7s, FIM-92 Stinger MANPADS, SA-16 MANPADS ve 9K32 Strela-2 MANPADS ile çeşitli anti-tank füzeleri, DShK 1938 makineli tüfekleri olarak belirtilmiştir. Ayrıca örgütün elinde Rus yapımı MiG serisi savaş jetlerinin de bulunduğu savunulmuştur.²⁰⁵

²⁰³ Hamza Hendawi, Qassim Abdul-Zahra, Bassem Mroue, ‘ISIS has special forces’, *Business Insider*, From Associated Press, 08.07.2015, <https://www.businessinsider.com/isis-has-special-forces-2015-7> (e.t. 02.01.2019).

²⁰⁴ TRADOC G-2 Intelligence Support Activity (TRISA) and Complex Operational Environment and Threat Integration Directorate (CTID), *Threat Tactics Report: Islamic State of Iraq and the Levant*, Nov 2014, p. 20. <https://info.publicintelligence.net/USArmy-TRISA-ISIL.pdf> (e.t. 22.01.2019).

²⁰⁵ Jeremy Wilson, Jeremy Bender and Armin Rosen, ‘These are the weapons Islamic State fighters are using to terrify the Middle East’, *Business Insider*, 17.01.2016, <https://www.businessinsider.com/isis-military-equipment-arsenal-2016/?r=UK/#t-55-tanks-1> (e.t. 21.02.2019) ; Ayrıntılı bilgi için bkz. İŞİD’in sahip olduğu silah ve ekipmanların menşei için: Conflict Armament Research, *Dispatch From The Field Islamic State Weapons in Iraq And Syria: Analysis of weapons and ammunition captured from Islamic State forces in Iraq and Syria*, September 2014, <http://www.conflictarm.com/dispatches/islamic-state->

IŞİD geçmişteki terör örgütlerinin aksine sahip olduğu insan gücü ve muazzam bir ateş gücünü teknolojiyle harmanlamış, saldırı ve taktik kapasitesini de artırmıştır. Bu kapsamda IŞİD, gerçekleştirdiği terör eylemlerinde pek çok farklı saldırı tekniğini uygulama fırsatı yakalamıştır. Beccaro, IŞİD'in kentsel alanlardaki savaşlarda ulaşmak istediği amaca göre farklı yaklaşımları benimsediğini öne sürmüştür. Bunlardan birincisi, örgütün işgal etmek istemediği kentlerde terörizmi bir stand-off silahı gibi kullanması olmuştur. İkincisi ise örgüt, işgal etmek istediği kentlerin büyüklüğüne göre iki farklı yol izlemiştir. IŞİD, küçük şehirlerde iki taraftan saldırıya geçen intihar araçlarıyla kıştırma manevrası, bunu takiben intihar yelekleri giyen cihatçıların sahne alması ve son olarak ise hafif silahlı ve yüksek hareket kabiliyetine sahip araçlarla piyade birliklerinin çatışmaya dahil olması şeklinde genel bir saldırı taktiği kullanmıştır. Daha büyük şehirlerde ise örgüt yerel müttefikleriyle beraber kentin içindeki dağınık birimlerini birlikte kullanarak büyük bir hareket özgürlüğüne kavuşmuş ve bu sayede hedeflediği kentsel alanlara sızmış, eylemler yapmış ve güvenlik güçlerini yıpratmıştır.²⁰⁶

IŞİD kentleri ele geçirme ya da petrol sahalarını kontrolünde tutma amaçlarının dışında mevcut su kaynakları üzerinde hakimiyet sağlama hedefi de gütmüştür. Bu kapsamda örgüt, barajları hakimiyetine alarak çok miktarda suyla yıkıcı bir güç oluşturmak maksadıyla serbest bırakılması tehdidi veya halkı sudan mahrum bırakma tehdidi stratejisini izlemiştir. Bu stratejisi bağlamında Fırat Nehri üzerinde ilerleyen IŞİD, Felluce yakınlarındaki Nuaymiye Barajı'nı ele geçirmiş barajın taşkın kapaklarını kapatarak çok miktarda suyun akış yönünü değiştirmiş ve büyük su baskınlarına neden olmuştur. Bu durum Iraklı güvenlik güçlerinin kışlalarını terk etmelerine, yaklaşık 60.000 sivilin göç etmesine ve suyun yönünün değişmesiyle beraber Şii nüfusun susuz kalmasına yol açmıştır. Ayrıca örgüt, su altyapılarını tahrip etmiş ve bazı bölgelerde su kaynaklarını ham petrol ile zehirleme taktiğini kullanmıştır. Örgüt Musul Barajı'nı da bu stratejisi kapsamında bir süreliğine kontrol altına almışsa da koalisyon güçlerinin hava saldırıları başlayınca hakim durumunu kaybetmiştir. Öte yandan suyu sosyal

weapons-in-iraq-and-syria/ (e.t. 21.02.2019). ; Conflict Armament Research, *Weapons of the Islamic State: A three-year investigation in Iraq and Syria*, December 2017, <http://www.conflictarm.com/reports/weapons-of-the-islamic-state/> (e.t. 21.02.2019).

²⁰⁶Andrea Beccaro, "Modern Irregular Warfare: The ISIS Case Study", *Small Wars & Insurgencies*, Vol. 29, No. 2 (2018), pp. 217-218.

yardım yöntemi olarak da kullanan örgüt, eylemlerini meşrulaştırmak ve halk içinde popülaritesini artırmak amacıyla elektrik ve su tedarikçisi rolüne bürünmek istemiştir.²⁰⁷

İŞİD genel olarak anti-zırh silahları, doğaçlama patlayıcı cihazları (Improvised Explosive Devices), tünel IED'leri (Tunnel IEDs), su yolu ile düzenlenen intihar IED'leri (Suicide Water-Borne IEDs), Zırlı IED'leri (Armored IEDs) ve araçlar kullanılarak yapılan intihar IED'leri (Suicide Vehicle-Borne IEDs) ile saldırılarını gerçekleştirmiştir. Öte yandan İŞİD, ele geçirdiği bölgelerde etkin bir biçimde keskin nişancı tüfeklerini de kullanmıştır.²⁰⁸

İŞİD'i diğer terörist örgütlerden ayıran önemli bir nokta ise kimyasal silah kapasitesi olmuştur. Örgütün saldırılarda havan ve roketlerle birlikte hardal ile klor gazını da hedefe teslim ettiği raporlanmıştır.²⁰⁹

İŞİD'in gelişen teknolojiyle birlikte günümüzün terörizm tekniklerine eklediği bir yenilik de insansız hava araçlarını (İHA) kullanımı olmuştur. Bu kapsamda örgüt İHA'ları iki amaç için kullanmıştır: “karşı tarafa maksimum zayıt verdirmek ve imkan/kabiliyetlerini propaganda amaçlı medyada yayınlamak”.²¹⁰ Bu amaçları gerçekleştirmek için ise İHA'lar örgüt tarafından üç farklı şekilde kullanılmıştır: “İstihbarat toplamak için keşif/gözetleme faaliyeti amacıyla, verilecek zararın maksimuma çıkartılabilmesi için intihar saldırılarını koordine etme amacıyla ve EYP/bomba bırakarak direkt saldırı yapma amacıyla”.²¹¹

İŞİD'in etkili kullandığı taktiklerden biri de pusu kurma ve gizlendiği yerlerden beklenmedik saldırılar yapma becerisi olmuştur. Örgüt gerçekleştirdiği sızma eylemleriyle düşman hedefleri arasında önceden keşif yaparak aldatma taktiklerini etkili biçimde kullanmış beklenmedik anda sürpriz saldırılar yapmıştır.²¹² Örneğin 13 Şubat

²⁰⁷ Mattie Lanz, “İŞİD ve Bir Baskı Aracı Olarak Su”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 7, Sayı. 66 (Ocak-Şubat), ss.70-71.

²⁰⁸ TRISA and CTID, op.cit., pp. 7-12.

²⁰⁹ Matthew F. Cancian, “Tactics, Techniques, and Procedures of the Islamic State”, *Military Review*, March-April 2017, p. 58.

²¹⁰ Serkan Balkan, “DEAŞ'in İHA Stratejisi: Teknoloji Ve Yenilikçi Terörizmin Yükselişi”, 1. Baskı, İstanbul: SETA Yayınları 84, 2017, s. 23.

²¹¹ İbid.

²¹² Beccaro, op.cit., p. 218.

2015'te yerel saatle yaklaşık 07.20'de, 20-25 IŞİD militanı Irak ordusunun üniformalarından giyerek Al-Asad Hava Üssü'ne iki dalga halinde saldırmıştır.²¹³

IŞİD'in 2014 Haziran'ında Musul'u ele geçirme sürecinde uyguladığı saldırı taktikleri dikkate alındığında hibrit bir askeri stratejinin benimsendiği görülmüştür. Bu anlamda IŞİD, kentin ele geçirilmesinde yaklaşık yedi günle ifade edilen süreçte dağınık saldırı²¹⁴ (dispersed attack) taktiğini kullanmıştır.²¹⁵ Uygulanan dağınık saldırı taktiğiyle IŞİD, güçlerini kentin kilit bölgelerinde dağınık bir biçimde konumlandırmıştır. Bu sayede örgüt militanları kentte keşif yapma imkanı bulmuş, Iraklı güvenlik güçleri ve sivil halka da göz dağı verilmiştir. Bir yandan da kentte havan ve roket saldırıları başlatılmış ve kentte bulunan komuta-kontrol karargahı ve hücreleri hedef alınmıştır. Öte yandan Musul dışında da IŞİD militanları tarafından Qayyarah Hava Üssü ve Sharqat Havaalanı ele geçirilmiş ve kendilerine yönelecek olası bir hava operasyonunun önüne geçilmiştir. Musul'un kuzeyinde bulunan Bardosh Cezaevi'ne de saldırı düzenlenmiş ve mahkumlar serbest bırakılmıştır. Böylece birden fazla noktaya saldırılar düzenlenerek Iraklı güvenlik güçlerinin dikkatleri dağıtılmış, kafa karışıklığı sağlanmış ve bu güçler ana saldırı eyleminin dışında bırakılmaya çalışılmıştır. Sonrasında ise Musul Genel Hastanesi, Ninova İl Hükümet Binası, Musul Havaalanı, Bölgesel Ordu Karargahı, polis merkezleri ile özel bankalar gibi kentteki kilit alanlar kontrol altına alınmış ve kentte geriye kalan Iraklı güvenlik güçlerine son darbe indirilmiştir.²¹⁶

IŞİD'in Musul'u ele geçirmesindeki taktik saldırı eylemi ise şu şekilde karakterize edilmiştir: “Düşman savaş birimlerini izole etmek, komuta-kontrol

²¹³ TRADOC G-2 ACE Threats Integration, *Threat Tactics Report: Islamic State of Iraq and the Levant*, Version 1.6, Feb 2016, p. 6. <https://www.documentcloud.org/documents/3212693-Threat-Tactics-Report-Islamic-State-of-Iraq-and.html> (e.t. 12.03.2019).

²¹⁴ Dağınık saldırı için bkz. “Dağınık saldırı, karşıt kuvvetin üstün bir düşman tarafından tehdit edildiğinde ve/veya bir saldırıya karşı kitle oluşturulamadığı veya bütünleşik komuta ve kontrol sağlayamadığı zaman saldırgan eylemde bulunduğu birincil yoldur. Bu dağınık saldırının benzer kuvvetlere karşı kullanılmayacağı veya kullanılmaması gerektiği anlamına gelmez ancak bir kural olarak bütünleşik saldırı bu gibi durumlarda hedeflere daha bütünüyle ulaşacaktır. Dağınık saldırı, hassas stand off silahları ve görüntüler ile sinyal sensörleri yoluyla daha da güçlenirken karşıt kuvvetlerin taktik saldırı eylemleri yürütmesine olanak vermek için enformasyon savaşına ve kuvvetlerin dağınıkliğine dayanır. Dağınık saldırı süreklidir ve birçok yönden gelir. Birbirine çok bağlı bir şekilde birlikte çalışan birden fazla araç kullanır. Saldırı zamanın yanı sıra sahada da dağınık olabilir.” İbid., p. 34.

²¹⁵ TRISA and CTID, op.cit., p. 2.

²¹⁶ İbid.

kademesinin etkisini ve devamlılığını bozmak, birden fazla eylem kuvvetiyle eş zamanlı saldırılar yapmak’’.²¹⁷

IŞİD, Anbar eyaletinin başkenti Ramadi’yi ele geçirme sürecinde ise bütünleşik saldırı²¹⁸ (integrated attack) taktiğini kullanmıştır. 2013’ün ikinci yarısında Ramadi üzerinde saldırılarını artıran örgüt, özellikle saldırılarını kentin güneyinde yoğunlaştırmaya başlamıştır. Ramadi’nin ele geçirilme sürecinin başlarında IŞİD, Ramadi çevresindeki bölgeleri tehdit etmeye başlamış ve bu bölgeleri ele geçirmeye çalışmıştır. Öte yandan IŞİD, kente yönelik saldırılarında kum fırtınalarının olduğu zamanları da kullanmış, Irak ve ABD’nin hava güçlerini etkisiz kılmaya çalışmıştır. Yine örgüt kente yönelik saldırılarına başlayınca güvenlik kuvvetleri üzerinde baskısını artırarak kendisine karşı yapılacak operasyonları engellemeye çalışmıştır. IŞİD, tüm bu taktik saldırılarıyla Irak güvenlik güçlerini oldukları yerde hareketsiz bırakmayı amaçlamıştır.²¹⁹

IŞİD kent merkezini ele geçirmeye yönelik kapsamlı saldırısında ilk olarak Ramadi Hükümet Merkezi Kompleksi’ni hedeflemiştir. 14 Mayıs 2015’te zırhlı bir buldozerle hükümet binasının yanında bulunan karakola giden yol üzerindeki beton savunma bariyerlerini temizlemiştir. Buldozer karakola ulaştığında ise sürücü buldozeri SVBIED olarak patlatmıştır. Yine VBIED’ler ile binaları hedef alan örgüt militanları, altı adet 15 tonluk kamyonu da yolları temizlemek için kullanmıştır. Örgütün söz konusu saldırısı boyunca en az 27 adet patlayıcı yüklü araç kullandığı ifade edilmiştir. IŞİD, sürekli taciz kuvvetleriyle beraber SVBIED’leri ilk saldırı kuvveti olarak kullanarak Ramadi Hükümet Merkezi Kompleksi’ni ele geçirmiştir. IŞİD’in kent merkezindeki ikinci ana hedefi ise Anbar Operasyonlar Komuta Merkezi olmuştur. 17 Mayıs 2015’te başlayan saldırılarda örgüt, önceki operasyonlarına benzer olarak SVBIED’leri kullanmıştır. IŞİD, Anbar’daki Komuta Merkezi’ni ele geçirdikten sonra ise bir diğer önemli hedef olan 8. Irak Ordusu Tugayının Ar Ramadi Kampı’na

²¹⁷ İbid.

²¹⁸ Bütünleşik saldırı için bkz. ‘‘Bütünleşik saldırı, karşıt kuvvetlerin düşmanın iradesini ve/veya karma silah efektlerinin tatbiki vasıtasıyla savaşmaya devam etme yeteneğini imha etmek amacıyla askeri bir karar dahilinde saldırgan bir eylemdir. Bütünleşik saldırı genellikle karşıt kuvvetlerin rakibine göre bir üstünlüğe sahip olduğu ve saldırı savaş gücünün tüm unsurlarını taşıyabildiği durumlarda kullanılır. Uygun fırsat penceresinin yaratılması veya mevcut olması durumunda daha karmaşık ve yetenekli bir düşmana karşı da kullanılabilir.’’ TRADOC, op.cit., p. 34.

²¹⁹ İbid., p. 5-6.

yönelmiştir. Yine benzer taktikleri kullandığı saldırıları sonucunda kamp örgüt militanları tarafından ele geçirilmiştir.²²⁰

IŞİD'in Ramadi kentini ele geçirmesindeki taktikleri değerlendirildiğinde, örgütün hibrit bir askeri savaş stratejisi izlediği görülmüştür. Bu kapsamda örgüt militanları SVBIED'lerce desteklenen saldırı kuvvetleriyle birlikte çevredeki savunmasız konumlara saldırırlarken diğer örgüt militanları Irak güvenlik güçlerini hedefleyerek manevra yeteneğinden yoksun bırakmış ve ordunun hareketsiz kalmasını sağlamışlardır. Öte yandan ise birincil hedefleri ele geçirmek için örgütün taciz kuvvetleri ana saldırı kuvvetlerini takip ederek kentin düşmesini kolaylaştırmışlardır.²²¹

IŞİD'in alan savunması²²² (area defense) taktiğinin bir örneği ise Ağustos 2014'te Musul Barajı çevresinde görülmüştür. Örgüt kent savunması için küçük terörist hücrelerden çeşitli sayılardaki paramiliter birim yapılanmaları oluşturmuş, envanterindeki hafif ve ağır silahlarla birlikte zırhlı araçları ve mobil araçlarını bu yönde seferber etmiştir. Yine bu kapsamda örgüt militanları kendilerine yönelik saldırılarda gizlenme, kamufle olma ve aldatma taktiklerinden yararlanma yoluna gitmişlerdir. Kent savunması için bireysel gizlenme pozisyonları ve karmaşık savaş pozisyonları üzerine yoğunlaşan örgüt, sayısız engel ve IED'leri muhtemel çatışma alanlarına yerleştirmiştir.²²³

2.2. Askeri Olmayan Kapasite Kullanımı

2.2.1. Enformasyon ve propaganda

IŞİD kısa bir süre içerisinde hibrit bir askeri strateji izleyerek çok geniş alanları kontrol altına almıştır. Bu anlamda IŞİD hem ele geçirdiği topraklardaki halkı bir arada tutmak hem de dünyanın farklı bölgelerindeki insanları kendi topraklarına çekmek için

²²⁰ İbid., p. 7.

²²¹ İbid.

²²² Alan savunması için bkz. "Karşıt güçler, kilit alanları (veya onlara erişimi) reddetmesi gerektiği durumlarda veya üstünlük kurduğu durumlarda taktiksel alan savunması yapabilir. Alan savunması iki yoldan biriyle sonuca ulaşmak için planlanmıştır: 1) düşmanın hedeflerine ulaşmadan önce düşmanın saldırı operasyonlarını sonuçlandırmaya zorlayarak 2) karar stratejik operasyonlar veya operasyonel görev başarısı vasıtasıyla başarılıncaya kadar savaş gücünü muhafaza ederken düşmana hedeflerini reddettirerek." İbid., p. 34.

²²³ TRISA and CTID, op.cit., pp. 4-5.

geleneksel ve modern medya araçlarını kullanarak etkin bir iletişim stratejisi oluşturmuştur.²²⁴ Nitekim bir cihatçı web sitesinde yer alan slogan IŞİD'in neden medya ve propaganda yöntemlerini etkili bir şekilde kullanmak isteyişini cevaplar niteliktedir: "Cihad'ın yarısı Medya'dır."²²⁵ Bu yolla IŞİD yazılı-görsel basın ve internet üzerinden propaganda yaparak kendisini ve felsefesini pazarlamış, kaybettiği militanlarının yerine daha fazlasını koyma şansına sahip olmuştur. Açar'a göre, IŞİD'in söz konusu medya ve propaganda stratejisi örgütün en büyük silahıdır.²²⁶

IŞİD tüm enformasyon ve propaganda faaliyetlerini etkin bir biçimde yürütmek için kendi kurumsal yapısı içinde bir medya divanı ya da başka bir ifadeyle bir medya bakanlığı da kurmuştur. Örgütün sözde medya bakanlığı oluşturulan medya stratejisi bağlamında içeriğin üretilmesi, denetlenmesi ve yayımlanmasından sorumlu tutulmuştur. Bu kurumsallaşmayla birlikte yapılması planlanan propaganda faaliyetlerinin üzerinde kontrol sağlama amacı güdülmüştür.²²⁷ IŞİD'in bir medya eylemcisine göre, örgütün tüm bu medya faaliyetlerinin amacının kendini devlet olarak kabul ettirme düşüncesi olduğu vurgulanmıştır: "Herkes bilmelidir ki biz, onların düşündükleri kimseler değiliz. Mühendislerimiz, doktorlarımız ve mükemmel medya eylemcilerimiz var. Bir örgüt değiliz, biz bir devletiz".²²⁸

Luizard da IŞİD'in başarılı olmasındaki en önemli faktörlerden birinin medya yoluyla propaganda faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Özellikle IŞİD'in Al-Furqan olarak adlandırdığı iletişim birimini etkili olarak kullandığına dikkat çeken Luizard, örgütün çok gelişmiş bir düzeyde propaganda ve iletişim faaliyetlerinden yararlandığını belirtmiştir.²²⁹ Nitekim IŞİD'in kullandığı Al-Furqan iletişim birimi, örgütün liderlerinin resmi açıklamalarını yayımlayan bir medya organı olarak öne çıkarken 20 Haziran 2014'te sözde hilafet ilanını dünyaya servis etmesiyle adından söz ettirmiştir.²³⁰

²²⁴ Sertaç Canalp Korkmaz, "Terörün Propagandası: DAEŞ Terör Örgütü ve Konstantiniyye Dergisi", *ORSAM*, Rapor No. 204, Ağustos 2016, s. 7.

²²⁵ Cockburn, op.cit., s. 127.

²²⁶ Açar, op.cit., s. 256.

²²⁷ Yenal Göksun, Emin Salihi, "DEAŞ'ın Medya Stratejisi", İstanbul: SETA Yayınları 98, 2018, s. 20.

²²⁸ Weiss ve Hassan, op.cit., s. 215.

²²⁹ Luizard, op.cit., s. 106.

²³⁰ Göksun ve Salihi, op.cit., s. 21.

IŞİD, medya yoluyla propaganda faaliyetleri içerisinde haftalık ve aylık olarak çıkardığı dergilere de önem vermiştir. Bu kapsamda IŞİD En-Nebe Dergisi, Konstantiniyye Dergisi, Dabiq Dergisi ve Rumiyyah Dergisi gibi yayınları kullanarak kendi destekçilerini etkileme ve küresel çapta kendine yeni destekçiler kazandırma amacını gütmüştür. İlk olarak örgütün haftalık olarak çıkardığı En-Nebe Dergisi incelendiğinde, bu derginin çoğunlukla IŞİD'in gerçekleştirdiği saldırılar hakkındaki bilgileri okuyucularına ulaştırma amacı taşıdığı görülmüştür. En-Nebe Dergisi'nin hedef kitlesinin IŞİD'in ele geçirdiği topraklarda yaşayan halk olduğu öne sürülmüştür.²³¹ IŞİD'in bir diğer propaganda aracı olan Konstantiniyye Dergisi ise Türkiye'deki ve Almanya, Belçika, Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi dünyanın değişik bölgelerindeki ülkelerde yaşayan ve Türkçe konuşan kitlelere yönelik olarak faaliyet göstermiştir. Örgüt bu dergiyle Türkiye dışında özellikle Avrupa'da yaşayan ve İslamofobik davranışlara maruz kalarak dini anlamda hassaslaşan kitleleri kendi safına çekmeye çalışmıştır.²³² Öte yandan IŞİD'in En-Nebe ve Konstantiniyye Dergilerinden farklı olarak uluslararası propaganda amacıyla İngilizce çıkardığı Dabiq Dergisi'nde, örgütün Irak ve Suriye'de ele geçirdiği topraklarda kurmuş olduğu düzeninin uluslararası kamuoyu nezdinde söylemsel inşasını gerçekleştirmeye dönük bir amaç taşıdığı görülmüştür.²³³

IŞİD Türkçe olarak yayımladığı Konstantiniyye Dergisi'nde İstanbul'u hedefleyen bir mit kullanırken İngilizce olarak yayımladığı Dabiq Dergisi'nde ise Haçlılara karşı mücadele ettiği mitini kullanmıştır. Ancak Türkiye'nin terörle mücadele kapsamında Fırat Kalkanı Harekatı'nı düzenlemesi sonrası Cerablus, Dabık ve el-Bab bölgelerinin IŞİD militanlarından temizlenmesi örgütün medya stratejilerinde değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Bu bağlamda IŞİD, Roma'yı hedefleyen bir dil kullanmaya başlamış ve tüm diğer dergi faaliyetlerini Rumiyyah olarak adlandırdığı yeni bir derginin çatısı altında toplamıştır.²³⁴ Rumiyyah Dergisi İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, Türkçe, Endonezce, Boşnakça, Uygurca, Kürtçe ve Peştunca gibi pek çok dilde eş zamanlı ve aylık olarak örgüt tarafından yayımlanmaya başlanmıştır.²³⁵

²³¹ İbid., ss. 23-26.

²³² Korkmaz, op.cit., ss. 11-12.

²³³ Göksun ve Salihi, op.cit., s. 45.

²³⁴ İbid., s. 53.

²³⁵ İbid., s. 20.

IŞİD 21. yüzyılda teknolojinin gelişmesi ve dünyada internet kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber insanlar arasında popüler olan sosyal medya uygulamalarını başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bu bağlamda IŞİD, yaymak üzere hazırladığı görsel, işitsel ve yazılı materyallerini ve uygulama dosyalarını kendine ait “server”larda tutmak yerine internette ücretsiz olarak hizmete sunulan Google Drive, Cloud.mail.ru, Yandex, YouTube, Sendvid.com, Dailymotion.com, Drive.ms, Archive.org, Justpaste.it, Bitly.com ve benzeri platformlara depolamayı tercih etmiştir. Söz konusu tüm materyallerini bu tür platformlarda depoladıktan sonra ise bunları Facebook, Twitter, Telegram, WhatsApp, Google+, Instagram, Pinterest, Tumblr, Viber ve WeChat gibi sosyal medya uygulamaları üzerinden yayma amacı gütmüştür. Özellikle Facebook, Twitter ve Youtube gibi küresel anlamda geniş üye sayısına sahip sosyal medya uygulamalarını aktif olarak kullanması ve buna karşılık diğer devletlerin uyguladığı sansür ve kısıtlamaların söz konusu aktiviteleri engellemede tam anlamıyla başarılı olamamaları örgütün yaydığı mesajlarla daha fazla militana sahip olmasına ve mevcut militanlarının da aktif eyleme geçmesine yol açmıştır.²³⁶ Böylece IŞİD, geniş kitlelere yaymak için hazırladığı işitsel, görsel ve yazılı materyallerini sadece bir tıkla milyonlarca insanı etkileme kapasitesine ulaşmış ve bu kapasitesiyle birlikte yumuşak gücünü de hatırı sayılır derecede artırmıştır.

IŞİD’in etkin bir biçimde görsel-yazılı basın ya da sosyal medya uygulamalarını kullanması dışında bilgisayar oyunları ve çizgi filmleri de propaganda malzemesi yaptığı görülmüştür. Bu kapsamda IŞİD, “Grand Theft Auto (GTA)” gibi dünya çapında bilinen ve oynanan bir oyun üzerinden bir fragman çıkarmıştır. Videoda karakterlerin askerlerin üzerine ateş açarken “Allahu Ekber” diyerek bağırımları dikkat çekmiştir.²³⁷ IŞİD’in propaganda faaliyetlerinde kullandığı bir diğer dünya çapında bilinen oyun ise “Call of Duty: Modern Warfare 3” olmuştur. Örgüt yayımladığı videoda oyundan devşirdiği Paris’teki Eyfel Kulesi’nin yıkılma sahnelerini içeren görüntüleri servis etmiştir.²³⁸ Hatta IŞİD militanlarının Irak’taki Kürt güçlerine oyuncak arabalı bombalar kullanarak saldırması örgütün “Call of Duty” oyunundan

²³⁶ İbid., s. 75.

²³⁷ “IŞİD sonunda bunu da yaptı!”, *Habertürk*, 26.10.2014, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1003476-isis-sonunda-bunu-da-yapti#> (e.t. 10.02.2019).

²³⁸ Furkan Sakoğlu, “IŞİD, propaganda videosunda Modern Warfare 3 görüntüsü kullandı”, *Merlin'in Kazanı*, 08.04.2016, <https://www.merlininkazani.com/isis-propaganda-videosunda-modern-warfare-3-goruntusu-kullandi-haber-88013> (e.t. 10.02.2019).

esinlendiğine yönelik yorumları da beraberinde getirmiştir.²³⁹ 2017 itibariyle ise IŞİD, propaganda yöntemlerine çizgi filmleri dahil etmiştir. Hedef kitlesinin çocuklar olarak öne çıktığı örgütün çizgi filmlerinden biri olan “Hakim ve Cesur”da bir tiran tarafından yönetilmekten bıkan bir ülkenin hikayesi anlatılmıştır. Hikayede IŞİD militanları cesur adamlar olarak betimlenmiş ve tiranın kendisine karşı başkaldırmaya cesaret eden bu sözde cesur adamlar hakkında kendi halkına yalan söylediği şeklinde bir izlenim yaratılmak istenmiştir.²⁴⁰

2.2.2. Ekonomik güç kullanımı

IŞİD sadece askeri anlamda kontrol ettiği bölgelerde otoriter bir yönetim anlayışı çerçevesindeki yapılanmasıyla değil, aynı zamanda kurduğu bu düzeni devam ettirecek bir savaş ekonomisi ile hüküm sürmeye çalışmıştır. Bu anlamda IŞİD, ekonomik gücünü büyük anlamda petrol ve doğal gaz satışına dayandırırken *ghanima* olarak adlandırdığı hırsızlık ve yağmayı da kapsayan savaş ganimetleri örgütün en büyük ve en değerli gelir kaynağı olmuştur.²⁴¹ Weiss ve Hassan’a göre, IŞİD sadece terörist bir örgüt olarak değerlendirilmesinin dışında onlarca yıldır devam eden petrol ve silah kaçakçılığının gölge piyasasını kullanma konusunda çok yetenekli bir mafya olarak öne çıkmıştır.²⁴²

IŞİD petrol üretimi anlamında günlük kapasitesi 60.000 varil civarında olan Suriye’de Deyr Ez Zor ve Rakka’daki yedi petrol sahası dışında Irak’ta Ninova, Anbar, Selahaddin ve Kerkük’te günlük petrol üretme kapasitesi yine 60.000 varil olan on üç petrol sahası üzerinde kontrol sağlamıştır.²⁴³ Suriye’de iki ve Irak’ta bir tane olmak üzere toplamda üç petrol rafinerisi üzerinde de kontrol sağlayan IŞİD, böylece Suriye’deki petrol üretim kapasitesinin yüzde 60’ından fazlasını, Irak’taki petrol üretim kapasitesinin ise yüzde 10’undan biraz azı üzerinde hakimiyet kurmuştur. Ayrıca Irak’ın

²³⁹ “IŞİD’den 'Call of Duty' taktiği!”, *Karar*, 25.08.2015, <https://www.karar.com/dunya-haberleri/isiddin-call-of-duty-taktigi#> (e.t. 10.02.2019).

²⁴⁰ “IŞİD’in yeni propaganda aracı: Çizgi filmler”, *BBC*, 12.05.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39888529> (e.t. 10.02.2019).

²⁴¹ Weiss ve Hassan, op.cit., ss. 262-267.

²⁴² *İbid.*, s. XXV.

²⁴³ Jean-Charles Brisard, Damien Martinez, “Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding”, *Thomson Reuters Accelus*, October 2014, p. 6, http://cat-int.org/wp-content/uploads/2016/06/White-Paper-IS-Funding_Final.pdf (e.t. 10.02.2019).

en büyük doğalgaz sahası olan Akkas gibi Irak ve Suriye’de pek çok doğalgaz sahasını da ele geçirmiştir.²⁴⁴ Bu kapsamda bazı kaynaklarda IŞİD’in gelir kaleminde en önemli yeri tutan petrol ticareti ya da kaçakçılığında zirve noktası olarak günde 70.000 varil petrol üretimi yaptığı ifade edilmiş,²⁴⁵ bazı kaynaklarda ise günde ortalama 34.000 ile 40.000 varil arasında üretim yaptığı ve yıllık bazda petrol gelirinin 500 milyon dolarlara kadar ulaştığı belirtilmiştir.²⁴⁶ IŞİD’in petrol ve doğalgaz ticaretindeki en önemli alıcısı Suriye’deki Esad rejimi olmakla birlikte, petrol ticaretinde 1990’larda BM yaptırımlarından kurtulmak için petrol kaçırmada ustalaşmış Saddamcılarla işbirliği yaptığı öne sürülmüştür.²⁴⁷ IŞİD’in toplam gelirleri içerisinde petrol gelirlerinin payı ise yaklaşık olarak yüzde 43²⁴⁸ şeklinde verilmiştir.

IŞİD’in bir diğer büyük gelir kalemini ise savaş ganimetleri oluşturmuştur. Hatta IŞİD, savaş ganimetleri için sözde bir bakanlık dahi kurmuştur.²⁴⁹ Bu kapsamda IŞİD, ele geçirdiği bölgelerde başta bankalar olmak üzere her türlü maddi getirisi olan şeyi değerlendirmiştir. İşgal ettiği bölgelerde hem kamu hem de özel bankaların nakit parasına el koyan örgüt, özel bankalarda yapılan işlemlerden yüzde 10 komisyon almıştır. Bazı kaynaklara göre IŞİD’in Ninova, Musul, Anbar, Selahaddin ve Kerkük’ü işgaliyle birlikte yarım milyar dolar nakit para ve çok daha fazla dinara el koyduğu belirtilmiş, bazılarına göre ise bu rakamın yaklaşık olarak 1.5 milyar dolar olduğu ifade edilmiştir.²⁵⁰ Ayrıca IŞİD Haziran 2014’te üç Irak birliğine baskın düzenlediğinde milyonlarca dolar değerinde Amerikan ve diğer yabancı silah donanımlarına el koymuş, Suriye rejimi ile diğer isyancı gruplardan silah, donanım, tesis ve nakit parayı da ele geçirmiştir. Diğer yandan IŞİD Suriye’deki Mari antik kenti ya da Irak’taki Hatra

²⁴⁴ İbid., pp. 6-7.

²⁴⁵ Weiss ve Hassan, op.cit., s. 264.

²⁴⁶ “IŞİD’in yıllık petrol geliri 500 milyon dolar”, *BBC*, 15.10.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151014_ft_isid_petrol (e.t. 10.02.2019).

²⁴⁷ Weiss ve Hassan, op.cit., ss. 264-265.

²⁴⁸ “IŞİD: Milyar dolarlık ekonomi”, *BBC*, 11.12.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151211_isid_ekonomi_gch (e.t. 10.02.2019).

²⁴⁹ “Reuters: IŞİD 'savaş ganimetleri' için bakanlık kurmuş”, *BBC*, 29.12.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151228_isid_ganimet_bakanligi (e.t. 10.02.2019).

²⁵⁰ Gökhan Ayalp, “IŞİD’in 1.5 milyar \$’lık yağma ekonomisi”, *Milliyet*, 05.11.2015, <http://www.milliyet.com.tr/isid-in-1-5-milyar-lik-yagma/dunya/detay/2143054/default.htm> (e.t. 10.02.2019).

kalıntılarında olduğu gibi işgal ettiği bölgelerde tarihi eser ve kalıntılarını da yağmalamış, söz konusu eserleri satarak birer kazanç kapısına dönüştürmüştür.²⁵¹

IŞİD ele geçirdiği bölgelerde adam kaçırma ve fidye gibi yöntemler kullanarak insan ticareti de yapmıştır. Bu kapsamda örgüt başta yabancıları hedef alarak yabancı hükümetlerden milyonlarca dolar talep etmiştir. Yine işgal ettiği bölgelerde binlerce Yezidi kadını kaçırmış, onları seks kölesi olmaya zorlamış ve kendi militanlarına satmıştır.²⁵² IŞİD petrol gelirlerinin düşmesiyle beraber ise Avrupa'ya göçmen kaçaklığı yapmaya başlamış ve diğer organize insan kaçakçısı şebekelerle ortaklıklar kurmuştur.²⁵³ Öte yandan Rusya Federal Uyuşturucu ile Mücadele Servisi Başkanı Viktor İvanov'a göre, IŞİD Afganistan uyuşturucu trafiğinde de önemli bir yol katetmiş ve eroin kaçakçılığında 1 milyar dolara yakın bir parayı kasasına koymuştur.²⁵⁴

IŞİD Felluce'nin ele geçirilmesinden sonra Şubat 2014'ü takip eden günlerde ise maaş ödemelerinin gerçekleşmesini sağlama amacıyla zekat, sadaka ve cizye gibi uygulamaları getirerek kendi İslami vergi sistemini yürürlüğe sokmuştur.²⁵⁵ Bu kapsamda IŞİD, aldığı zekatlarla milyonlarca dolar gelir elde etmektedir:

“Yıllık tasarruflardan veya sabit sermayeden yüzde 2.5, altından (4500 dolar üzerindeki kıymetler için), besi hayvanlarından (çiftçinin sahip olduğu 100 baş hayvandan 2 baş), hurmadan, ekinlerden (yağmurla sulanan veya akıntı ya da nehir kenarında olanlardan) yüzde 10, (ücretli sulama yapılanlardan) yüzde 5 ve kardan yüzde 2.5 olarak gelir”.²⁵⁶

IŞİD, Müslüman olmayanlardan özellikle de Hristiyanlardan cizye vergisi almıştır. Bu kapsamda özellikle Hristiyanlardan “zengin ise 4.25 gram altın, orta gelirli ise bunun yarısı kadar altın” yıllık vergi almıştır. Öte yandan kestiği haraçlarla

²⁵¹ Weiss ve Hassan, op.cit., s. 267.

²⁵² Ayalp, loc.cit.

²⁵³ “IŞİD İnsan Kaçakçılığı Yoluyla Gelir Yetersizliğini Telafi Etmeye Çalışıyor”, *Tasnim Haber Ajansı*, 01.02.2017, <https://www.tasnimnews.com/tr/news/2017/02/01/1314782/%C4%B1%C5%9Fid-insan-ka%C3%A7ak%C3%A7%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1-yoluyla-gelir-yetersizli%C4%9Fini-telafi-etmeye-%C3%A7al%C4%B1%C5%9F%C4%B1yor> (e.t. 10.02.2019).

²⁵⁴ “Rusya: IŞİD Afganistan eroin ticaretinden 1 milyar dolar kazandı”, *HaberRus*, 06.03.2015, <https://haberrus.com/headline/2015/03/06/rusya-isis-afganistan-eroin-ticaretinden-1-milyar-dolar-kazandi.html> (e.t. 10.02.2019).

²⁵⁵ Luizard, op.cit., s. 23.

²⁵⁶ Weiss ve Hassan, op.cit., s. 266.

insanların eşyalarını çalmış, kendisine karşı savaşıyan ya da mülteci olan veya aranan insanların ise mallarına el koymuştur.²⁵⁷

IŞİD özellikle Körfez ülkelerinden yüklü miktarlarda bağış kisvesi altında paralar da almıştır. Ayrıca örgüt kendi bölgesine girip çıkmak isteyen tırlardan gümrük vergisi adı altında para toplamıştır.²⁵⁸ IŞİD tüm bu savaş ekonomisini yürütürken 21. yüzyılda gelişen teknolojiyle birlikte öne çıkan Bitcoin ve diğer sanal para birimlerini para alışverişlerinde kullanmıştır. IŞİD iddialara göre siber alanda dark web üzerinden kendi hesaplarını yayınlamış ve bu hesaplar üzerinden dıştan gelen bağışları kabul etmiştir.²⁵⁹ Yine benzer olarak örgütün *Hawala*²⁶⁰ sistemine de başvurduğu ve dış ticaretini bu yolla gerçekleştirdiği öne sürülmüştür.²⁶¹

2.2.3. Siber saldırı kapasitesi

IŞİD enformasyon ve propaganda faaliyetlerinin neredeyse tamamını bilgisayarları kullanarak internet üzerinden yürütmüştür. Bu kapsamda örgüt, popüler sosyal medya uygulamalarını etkili bir şekilde kullanmasından dark web üzerinden Bitcoin gibi kripto paralarla alışveriş yapma yeteneğine kadar çok çeşitli alanlarda boy göstermiştir. Tüm bunların ötesinde halen ne boyutta olduğu tartışılan siber tehdit kapasitesiyle de adından söz ettirmiştir. IŞİD'in bir takım internet hesaplarına siber

²⁵⁷ İbid.

²⁵⁸ Ayalp, loc.cit.

²⁵⁹ Micah Zenko, "Bitcoin for Bombs", *The Council on Foreign Relations*, 17.08.2017, <https://www.cfr.org/blog/bitcoin-bombs> (e.t. 10.02.2019).

²⁶⁰ *Hawala*, en temel anlamıyla alternatif veya paralel bir para gönderme sistemidir. Hawala sistemi, bir yeraltı bankacılık sistemi olarak bilirse de kimi ülkelerde bu sistem legal olarak görülme eğilimindedir. Hawala'da para transferinde para fiziksel olarak yer değiştirmez. Söz konusu sistem genellikle maliyet etkinliği, güvenilirlik, bürokrasinin olmaması, vergiden kaçınmak, kağıtların izinin sürülememesi (çoğunlukla *hawaladarlar* para gönderen ya da alan kişinin bilgilerini saklamadığından bir kayıt dışılık söz konusudur) ve verimlilik (bir veya iki gün içerisinde işlemin gerçekleşmesi) gibi nedenlerden dolayı tercih edilir. İşleyişi genel olarak A yerindeki bir X kişinin kendisine yakın olan hawaladara komisyon ödemek şartıyla B yerindeki Y kişisine para göndermesi şeklinde olur. Böylece Y kişisi B yerine yakın olan hawaladardan yine bir komisyon karşılığında parasını alır. Bkz. Patrick M. Jost, Harjit Singh Sandhu, "The Hawala Alternative Remittance System and its Role in Money Laundering", *Interpol General Secretariat*, Lyon, January 2000. <https://www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/documents/fincen-hawala-rpt.pdf> (e.t. 10.02.2019).

²⁶¹ Laurence Bindner, Gabriel Poirot, "ISIS Financing 2015", *Center for the Analysis of Terrorism*, May 2016, pp. 23-24. <https://cat-int.org/wp-content/uploads/2016/06/ISIS-Financing-2015-Report.pdf> (e.t. 10.02.2019).

saldırı düzenlemesi ise bunların birer “siber cihad” girişimi mi olduğu sorusunu akıllara getirmiştir.

Örgütün siber saldırı hedefleri arasında Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı (CENTCOM)’nın resmi Twitter ve Youtube hesapları yer almıştır. Korsanlar hackledikleri hesaplardan “Amerikan askerleri arkanızı kollayın / Kişisel telefonlarınızı ve ailelerinizi tanıyoruz” mesajını paylaşmıştır.²⁶² Bu eylemlerin arkasında IŞİD’e bağlı “Siber Halifelik” adında bir grubun bulunduğu öne sürülmüştür.²⁶³ ABD medyasına göre ise saldırıyı IŞİD’in en başarılı bilgisayar sihirbazı olarak nitelenen “Siber Halife” lakaplı Birminghamlı Cüneyt Hüseyin (Junaid Hussein), nam-ı diğer Ebu Hüseyin El Britani’nin düzenlediği savunulmuştur.²⁶⁴

IŞİD korsanlarının bir diğer saldırısı ise Newsweek dergisinin Twitter hesabına olmuş ve hacklenen hesaptan ABD Başkanı Obama ve ailesine yönelik tehdit mesajları yayınlanmıştır.²⁶⁵ Yine ABD’nin Ohio Eyaleti’nin valisi John Kasich’in internet sitesi dahil birçok site kendisine Team System DZ adını veren korsanlar tarafından hacklenmiş ve “İslam devletini seviyorum / Donald Trump, Müslüman ülkelerde akıtılan her damla kan için hesap verecek” gibi mesajlar yayınlanmıştır.²⁶⁶ Fransa da ise örgüt 200’den fazla ülkeye yayın yapan ve bünyesinde 11 televizyon kanal bulunan TV5 Monde adlı küresel yayın kuruluşuna karşı siber saldırı yapmıştır. Kanalın internet sitelerini, Facebook ve Twitter hesaplarını da ele geçiren korsanlar “Siber Halife” adıyla “Ben IŞİD'im” mesajını yayınlamış ve Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande ve Fransız ordusunu tehdit etmiştir.²⁶⁷ Türkiye’de ise Kamu Hastaneler Birliği’nin internet sitelerine siber saldırı yapan IŞİD korsanları, örgütü öven marşları

²⁶² “IŞİD CENTCOM'u hackledi!”, *CNN Türk*, 12.01.2015, <https://www.cnnturk.com/haber/dunya/isid-centcomu-hackledi> (e.t. 15.02.2019).

²⁶³ “Siber saldırının faili "Siber Halifelik", *CNN Türk*, 14.01.2015, <https://www.cnnturk.com/video/dunya/siber-saldirinin-faili-siber-halifelik> (e.t. 15.02.2019).

²⁶⁴ Reyhan Güner, “IŞİD’in Siber Halifesi Cüneyt Hüseyin”, *Siber Bülten*, 04.02.2015, <https://siberbulten.com/makale-analiz/isidin-siber-halifesi-cuneyt-huseyin/> (e.t. 15.02.2019).

²⁶⁵ Polly Mosendz, “Newsweek Twitter Account Hacked By Group Claiming ISIS Affiliation”, *Newsweek*, 10.02.2015, <https://www.newsweek.com/newsweek-twitter-account-hacked-isis-affiliated-group-305897> (e.t. 15.02.2019).

²⁶⁶ “ABD'nin Ohio eyaletinde IŞİD mesajlı siber saldırı”, *BBC*, 26.06.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40402691> (e.t. 15.02.2019).

²⁶⁷ “Fransız yayın kuruluşu TV5 Monde'a siber IŞİD saldırısı”, *BBC*, 09.04.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150409_fransa_siber_saldiri (e.t. 15.02.2019).

paylaşmış ve Türk ordusunun kendilerine yönelik operasyonları sürdürmesi halinde devlet sitelerine ve bankalara siber saldırılar düzenleyeceğini açıklamışlardır.²⁶⁸

Öte yandan IŞİD'in ünlüler ve zenginler ile büyük firmaların ve bankaların VIP müşterilerinin banka hesaplarını hacklemeye çalıştığı da öne sürülmüştür. Örgütün bu daha önce görülmemiş boyuttaki uluslararası dolandırıcılık eylemlerini devam ettirmesi halinde terörizmin fonlanması anlamında dipsiz bir kuyu elde edileceği savunulmuştur. Ayrıca Kaliforniya merkezli IntelCrawler'dan araştırmacılar Irak'ta artan miktarda siber casusluk aracı, botnet ve malware gibi zararlı yazılımlarla karşılaştıklarını ifade etmiş ve Bağdat, Erbil, Basra ile Musul'da yüksek etkinlik tespit etmişlerdir.²⁶⁹

IŞİD destekçisi korsanların sosyal mesajlaşma uygulaması Telegram üzerinde de kendilerine bir tür cihad e-akademisi forumu oluşturdukları açığa çıkmıştır. 300'ü aşan üye sayısı forum üzerinden birbirlerine bilgi ve materyal akışı yaptıkları tespit edilen korsanların siber terör yaratma arzusuyla hackleme ve programlama dilleri üzerinde yoğunlaştıkları iddia edilmiştir.²⁷⁰ Örgütün düzenlediği siber saldırıların sonuçları her ne kadar önemsiz gibi gözükse de ilerleyen zamanlarda bu gibi eylemlerin diğer terör örgütleri tarafından daha yaratıcı ve etkili bir şekilde kullanılabilme ihtimali siber terörizmi gündemde tutacağı benzetilmektedir.

2.2.4. Yerel karışıklıkların desteklenmesi

ABD'nin Irak'ı işgali sonrası süreçte ülkeye El-Kaide'nin öncülleri olarak gösterilen terör örgütleri yerleşmeye başlamış ve ülkede pek çok kanlı eylem düzenlemiştir. IŞİD'in önemli toprak kazanımlarını sağladığı 2014 yılına kadar geçen sürede örgüt, zaten yerel karışıklıklardan beslenerek etkili terör eylemleri icra etmiştir. Bu kapsamda daha önce belirtildiği gibi Arap Baharı'yla birlikte Maliki iktidarına karşı yapılan gösterilerin giderek silahlı bir ayaklanmaya evrildiği süreç ele alındığında

²⁶⁸ Arif Balkan, "IŞİD'den sağlık kurumlarına 'siber' saldırı", *Habertürk*, 01.08.2015, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1110004-isidden-saglik-kurumlarina-siber-saldiri> (e.t. 15.02.2019).

²⁶⁹ Russell Myers, "Jihadist hackers targeting celebrity and business bank accounts to fund Islamic State terror campaign", *The Mirror*, 15.08.2014. <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/jihadist-hackers-targeting-celebrity-business-4057294> (e.t. 15.02.2019).

²⁷⁰ Cenk Atlı, "IŞİD Üyesi Hacker'ların Siber Savaşa Hazırlandığı Ortaya Çıktı", *Scroll*, 29.12.2015. <http://www.scroll.com.tr/isid-uyesi-hackerlarin-siber-savasa-hazirlandigi-ortaya-cikti/> (e.t. 15.02.2019).

IŞİD’i ortaya çıkaran ve güçlendiren nedenler açıktır. Nitekim Arap Baharı’nın Suriye’den Irak’a uzanan yolculuğunda ülkelerinin zengin petrol kaynaklarına sahip olduğunu ancak bu var olan zenginliğin halka yansımadığını düşünen Iraklılar, Maliki iktidarına karşı yolsuzluk, işsizlik, kamu hizmetlerindeki aksaklıklar nedeniyle protesto gösterilerine başlamışlardır.²⁷¹ Sonrasında ise bu gösteriler Sünni ve Şii gerilimi şeklinde sahne alarak Sünnilerin Şii Maliki iktidarını devirmek istediği bir hale dönüşmüştür.²⁷² Maliki’nin protestoculara sert karşılık vermesi üzerine hükümet güçleri ile bir kısım Sünni aşiretlerin çatışması Sünni ayaklanmasına yol açmış ve IŞİD de bu çatışmalarda yerini almıştır. IŞİD bu süreçte hem yerel karışıklıklardan yararlanan hem de bu karışıklıkları destekleyen bir tutum takınmıştır.

Lewis’in de vurguladığı gibi IŞİD’in 2012’nin ortalarından itibaren bomba yüklü araçlarla intihar saldırıları düzenlemesi, hapishanelere baskın yapıp Sünni mahkumları kurtarması ve özellikle Şii hedeflere yönelik gerçekleştirdiği saldırılarla mezhepsel gerilimi tırmandırması yerel karışıklıkları destekleyici somut örneklerdir.²⁷³ Yine bu bağlamda IŞİD’in Irak Merkezi Hükümeti ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi sınırları arasında kalan bölgelerde saldırı eylemleri düzenlemesi, Yezidilerin yoğun olarak yaşadığı Sincar’ı ele geçirmesi ya da nüfusunun büyük bölümünün Şii ve Sünni Türkmenlerden oluştuğu Telafer üzerinde hakimiyet sağlaması yerel düzeyde etnik ve mezhepsel gerilimleri canlı tutmak istemesinden ileri gelmektedir. Hatta “Duvarları Yıkarak” adını verdiği stratejisi Irak’taki yerel karışıklıkları desteklemeye ve başını çektiği etkili bir Sünni ayaklanması yaratmaya dönük bir proje niteliğinde değerlendirilebilir.

²⁷¹ “Irak’ta yolsuzluk karşıtı protestolar”, *BBC*, 09.09.2011, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110909_iraq_protests (e.t. 18.02.2019).

²⁷² “Irak’ta Maliki karşıtı eylemler sürüyor”, *Al Jazeera*, 28.12.2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/irakta-maliki-karsiti-eylemler-suruyor> (e.t. 18.02.2019).

²⁷³ Lewis, “Al Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign”, p. 7.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK'IN İŞİD İLE MÜCADELE STRATEJİLERİ

Abadi hükümeti, İŞİD'e karşı mücadelede iç politik, bölgesel ve uluslararası düzeylerde yaptığı ittifaklara dayanarak düzenli/konvansiyonel ya da düzensiz/konvansiyonel olmayan bileşenleri içinde barındıran hibrit bir mücadele stratejisini uygulama fırsatına kavuşmuştur. İŞİD'e karşı mücadelede Abadi yönetimi, ulusal olarak adlandırılacak ülkenin güvenlik güçlerinin dışında askeri sahada çeşitli Şii, Sünni ve Kürt gruplardan yararlanmıştır. Öte yandan İran ve ABD'nin de İŞİD'e karşı askeri olarak Irak'ın yanında konumlanmaları ile örgüte karşı mücadele devletlerin ve devlet dışı silahlı aktörlerin birlikte yer aldıkları bir mücadele biçimine dönüşmüştür. İŞİD'e karşı verilen mücadelede askeri kapasitenin yanı sıra ekonomik, siber, enformasyon ve propaganda savaş kapasitelerinin de önemli boyutlarda kullanılması mücadelenin hibrit niteliğine işaret etmiştir.

1. ASKERİ MÜCADELE STRATEJİLERİ

1.1. Irak Güvenlik Güçleri

ABD işgali sonrası tasfiye edilen Irak güvenlik kurumlarının yerine Geçici Koalisyon Yönetimi'nin başında bulunan Amerikalı diplomat Paul Bremer döneminde Irak Güvenlik Güçleri (Iraq Security Forces/ISF)²⁷⁴ adıyla farklı bir yapılanmaya gidilmiştir. Ancak ordunun yeniden yapılandırılması sürecinde Irak içinde boy gösteren milis güçlerin fazlasıyla güvenlik teşkilatlarında yer alması beraberinde bir güvenlik ikilemini getirmiştir.²⁷⁵ Bu anlamda hem ABD'nin hem de Irak Merkezi Hükümeti'nin yürüttüğü Baassızlaştırma politikaları sonucu yeniden yapılandırılan Irak Güvenlik Güçleri'nin ulusal bir yapılanmadan ziyade etnik, mezhepsel ya da bölgesel kimliklerin ön planda olduğu bir yapılanmaya dönüştüğü görülmüştür. Örneğin işgal sonrası Irak'ın Geçici ve Daimi Hükümeti dönemlerinde çeşitli Şii milis örgütlerin Irak'ın ulusal ordu

²⁷⁴ Ayrıca bkz. Jessa Rose Dury-Agri, Omer Kassim and Patrick Martin, "Iraqi Security Forces And Popular Mobilization Forces: Orders Of Battle", *Institute For The Study Of War*, December 2017. http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Iraq%20-%20ISF%20PMF%20Orders%20of%20Battle_0_0.pdf (e.t. 10.04.2019).

²⁷⁵ Salihi, op.cit., s. 243.

ve polis üniformaları içinde Sünni temelli isyanları bastırmak için faaliyet alanlarını genişletmeye çalışmaları yeniden şekillenen ordunun olması beklenen seküler kimliğine darbe indirmiştir.²⁷⁶ Yine başka bir örnekte Pentagon'un tahminlerine göre ordu ve polis teşkilatında yaklaşık olarak 325.000 personelin görev yaptığı²⁷⁷ Irak Güvenlik Güçleri'nde ülkenin toplam nüfusunun beşte birini oluşturan Sünnilerin oransal olarak yüzde 10'undan daha azının bu sayı içerisinde yer aldığı savunulmuştur.²⁷⁸

Knights'a göre, IŞİD'in Irak'taki ilerleyişinde Irak ordusunun artık kronikleşmiş olan istikrarsızlığı ve komuta kontrol kademesindeki atamaların siyasallaşmasının rolü de etkili olmuştur. 2009 itibariyle ABD'nin Irak güvenlik güçlerine yönelik finansman ve rehberliğinin giderek azalmasından 2014 Haziran'ında Musul'un düşmesine kadar geçen beş yıllık süreçte güvenlik teşkilatının gücü kırılmaya başlamıştır. Musul'un düşmesini takip eden aylarda ise neredeyse tamamen tahrip edilmiştir.²⁷⁹ Dolayısıyla IŞİD'e karşı mücadelede Irak Merkezi Hükümeti'ne bağlı olan ordu ve ordu yapılanması bir anlamda felç olmuştur. Aşağıdaki tablo Irak Güvenlik Güçleri'nin Kasım 2009 ve Ocak 2015 arasındaki cephedeki aktif personel sayısının ne denli değiştiğini göstermektedir.

²⁷⁶ Jeremy M. Sharp, "The Iraqi Security Forces: The Challenge of Sectarian and Ethnic Influences", *CRS Report For Congress*, 18 Jan 2007, p. 4.

²⁷⁷ İbid.

²⁷⁸ Oren Barak, "Dilemmas of Security in Iraq", *Security Dialogue*, Vol. 38, No. 4 (December 2007), p.463.

²⁷⁹ Michael Knights, "The Long Haul: Rebooting U.S. Security Cooperation in Iraq", *Policy Focus 137*, The Washington Institute for Near East Policy, 2015 p. 6.

Tür	Cephe Gücü Kasım 2009	Cephe Gücü Ocak 2015
Irak Ordusu	210,000	48,000
Federal Polis	120,000	36,000
Terörle Mücadele Servisi	10,500	6,000
Praetorian Koruma Birimleri	10,000	10,000
Sınır İnfaz Departmanlığı	30,000	9,000
Toplam IGG	380,500	109,000
Halk Seferberlik Güçleri (Haşdi Şabi)	0	100,000–120,000
Toplam IGG+Haşdi Şabi		209,000–229,000
KBY Güvenlik Güçleri	80,000	113,000

Tablo 2. Irak güçlerinin aktif askeri personel sayısı.²⁸⁰

Irak ordusunun ateş gücü incelendiğinde ordunun envanterinde aşağıdaki silah ve ekipmanların mevcut olduğu öne sürülmüştür:

- “Ana muharebe tankları: 336: 140 M1A1 Abrams; 120+ T-72; 76 T-55
- Diğer zırhlı savaş araçları: 193: 18 BRDM 2; 35 EE-9 Cascavel; 20 Fuchs NBC; 100 BMP-1; 20 BTR-4
- Zırhlı personel taşıyıcıları: 2,799+: 100 FV 103 Spartan; 400+ M113A2; 61MT-LB; 44 Talha; 570 Akrep/Scorpion; 60 AT-105 Saxon; 100 BTR-80; 10 Cobra; 50 M3 Panhard; 60 Mohafiz; 10 VCRTT; 12 Barracuda; 600 Dzik-3; 607 ILAV Cougar; 115 Mamba
- Ağır silahlar: 1,386+:
 - 48 self-propelled tube+: 152mm 18+ Type-83; 155mm 30: 6 M109A1; 24M109A5
 - 138+ towed tube: 130mm 18+ M-46; 155mm 120 M198

²⁸⁰ Knights, op.cit., p. 8.

- Çoklu roket fırlatıcılar: birkaç 122mm BM-21
- 1,200 havan: 81mm 650 M252; 120mm 550 M120
- Helikopterler:
 - Silahlı: 26 Mi-17 Hip H; 4+ SA342 Gazelle
 - ISR: 10 OH-58C Kiowa
 - Nakliye ve hizmet: Medium 8 Mi-171Sh; Light 29: 16 Bell 205 (UH-1H Huey II); 10 Bell 206B3 Jet Ranger; 3 Bell T407²⁸¹.

“Öte yandan Irak’ın donanmasında yaklaşık olarak 3600 aktif askeri personelin görev yaptığı ve bununla beraber 29 adet devriye ve sahil güvenlik savaş aracının bulunduğu savunulmuştur:

- Okyanus devriye: 2 RiverHawk
- Kıyı devriye: 4 Fateh (ITA Diciotti)
- Devriye botları: 17: 9 Swiftships 35 (6 adet yapım aşamasındaki ek deniz aracı); 5 Predator (PRC- 27m); 3 Al Faw
- Nehir devriye botları: 6: 2 Type-200; 4 Type-2010²⁸².

“Irak’ın hava gücü kapsamında yaklaşık olarak 5050 personelin aktif görev aldığı belirtilmiştir. Envanterinde ise aşağıdaki hava araçlarının bulunduğu öne sürülmüştür:

- Savaş uçakları: 3 silahlı Cessna AC-208B Combat Caravan* plus 2 SB7L-360 Seeker
- “Nakliye uçakları: 10: 3 C-130E Hercules; 1 C-130J-30 Hercules; 6 An-32B Cline 6 Beech 350 King Air; 8 Cessna 208B Grand Caravan; 8 Cessna 172

²⁸¹ Anthony H. Cordesman, Sam Khazai and Daniel Dewit, “Shaping Iraq’s Security Forces”, *US-Iranian Competition Series*, Center for Strategic and International Studies (CSIS), 16 December 2013, p.9.

²⁸² İbid.

- Eğitim uçakları: 33+: 8 CH-2000 Sama; 10+ Lasta-95; 15 T-6A’’.²⁸³

Irak ordusunun insan gücü ve ateş gücü birlikte değerlendirildiğinde, bir terör örgütüyle mücadele edecek yeterli kapasiteyi her ne kadar içinde barındırıyormuş izlenimi verse de ülkenin önemli şehirlerinden olan Musul’u askeri sahada geri alabilmek birkaç yılı bulmuştur. Öyle ki IŞİD’e karşı mücadelede Irak’ın ikinci büyük kenti olan Musul’un geri alınmasına yönelik operasyonda, gerek operasyona hangi güçlerin katılacağı gerekse de operasyonun zamanlaması konularında büyük tartışmalar yaşanmıştır. Irak Başbakanı Abadi, Musul’a yönelik operasyonun 17 Ekim 2016 tarihinde başladığını duyurmuştur.²⁸⁴ 17 Ekim’de başlayan operasyonun birinci safhasında Irak ordusu, Musul’un doğusundaki mahalleleri geri almaya başlamıştır. Kasım ayında kuzey ve güney cephelerinden de saldırıya geçen Irak ordusuna, Aralık ayında Irak Federal Polisi ve Altın Kuvvetler (Golden Division) olarak bilinen özel operasyon birlikleri de Musul’un doğusunda devam eden operasyonlara katılmışlardır. Aralık ayının sonunda ise açıklama yapan Başbakan Abadi, Musul’un üçte birinden fazlasının Irak güçleri tarafından kontrol altına alındığını belirtmiştir.²⁸⁵

Aralık ayı sonunda güvenlik güçlerinin silah, cephane ve lojistik anlamda güçlendirilmesi için operasyonlara verilen kısa aranın ardından başlayan operasyonların ikinci safhasında ise IŞİD ile mücadele için çok uluslu askeri güçlerden oluşan Birleşik Ortak Görev Gücü (CJTF)’nün de desteğiyle Irak güçleri 24 Ocak itibariyle Musul’un doğusunda tamamen kontrolü sağlamıştır. 19 Şubat’ta Başbakan Abadi’nin operasyonun üçüncü safhasının başladığını ilan etmesiyle birlikte Şubat’ın 24’ünde Irak güçleri Musul’un batısına ilk defa girmişlerdir. Mart ayında yoğunlaşan çatışmalarda, ayın 11’i itibariyle eski Musul (Old City) olarak adlandırılan kent merkezine ulaşan Irak güçleri nisan ve mayıs aylarında söz konusu bölgede yavaş ilerleme kaydetmiştir. 16 Mayıs’ta ise Musul’un batısının yüzde 89.5’inin kontrol altına alındığı ve operasyonların başlamasından bu yana 16,467 IŞİD militanının öldürüldüğü açıklanmıştır. Haziran ve

²⁸³ İbid.

²⁸⁴ “Musul operasyonu başladı”, *BBC*, 17.10.2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37674798> (e.t. 08.01.2019).

²⁸⁵ Maj. Thomas D. Arnold, Maj. Nicolas Fiore, “Five Operational Lessons from the Battle for Mosul”, *Military Review* (January-February 2019), p. 63.

temmuz aylarında da devam eden Musul Operasyonu'nda, Başbakan Abadi 10 Temmuz'da IŞİD'e karşı zafer ilan etmiştir.²⁸⁶

1.2. İç Politika Düzeyinde Kurulan İttifaklar

Omnibalancing teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde Irak'taki mevcut Şii yönetim, IŞİD'i Şii merkezli iktidar düzeninin devamı noktasında en tehlikeli ve acil tehdit olarak algılamıştır. Bu kapsamda IŞİD'e karşı iç politik düzeyde Kürtler ve bir kısım Sünni aşiretlerle ittifak kurma yoluna giden Şii yönetim, aralarında ideolojik ve dini anlamda kuramsal farklılıklar bulunan muhalif Şii cemaat ve aşiretlerle de uzlaşma zemini aramıştır. İç politik düzeyde uygulanan bu ittifak stratejisi aynı zamanda IŞİD'e karşı mücadelede hibrit bir mücadele stratejisinin de izlerini taşımıştır. Irak Merkezi Hükümeti, IŞİD'e karşı mücadelede ülkenin ulusal ordusuyla beraber Peşmerge güçleri ve Haşdi Şabi gibi çeşitli milis yapılanmalardan yararlanmıştır.

1.2.1. Kürtler

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY)'nin silahlı gücü olan ve içinde çeşitli askeri ve paramiliter unsurları barındıran Peşmerge güçlerinin sayısı ABD'ye göre, yaklaşık 70.000 ile 80.000 arasında değişmektedir. Ancak bir takım kaynaklarda da tüm IKBY güvenlik ve polis teşkilatının bu sayıya dahil edildiğinde 190.000'lere ulaşan bir güçten meydan geldiği öne sürülmüştür. Öte yandan söz konusu Peşmerge güçleri, Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Peşmergelerinin birleşmesinden oluşmaktadır.²⁸⁷ Ağar'a göre, IKBY'nde 115.000'ini kayıtlı 200.000 Peşmerge faaliyet göstermekle birlikte bunların yüzde 57'si Barzani'ye, %43'ü Talabani'ye bağlı hareket etmektedir.²⁸⁸

Peşmerge güçlerinin ateş gücü değerlendirildiğinde mekanize ve zırhlı olarak gösterilen birliklerinde eski T-55 ve T-62 tanklarının yanı sıra Sovyet yapımı personel taşıyıcıların bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca küçük bir helikopter kuvvetiyle birlikte

²⁸⁶ İbid.

²⁸⁷ Cordesman, Khazai and Dewit, op.cit., p. 40.

²⁸⁸ Ağar, op.cit., s. 155.

ağır silahları arasında çok sayıda Sovyet dönemi çeşitli havan topu ve çoklu roketatarların bulunduğu öne sürülmüştür.²⁸⁹ Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, işgal sonrası ABD'nin IKBY'ne silah ve cephane yardımları artmıştır. Dolayısıyla IKBY'nin ateş gücü tartışmaya açık olarak değerlendirilebilir.

IŞİD'in IKBY sınırlarına dayanmasıyla başlangıçta tarafsız bir tutum izleyen Kürtler, IŞİD'e karşı politika değişikliğine gitmişlerdir. Bu aynı zamanda KYB'nin İran yanlısı kanadının KDP Lideri Barzani'ye karşı elde ettiği bir zafer olarak algılanmıştır.²⁹⁰ IŞİD'e karşı kurulan Bağdat-Erbil ittifakında koalisyonun da desteğiyle Kasım 2015'te Peşmergeler Sincar'ı IŞİD'ten geri almışlardır.²⁹¹ Öte yandan Peşmergeler, Irak ordusunun etkisizliği ve bazı bölgelerden geri çekilmesiyle beraber Tuzhurmatu'da kontrolü sağlamışlar²⁹² ve yine Kerkük'ü buna benzer bir atılımla ele geçirmişlerdir.²⁹³ Bağdat'la IŞİD'e karşı yapılan ittifakı toprak kazanmak için fırsatçılığa dönüştüren Erbil yönetimi Diyala'ya bağlı Celavle, Sadiye, Hanekin, Karatepe'nin tamamı ile zengin petrol yataklarının bulunduğu Hemrin Dağları'nın bir kısmına da yerleşmiştir.²⁹⁴ Musul Operasyonu'nda ise Irak ordusuna yaklaşık 15.000 Peşmerge gücüyle destek veren IKBY, Musul'un güneyindeki Dicle nehrinin batısındaki Mahmur ile Musul'un kuzeyine doğru bir cephe açmış ve bu hat doğrultusunda doğu-batı yönlü ilerleme sağlamıştır.²⁹⁵

Öte yandan Peşmerge güçlerine terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ve onun Suriye kolu olan Halk Savunma Birlikleri (People's Defense Units/YPG)'nin destek verdiği ifade edilmiştir. PKK'nın Ağustos 2014'ten beri Irak'ta Mahmur bölgesiyle birlikte birkaç noktada ve Kerkük'te Peşmergeyle ortak hareket ettiği

²⁸⁹ Knights, op.cit., p. 27.

²⁹⁰ Osman Ali, "IŞİD'le Savaşın Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimindeki Yansımaları", *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No. 10, Eylül 2014, s. 4.

²⁹¹ Göktuğ Sönmez, "IKBY'nin Genişleme Stratejisi ve Kerkük'teki Bayrak Krizi", *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No. 63, Haziran 2017, s. 2

²⁹² "Tuzhurmatu peşmergelerin kontrolünde", *Al Jazeera*, 11.06.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tuzhurmatu-pesmergelerin-kontrolunde> (e.t. 10.01.2010)

²⁹³ "Kerkük tamamen peşmerge kontrolünde", *Al Jazeera*, 12.06.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kerkuk-tamamen-pesmerge-kontrolunde> (e.t. 10.01.2010)

²⁹⁴ Salih Bilici, "Irak'taki iktidar kavgasının yeni merkezi Tuzhurmatu", *Timeturk Haber*, 20.11.2015, <https://www.timeturk.com/analiz-irak-taki-iktidar-kavgasinin-yeni-merkezi-tuzhurmatu/haber-92788> (e.t. 10.01.2010)

²⁹⁵ Bilgay Duman, "Musul Operasyonu ve Musul'un Geleceği: Fırsatlar ve Riskler", *ORSAM*, Rapor No. 206, Ocak 2017, s. 15.

savunulmuş, YPG'nin ise Sincar'da faaliyet gösterdiği ve Yezidi militanlara eğitim verdiği öne sürülmüştür.²⁹⁶

Peşmerge güçlerinin IŞİD'e karşı mücadelede zayıf yönleri arasında en başta KDP ve KYP güçlerinin savunulan cephelerde hemen hemen verimsiz bir şekilde konumlandırılmış olmaları ve aralarında rekabetin patlak vermiş olması gelmiştir. Örneğin IŞİD, Musul Barajı'na Dicle Nehri'nin her iki tarafından ilerlerken ya da Musul'un doğusundaki Hristiyan bölgelere yaklaşırken KDP ve KYP kendi aralarında Kerkük'ün kendi nüfuzlarına girmesi için çaba göstermişlerdir. Yine kendi içlerindeki rekabetten kaynaklı olarak KDP ve KYB'nin sahadaki koordinasyon eksikliği büyük zaafa yol açmıştır. Ayrıca Peşmerge güçlerinin neredeyse tamamında tecrübe eksikliğinin olduğu açığa çıkmıştır. Tecrübe eksikliğine bağlı olarak IŞİD'in gerçekleştirdiği sürpriz saldırılarda Kürt birlikleri dağılma eğilimi göstermişlerdir. IŞİD'e karşı mücadele sürerken Peşmerge güçlerinin lojistik anlamda yetersiz beslendiği de görülmüştür. Son olarak artık Irak'ın bir gerçeği olarak kabul edilen etnik ve mezhepsel düzeninde Kürt güçlerin Sünni Arap aşiretleriyle gergin ilişkilerinden dolayı aşiretlerden çoğunun desteğinden mahrum kaldığı ifade edilmiştir.²⁹⁷

1.2.2. Şiiler

IŞİD'le mücadelede Abadi hükümeti, Kürt güçlerin yanında Şii unsurlardan meydana gelen gruplarla da ittifak yapmıştır. Merkezi hükümetteki Şii nüfusunun ağırlığını ve etkisini korumak amacıyla Abadi yönetimi örgüte karşı mücadelede büyük ölçüde Şii tabanlı unsurlara dayanmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Irak nüfusunun yaklaşık %65²⁹⁸'ini oluşturan Şiilerin kendi içlerinde politik olarak bir bütünlük sergilemekten uzak olduğu yeniden görülmüştür. Nitekim Irak'ta mezhepsel kaygıların yanında mezhep içi cemaatleşmelerin de önemli bir yeri vardır.

IŞİD'le mücadelede Irak ordusu ve güvenlik güçlerinin yetersiz kalmasının anlaşılmasıyla Irak'ın en önemli Şii dini mercii Ayetullah Ali Sistani bütün Şiilere ve

²⁹⁶ Knights, op.cit., pp. 29-30.

²⁹⁷ Ibid., pp. 31-32.

²⁹⁸ CIA, The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (e.t. 08.1.2019).

Iraklılara cihat çağrısı yapmıştır.²⁹⁹ Sistani'nin tüm silahlı güçleri bir araya getirme çağrısıyla içerisinde pek çok etnik ve mezhepsel ölçekte askeri gücün yer aldığı Haşdi Şabi (popular mobilisation/halk yığınları) çatı örgütü kurulmuştur. Irak Ulusal Güvenlik Müsteşarı Falih al-Fayyadh'ın sorumluluğundaki Haşdi Şabi'nin sahadaki liderliğini Mehdi El-Mühendis olarak da bilinen Dava Partisi'nden Cemal Cafer İbrahim yapmaktadır.³⁰⁰ Irak Başbakanı Abadi'nin yaptığı açıklamaya göre, Haşdi Şabi hükümetin eğitim fon sağladığı Irak güvenlik sisteminin bir parçasıdır.³⁰¹ IŞİD'e karşı mücadelede öncü bir güç olarak ifade edilen Haşdi Şabi'nin savaşçı milis sayısı kimi kaynaklarda toplam 90.000³⁰², kimi kaynaklarda ise 120.000'i Şii ve 16.000'i Sünni olarak verilmiştir.³⁰³

Özellikle örgütün içerisinde Şiilerin başat çoğunluğu oluşturmaları nedeniyle çoğu Sünni ve Kürt'ün "Haşdi Şii"³⁰⁴ olarak da nitelendirdikleri Haşdi Şabi, aslında içerisinde barındırdığı farklı ideolojik kutuplar dolayısıyla kendi içinde yekpare bir anlayışa sahip olmaktan uzaktır. Çatısı altında yaklaşık 50³⁰⁵ paramiliter grubun bulunduğu öne sürülen Haşdi Şabi, temelde birbirleriyle rekabet halinde olan üç önemli Şii figürün etkisi altındadır: İran İslam Cumhuriyeti'nin dini lideri Ayetullah Ali Hamaney, Necef merkezli Büyük Ayetullah Ali Sistani ve Irak'ın popülist liderlerinden Mukteda El-Sadr. Söz konusu liderler içinden Ayetullah Ali Hamaney'in Haşdi Şabi içerisindeki pek çok gruba yakın ilişkileri olduğu için en güçlü figür hatta *de facto* lider olarak öne çıktığı öne sürülmüştür.³⁰⁶

Haşdi Şabi içerisinde ise dört ana milis grubunun öne çıktığı ve diğer birçok milis grubunun bu gruplara bağlı olarak hareket ettiği savunulmuştur. Bu gruplar

²⁹⁹ "Ayetullah Ali Sistani IŞİD'e cihat ilan etti", *CNN Türk*, 13.06.2014, <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/iran-iside-cihat-ilan-etti> (e.t. 09.01.2019).

³⁰⁰ Popular Mobilization Forces (Iraq), ALHASHDALSHAABI.COM, <https://alhashdalshaabi.com/> (e.t. 09.01.2019).

³⁰¹ Rawabet Center for Research and Strategic Studies, *Popular Crowd Forces in Iraq (Al-Hashd al-shaabi) .. Origin and Future 'survey'*, 29.08.2016, <https://rawabetcenter.com/en/?p=1037> (e.t. 09.01.2019).

³⁰² Bilgay Duman, "A New Controversial Actor In Post-ISIS Iraq: Al-Hashd Al-Shaabi (The Popular Mobilization Forces)", *ORSAM*, Report No. 198, May 2015, p. 10.

³⁰³ "Profil: Haşdi Şabi", *BBC*, 29.10.2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37778936> (e.t. 9.01.2019)

³⁰⁴ Duman, "A New Controversial Actor In Post-ISIS Iraq: Al-Hashd Al-Shaabi (The Popular Mobilization Forces)", p. 14.

³⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. International Crisis Group, *Iraq's Paramilitary Groups: The Challenge of Rebuilding a Functioning State*, Middle East Report No. 188, 30 July 2018, pp. 27-28.

³⁰⁶ *İbid.*, p. 1.

arasında milis gücünün en fazla olduğu gruplar Bedir Tugayları ve Ketaib Hizbullah olarak ifade edilirken Asaib Ehlül Hak ve Saray El-Selam gruplarının da ciddi bir milis gücünün olduğu öne sürülmüştür. Öte yandan ülkenin hemen hemen her bölgesinde aktif olarak varlık gösteren gruplar arasında ise Bedir Tugayları, Ketaib Hizbullah, Asaib Ehlül Hak, Ketaib Seyid Şuheda ve Ketaib İmam Ali'nin olduğu belirtilmiştir.³⁰⁷

Bu gruplardan Saray El-Selam'ın Irak'ın önemli Şii liderlerinden Mukteda El-Sadr'ın liderliğinde özellikle Bağdat'ın çevresinde ve Samarra, Necef, Kerbela gibi Şiiler için kutsal bölgelerde etkin olduğu öne sürülmüştür. Saray El-Selam, aynı zamanda Mehdi Ordusu'nun yeniden biçimlendirilmiş hali olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.³⁰⁸

Diğer bir grup olan Bedir Tugayları ise Şii lider Ammar el-Hekim'in başkanlığını yaptığı Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nin silahlı kanadıdır. 2010-2014 seçimlerine siyasi bir parti olarak giren Bedir Tugayları'nda askeri kanadın liderliğini Hadi El-Amiri yaparken aynı zamanda örgütün içinden gelen Muhammed Gabban da Abadi tarafından İçişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir. Bedir Tugayları'nın Bağdat ve Bağdat'ın kuzeyinden Musul'a kadar bir coğrafi alanda faaliyet gösterdiği ifade edilirken özellikle Irak'ın kuzeyinde Kerkük ve çevresi dahil olmak üzere Tuzhurmatu, Amirli, Selahaddin ve Diyala gibi bölgelerde etkili olduğu belirtilmiştir.³⁰⁹

Irak Hizbullahı'nın silahlı kanadı olarak nitelenen Ketaib Hizbullah ise Irak'ın dini lideri Ali Hamaney'e yakınlığıyla bilinmekle birlikte Ketaib Seyid Şuheda, Ketaib İmam Ali ve Nucebba gibi gruplarla yakın ilişkiler içinde olduğu öne sürülmüştür.³¹⁰

Bir başka önemli grup olan Asaib Ehlül Hak'ın liderliğini Mehdi Ordusu kökenli Kays El-Hazali yapmaktadır. Bağdat ve çevresi, Diyala, Tuzhurmatu çevresi ve Basra, Necef, Kerbela ve Musenna gibi bölgelerde etkili olan Asaib Ehlül Hak grubunun Lübnan Hizbullahı ile yakın ilişkilerinin olduğu savunulmuştur.³¹¹

³⁰⁷ Duman, "A New Controversial Actor In Post-ISIS Iraq: Al-Hashd Al-Shaabi (The Popular Mobilization Forces)", p. 13.

³⁰⁸ İbid., pp. 15-16.

³⁰⁹ İbid., p. 14.

³¹⁰ İbid., p. 15.

³¹¹ İbid., p. 15.

Haşdi Şabi milisleri genel olarak Samarra, Bağdat'ın güneyindeki Curf El-Sakhr, Selahaddin'e bağlı Tuzhurmatu ilçesinin çevre köyleri ve Amirli Nahiyesi, Beled, Anbar'a bağlı Bağdadi bölgesi, Kerkük ve çevresi (Tazehurmatu, Dakuk), Tikrit³¹², Felluce³¹³, Telafer³¹⁴ ve Musul³¹⁵ gibi bölgelerde IŞİD'e karşı operasyonların içinde yer almışlardır. Öte yandan Haşdi Şabi'nin nüfusun büyük çoğunluğunu Sünnilerin oluşturduğu yerlerde, özellikle de Musul bölgesinde operasyonlar düzenlemesi mezhepsel gerilimi artırmış ve Sünni halkın tepkisine yol açmıştır.³¹⁶

1.2.3. Sünniler

IŞİD'le mücadelede Irak ordusuna bir kısım Sünni aşiret güçleri de destek vermiştir. Sünni aşiret güçleri, IŞİD'e karşı 2 Mart 2015'te Tikrit'e başlatılan operasyonda Irak ordusuna destek verirken³¹⁷ Anbar vilayetinin kent merkezi olan Ramadi'ye yönelik operasyonlarda yer almışlardır.³¹⁸ Haşdi Şabi ile birlikte operasyonlara katılan aşiretlerin büyük bir kısmının 2007'de El Kaide'ye karşı mücadele etmiş Sahva Konseyi'nde yer alan Sünni aşiretler olduğu ifade edilirken Tikrit'ten El- Cuburi, Hamdani, Liheyb, Kuveys, İsravi, Habeş, El-Ubeydi, Şammar ve El-Hazrec, Diyala'dan El-Ubeydi ve El-Izzi, Anbar'dan El-Cureyfe, Abu Namar, Abu Mahed, Abu Suheyb, Abu Rişa, Abu Diyab, Abu Farac, Abu Iteybe, Abu Assaf ve Abu Fehed gibi söz konu aşiretlerin Maliki döneminde Bağdat ile yakın ilişkiler içinde olduğu öne sürülmüştür.³¹⁹

³¹² İbid., p. 13.

³¹³ "Felluce'ye üç koldan girdiler", *CNN Türk*, 30.05.2016, <https://www.cnnturk.com/dunya/felluceye-uc-koldan-girdiler?page=1> (e.t. 20.04.2019).

³¹⁴ İdris Okuducu, "Haşdi Şabi milisleri Telafer'i kuşattı", *Anadolu Ajansı*, 12.08.2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hasdi-sabi-milisleri-telaferi-kusatti/882819> (e.t. 20.04.2019).

³¹⁵ Zeynep Hilal Karyağdı, "Musul'da 9 köy daha DEAŞ'tan kurtarıldı", *Anadolu Ajansı*, 29.10.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/musulda-9-koy-daha-deastan-kurtarildi/674775> (e.t. 20.04.2019).

³¹⁶ Arif Yusuf, "İraklı Sünnilerin 'Haşdi Şabi' endişesi", *Anadolu Ajansı*, 21.10.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irakli-sunnilerin-hasdi-sabi-endisesi/669501> (e.t. 09.01.2019).

³¹⁷ "İrak Başbakanı Haydar el İbadi, 'Tikrit şehrinin kurtarıldığını' ilan etti", *Habertürk*, 01.04.2015, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1060494-irak-basbakani-haydar-el-ibadi-tikrit-sehrinin-kurtarildigini-ilan-etti#> (e.t. 08.01.2019).

³¹⁸ "İrak güçleri Ramadi'nin bazı bölümlerini 'IŞİD'den geri aldı", *BBC*, 21.04.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150421_irak_isid_ramadi (e.t. 08.01.2019).

³¹⁹ Duman, "A New Controversial Actor In Post-ISIS Iraq: Al-Hashd Al-Shaabi (The Popular Mobilization Forces)", pp. 11-12.

Sünni aşiretlerin bir kısmının IŞİD’le mücadelede aktif olarak yer almasına rağmen, ABD’nin başını çektiği Koalisyon güçlerinin ve Irak Merkezi Hükümeti’nin tüm Sünnileri verilen mücadeleye dahil edecek kapsamlı bir plan geliştiremedikleri görülmüştür. Bu noktada her ne kadar Sünnilerin bir kısmı Haşdi Şabi çatısı altında yer almış olsa da büyük bir kısmının Haşdi Şabi’yi İran’ın işgalci gücü olarak gördüğü ifade edilmiştir.³²⁰ Öte yandan Haşdi Şabi çatısı altında savaşan Sünnilerin sayısını Selahaddin vilayetinin komutanlarından Yazan al-Jabouri yaklaşık 30.000 olarak belirtmiş ve bu güçlerin Selahaddin, Ninova, Anbar ve Diyala bölgelerinde aktif olduğunu savunmuştur.³²¹

IŞİD’le mücadelede özellikle 2015 ve 2016 yıllarında yoğunluk görülürken Mayıs 2016’da başlayan Felluce operasyonuna Irak ordusunun yanı sıra 4.000 Sünni aşiret gücünün katıldığı ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyonun sözcüsü Steve Warren tarafından doğrulanmıştır.³²² Bu anlamda Sünni güçlerin savaşa dahil olmasının yanında IŞİD’ten temizlenen bölgeleri kontrol altında tutma ve mezhepsel gerginliği engelleme yolunda önemli görevleri olduğunu ifade eden Eş-Şerif’e göre, Sünni güçler olmadan IŞİD’e karşı bir başarı sağlamak olanaksızdı.³²³ Ekim 2016’da başlayan ve IŞİD’le mücadelede bir dönüm noktası olarak gösterilen Musul Operasyonu’nda ise Irak ordusuna Sünni aşiret güçleri ve Türkiye’nin Başika’da eğitmiş olduğu ve Eski Musul Valisi Esil Nuceyfi komutasındaki çoğunluğu Sünni yerel güçten oluşan yaklaşık 3.000 Ninova Muhafızları’nın (Haşdi Vatani) destek verdiği ifade edilmiştir.³²⁴

1.2.4. Türkmenler

Irak’ın bir diğer etnik unsuru olan Türkmenler de IŞİD ile mücadeleye katılmışlardır. Haşdi Şabi oluşumu içerisinde iki Türkmen tugayıyla mücadeleye destek

³²⁰ İbid., p. 8.

³²¹ Nour Samaha, “Iraq’s ‘Good Sunni’ ”, *Foreign Policy*, 16 November 2016, <https://foreignpolicy.com/2016/11/16/iraq-good-sunni/> (e.t. 09.01.2019).

³²² “ABD: Felluce operasyonuna 4 bin Sünni milis katılıyor”, *Sputnik News*, 26.05.2016, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201605261022996023-irak-felluce-sunni-milis/> (e.t. 08.01.2019).

³²³ “Ramadi’yi DAİŞ’ten Sünniler kurtarıyor”, *TRT Haber*, 25.12.2015, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ramadiyi-daisten-sunniler-kurtariyor-225010.html> (e.t. 08.01.2019).

³²⁴ “Musul operasyonu başladı”, *BBC*, 17.10.2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37674798> (e.t. 08.01.2019).

veren Türkmenler Tazehurmatu, Musul ve Telafer gibi bölgelerde yaklaşık 7.000 milisle yer almışlardır.³²⁵ Kerkük bölgesinde bulunan Şii Türkmenlerin yaşadığı Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Beşir, Amirli gibi ilçe ve köylerde ise sayıları yaklaşık 3.750 olarak belirtilen, Haşdi Şabi olarak anılan ve hiçbir milis gruba bağlı olmayan Türkmen birliklerinin görev yaptığı ileri sürülmüştür. Söz konusu birliklerin neredeyse tamamının yerel halktan oluştuğu ve liderlerinin tamamının Türkmen olduğu ifade edilmiştir.³²⁶ Yine Haşdi Şabi çatısı altında bulunan Bedir Örgütü'nün Kerkük ve çevresindeki yapılanmasında Türkmenlerin önemli bir rol üstlendiği ve örgütün kuzey sorumluluğunu aynı zamanda Türkmen Vefa Hareketi'nin Başkan Yardımcısı olan Yılmaz Şahbaz'ın yaptığı belirtilmiştir. Haşdi Şabi çatısı altındaki bir diğer örgüt olan Ketaib Hizbullah'ın Irak'ın kuzeyindeki ve Kerkük çevresindeki yapılanmasında da Türkmenlerin sayısının fazla olduğuna vurgu yapılmıştır.³²⁷ Öte yandan Haşdi Şabi bünyesinde doğrudan tek silahlı gücü bulunan tek Türkmen siyasi partisi olarak gösterilen Milliyetçi Türkmen Hak Partisi ise çoğunluğu Sünnilerden oluşan bir yapı olarak faaliyetlerini yürütmüştür.³²⁸ Ayrıca Ninova Muhafızları'nın içinde yer alan bir kısım Türkmen güçler, Musul Operasyonu'nda görev almışlardır.³²⁹

1.3. Bölgesel Düzeyde İran ile Kurulan İttifak

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgali İran'ın bölgesel politikaları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim bu işgalle birlikte Irak'ta etkinliğini artıran İran, Devrim Muhafızları ve istihbarat ajanlarını ülkeye göndererek güvenlik teşkilatlarına ve hükümet organlarına sızmıştır.³³⁰ Eski Irak Başbakanı Maliki'nin 8 yıl boyunca iktidarda kalmasında da payı olan İran, 2014 Genel Seçimleri sonrası bir başka Şii

³²⁵ Mahmut Hamsici, "Haşdi Şabi'deki Türkmenler", *BBC*, 06.10.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41514522> (e.t. 09.01.2019).

³²⁶ Duman, "A New Controversial Actor In Post-ISIS Iraq: Al-Hashd Al-Shaabi (The Popular Mobilization Forces)", p. 11.

³²⁷ *İbid.*, pp. 14-15.

³²⁸ Hamsici, *loc.cit.*

³²⁹ "Musul operasyonu başladı", *BBC*, 17.10.2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37674798> (e.t. 09.01.2019).

³³⁰ Barış Adıbelli, "İran Dış Politikasında İdeolojik ve Jeopolitik Dönüşüm", *Doğu-Batı Yol Ayrımında İran: İdeoloji, Devlet ve Dış Politika*, ed. Barış Adıbelli, 1. Basım, İstanbul: Bilim + Gönül Yayınları, 2012, ss. 192-193.

siyasetçi Abadi'ye arka çıkmıştır.³³¹ IŞİD'in Irak'ta ilerlemesi sonrası ise Devrim Muhafızları'nın yurtdışı operasyonlar gücü olan Kudüs Gücü'nü Irak'ta görevlendiren İran, IŞİD'e karşı mücadelede önemli operasyonlara katılmıştır.

İran'ın Irak'ta faaliyetlerini yoğunlaştırmasının ana nedeninin ülkenin bölünmesini engelleme çabası (bir domino etkisi yaratarak sıranın kendisine gelmesi endişesiyle beraber düşünüldüğünde) ya da yeniden güçlenerek kendisine yönelebilecek askeri tehdidi önceden bertaraf etme arzusu olduğu savunulmuştur. Nitekim Tahran perspektifinden bakıldığında Irak'ta iki düşman vardır: ABD ve IŞİD. Bu perspektifin altında ABD'nin halen İran'a karşı ciddi bir tehdit olarak algılanması ve IŞİD'in ise Bağdat'ı ele geçirebilecek ve 2003 sonrası Irak'ta iktidara gelen dost Şii rejimini yıkabilecek Saddam Hüseyin rejiminin bir tekerrürü olabileceği kaygısı yatmaktadır.³³²

İran'ın IŞİD'le mücadelede Irak'a verdiği destek, Kudüs Gücü Komutanı General Kasım Süleymani'yi Irak'ta görevlendirmesiyle doruğa çıkmıştır. IŞİD'in 11 Haziran 2014'te Musul'u ele geçirmesi sonrası Irak'a giden Süleymani,³³³ daha sonrasında yaptığı açıklamayla IŞİD'in İran'la savaşmak için kurulduğunu ifade etmiştir.³³⁴ IŞİD'le mücadelenin başlarında Irak'ta askeri olarak varlığını reddeden İran, devam eden süreçte Irak ordusuna ve gönüllü milislere askeri danışmanlık yaptığını ve kutsal mekanların korunmasına yardımcı olduklarını³³⁵ vurgulasa da Suriye ve Irak'ta IŞİD'le mücadele kapsamında 10'dan fazla üst düzey generalini kaybetmesi³³⁶ sahadaki etkinliğini ortaya çıkarmıştır.

Bu süreçte Bedir Tugayları'nın lideri Hadi El-Amiri ve Ebu Mehdi El-Mühendis ile yakın ilişkileri bulunan Süleymani, Haşdi Şabi ve Irak Federal Polis Gücü'nün

³³¹ Jim Muir, "Irak Maliki'yi geride bırakıp yoluna devam etmek istiyor", *BBC*, 13.08.2014, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140812_irak_analiz (e.t. 12.02.2019).

³³² International Crisis Group, *Iraq's Paramilitary Groups: The Challenge of Rebuilding a Functioning State*, p. 14.

³³³ R. Serdar Ataş, "İran'ın Ortadoğu'daki kılıcı: Kâsım Süleymâni", *Al Jazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/iranin-ortadogudaki-kilici-kasim-suleymani> (e.t. 12.02.2019).

³³⁴ "Kasım Süleymani: IŞİD, İran'la savaşmak için kuruldu", *Mepa News*, 12.10.2016, <https://www.mepanews.com/kasim-suleymani-isis-iranla-savasmak-icin-kuruldu-2187h.htm> (e.t. 12.02.2019).

³³⁵ "IŞİD'in sonu yaklaşıyor", *Al Jazeera*, 13.02.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/isisin-sonu-yaklasiyor> (e.t. 12.02.2019).

³³⁶ "İranlı general ile İran Devrim Muhafızları'na bağlı 10 general ile 2603 asker öldü", *Sabah*, 21.3.2017, <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2017/03/21/iranli-general-ile-iran-devrim-muhafizlarina-bagli-10-general-ile-2603-asker-oldu> (e.t. 12.02.2019).

komutanı olarak öne çıkmıştır.³³⁷ Nitekim IŞİD'e karşı başlatılan Tikrit Operasyonu'nun koordinasyonunda Süleymani'nin isminin geçmesi İranlı generalin sahada da aktif olarak faaliyet gösterdiğini kanıtlamıştır.³³⁸ Öte yandan Haşdi Şabi'nin bünyesinde bulunan başlıca İran destekli gruplar olan ve liderliğini Kays El-Hazali'nin yaptığı Asaib Ehlül Hak ve diğer bir örgüt olan Ketaib Hizbullah bulunmakta beraber bu örgütler doğrudan doğruya İran tarafından eğitim, para ve silah bakımından desteklenmiştir.³³⁹

İran, IŞİD'le mücadele anlamında Irak'taki Şii milisleri Aralık 2013'ten itibaren yeniden organize etmeye başlamıştır. Haziran 2014'te Kudüs Gücü vasıtasıyla Irak'ta koordinasyon hücreleri kuran İran, bu kapsamda gözetleme, istihbarat, planlama desteği ve Haşdi Şabi'nin silahlandırılmasını sağlamıştır. Haşdi Şabi'de kendine yakın olan grupları doğrudan ağır silahlarla donatmaya başlamış olan İran, çok sayıda HM-21 122mm MRL, arazi taşıtı bazlı HM-14 107mm MRL ve IRAM gibi roket sistemini ve Kornet-E anti tank güdümlü füzeleri bu gruplara dağıtmıştır.³⁴⁰

Öte yandan İran, Irak'ın hava gücü kapasitesini artırabilmek amacıyla Bağdat'a mühimmat ve destek paketleriyle birlikte yedi adet Su-25 kara saldırı savaş uçağını teslim etmiştir. Söz konusu savaş uçaklarının kara ve hava mürettebatı ise hibrit bir nitelikte olup İran'da eğitim almış İranlı ve Iraklı personellerden oluşmuştur. Yine İran, Mohajer-4 ve Ababil gibi insansız hava araçlarını Irak'ın kullanımına sunmuştur. Bağdat'taki Al-Rasheed Hava Üssü'nde özel bir kontrol merkezi kuran İran, IŞİD'e karşı mücadele faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır.³⁴¹

2003 sonrası Irak siyaseti üzerinde etkisini artıran İran, her ne kadar ülke içinde yandaşları bulunsa da gerek Sünni ve Kürtler gerekse de Irak'taki Şiiilerin önemli bir kısmı için tehdit olarak algılanmıştır. IŞİD'e karşı mücadelede önemli bir rol oynamasına rağmen İran'ın Irak üzerindeki etkisinin artması, Iraklıların İran için görüşlerinde değişikliklere neden olmuştur. Nitekim Iraklılar, İran'ın kendisine

³³⁷ Ziya Abbas, Mehmet Şahin, "İran'ın Ortadoğu'daki Eli: Kasım Süleymani", *Ortadoğu Analiz*, , Cilt. 9, Sayı. 82 (Eylül-Ekim 2017), s. 11.

³³⁸ Jonathan Bale, "Irak'ın geleceğinde dönüm noktası: Tikrit savaşı", *BBC*, 24.03.2015, https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2015/03/150324_tikrit_analiz (e.t. 12.02.2019).

³³⁹ Hassan Abbas, "The Myth and Reality of Iraq's al-Hashd al-Shaabi (Popular Mobilization Forces): A Way Forward", *Friedrich-Ebert-Stiftung Jordan & Iraq*, Amman, Jordan, September 2017, p. 4.

³⁴⁰ Knights, op.cit., p. 13.

³⁴¹ İbid.

yönelebilecek olası tehditleri Irak insanını kullanarak Irak'ta yok etmeye çalıştığını ve sanki bir ileri karakol vazifesi olarak kullanıldıklarından dolayı rahatsız olmuşlardır. Ayrıca IŞİD'le mücadele sürerken İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ali Yunusi'nin Bağdat'ın kendilerinin başkenti olduğunu öne sürecek kadar ileri gitmesi Şiiilerin önemli bir kısmını da rahatsız etmiştir. Hatta 15 Mayıs 2018'de yapılacak olan Irak Genel Seçimleri öncesi etnik ve mezhepçi çizgiden uzak, milliyetçi ve seküler olan Iraklılık kimliğini esas alan bir akım da ortaya çıkmıştır. Ayrıca Irak'ta önemli Şii oluşumlardan biri olarak gösterilen ve İran'la yakın ilişkileri bulunan Irak İslam Yüksek Konseyi'nin Başkanı Ammar El-Hekim partisinden ayrılarak Ulusal Hikmet Akımı adlı yeni bir parti kurmuştur. Yine önemli Şii otoritelerden biri olarak gösterilen Mukteda Es-Sadr'ın Suudi Arabistan ziyareti İran'a yönelik dikkat çekici bir mesaj olarak yorumlanmıştır.³⁴²

İran'ın Şii merkezli mezhepsel politikası, rejim ihracı ve Şii jeopolitiği üzerinden değerlendirildiğinde İran'a karşı Iraklı Şiiilerin aynı görüşleri paylaşmadığı anlaşılmıştır. Nitekim Iraklı Şiiilerin Arap oluşu, Sistani gibi önemli bir Ayetullah'ın Irak dışında farklı bir olayla ilgilenmemesi, Mukteda Es-Sadr'ın kimi zaman İran lehine tutum alsa da farklı tutumlar sergilemesi ve laik Şii kutupların da Irak siyasetinde olması İran'ın ülke içindeki nüfusunu engeller niteliktedir.³⁴³ Ancak Abadi yönetimi, Şii merkezli iktidar düzeninin devamı anlamında en önemli tehdit olarak öne çıkan IŞİD'e karşı İran'la ortak hareket ederek bölgesel düzeyde ittifak yapmıştır.

1.4. Uluslararası Düzeyde ABD ile Kurulan İttifak

ABD'nin 2003 Mart'ında Irak'ı işgali ve Saddam Hüseyin rejimini devirmesiyle başlayan süreçte Irak'ın yeniden ekonomik, sosyal ve siyasi olarak yapılandırılması 2004 Nisan ayında Felluce'de ortaya çıkan olaylarla birlikte ABD için sonun başlangıcı olmuştur.³⁴⁴ ABD'nin Irak'tan askerlerini çekeceği yıl olan 2011'e kadar ülke siyasi çalkantılarla ve iç savaşlarla yüzleşmiştir. 2011 sonrası süreçte ise IŞİD'in Irak'ta ilerleyişi ABD'nin Irak'ta tekrardan askeri gücünü kısmi olarak kullanacağı dönemi de

³⁴² Bilgay Duman, "İran'ın Irak Politikası ve Temel Dinamikler", *Ortadoğu Analiz*, , Cilt. 9 Sayı. 82 (Eylül-Ekim 2017), s. 61.

³⁴³ Mehmet Şahin, "Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller", *Ortadoğu Siyasetinde İran*, ed. Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, 1. Basım, Ankara: Barış Kitap, 2011, s. 190.

³⁴⁴ Hasan Köni, *Amerika'nın Uluslararası Politikası*, İstanbul: Ekim Yayınları, 2007, s. 113.

beraberinde getirmiştir. Bu anlamda Irak'ta işgalci güç olarak algılanan ABD, en tehlikeli ve acil tehdit olarak ortaya çıkan IŞİD'e karşı Abadi yönetimiyle ittifak yapmıştır.

2014'ün başlarında IŞİD'in Irak'taki toprak kazanımları sonrası ABD, örgüte karşı mücadelede öncü bir rol oynamak istememiş ve başlarda sadece askeri danışmanlarını Irak'a göndermiştir.³⁴⁵ Ayrıca 2014 Genel Seçimleri sonrası üzerinde uzlaşma sağlanamayan Maliki'den desteğini çeken ABD, Abadi'nin başbakan olarak görevlendirilmesini desteklemiştir.³⁴⁶ Bu bağlamda Başbakan Abadi, bölgesel bir güç anlamında İran'dan sonra uluslararası bir gücün de desteğini arkasına almıştır.

ABD'nin IŞİD'e karşı stratejisinin olgunlaşması örgütün eylemlerine kendi kamuoyu ve uluslararası kamuoyunun tepkisi, Irak'ın kırılğan altyapısı ve kendi kaynaklarıyla bu mücadeleyi sürdüremeyeceğinin kesinleşmesi ve IŞİD militanlarının bölge dışında, özellikle de Batı'da ve ABD'de eylem yapma kapasitelerinin olması nedenleriyle netlik kazanmıştır. Bu anlamda ABD, 10 Eylül 2014'te "IŞİD'i geriletme ve ortadan kaldırmak" amacıyla dört ayaklı terörle mücadele stratejisini açıklamıştır. Mücadele sahasında aktif olarak kara askeri unsurlarıyla katılmayacağını belirten ABD, IŞİD hedeflerine yönelik hava saldırılarının düzenlenmesi, IŞİD'le mücadele eden güçlere destek sağlanması, IŞİD'in saldırılarının engellenmesi için terörle mücadele kapasitelerinin kullanılması ve IŞİD saldırıları nedeniyle yerinden edilmiş kişilere karşı insani yardımların sürdürülmesi bağlamındaki stratejisini hayata geçirmiştir.³⁴⁷

IŞİD'e karşı mücadele stratejisi bağlamında Haziran 2014'te Musul'un düşüşüyle beraber Irak Eğitim ve Donatı Fonu'nu (The Iraq Train and Equip Fund) Kongre'den geçiren ABD, bu kapsamda Irak Ulusal Muhafızları için Irak ordusu, Peşmerge güçleri ve bazı yerel aşiret güçlerine eğitim ve destek sağlamaya başlamıştır. ABD, IŞİD'e karşı savaşacak güçleri eğitmek için yaklaşık 5.000 askerini danışman olarak Irak'a göndermiştir. Bu kuvvetler tarafından eğitilen sayısal olarak 7.000

³⁴⁵ Ferhat Pirinççi, Oytun Orhan, Bilgay Duman, "ABD'nin IŞİD Stratejisi ve Irak İle Suriye'ye Olası Yansımaları", *ORSAM*, Rapor No. 191, Eylül 2014, s. 12.

³⁴⁶ "ABD'den İbadi'ye destek", *Al Jazeera*, 12.08.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/abdden-ibadiye-destek> (e.t. 14.02.2019).

³⁴⁷ Pirinççi, Orhan ve Duman, loc.cit.

civarındaki bu güç, Tikrit ve Ramadi’de IŞİD’e karşı operasyonlara destek vermiştir.³⁴⁸ Ayrıca IŞİD’in kontrol altında tuttuğu Anbar, Diyala ve Selahaddin gibi bölgelerde Irak hükümetinin Sünni aşiretlerle uzlaşma zemini aramasını destekleyen ABD, 2006-2010 yılları arasında El Kaide’ye karşı kurulmuş olan Sahva Konseyleri gibi benzeri bir organizasyonun IŞİD’e karşı da işe yarayabileceğini düşünmüştür.

Maliki iktidarının yerini Abadi yönetimine bırakmasıyla ABD’nin Irak’a askeri olarak desteğinde de artış söz konusu olmuştur. Öncelikle Bağdat ve Erbil’de IŞİD’le mücadelede koordinasyonu sağlamak için Ortak Operasyonlar Merkezi (Joint Operations Center) kuran ABD, Haziran 2014’ten itibaren Bağdat’ın kilit noktalarını korumak için 8 Apache savaş helikopterini Bağdat Uluslararası Havalimanı’nda görevlendirmiştir. İstihbarat, gözetleme ve keşif unsurlarını da Irak’ta yoğunlaştıran ABD güçleri, IŞİD hedeflerine yönelik hava saldırılarını müttefikleriyle beraber başlatmıştır.³⁴⁹ Öte yandan ABD, Irak ordusunun gereksinimleri için 24 adet AH-64E Apache savaş helikopterinin satışına onay vermiştir.³⁵⁰ Yine Irak Hava Kuvvetleri’nin hava gücünü artırmak için ABD tarafından satışı onaylanan 36 adet F-16 (4 adet teslim alındı) savaş uçağının bir kısmı teslim edilmiştir.³⁵¹ Ayrıca ABD’nin IŞİD’le mücadele kapsamında Irak Güvenlik Güçleri’nin kapasitesinin geliştirilmesini desteklemek için ayırdığı miktar 1.6 milyar dolar olarak ifade edilirken, Iraklı sivillere yönelik insani yardım faaliyetlerine ayırdığı miktarın ise 603 milyon doları bulunduğu belirtilmiştir.³⁵²

IŞİD’e karşı kara operasyonlarında başta Irak ordusu, Peşmergeler ve İran destekli Haşdi Şabi milisleri önemli rol oynarlarken ABD’nin vermiş olduğu hava gücü desteği olmaksızın IŞİD’in direnişini kırmak mümkün olmamıştır. Nitekim ABD’nin hava gücü desteği olmadan başlatılan Tikrit Operasyonu üç ay sonra başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonra ABD’nin de Tikrit Operasyonu’na hava gücüyle dahil olması Tikrit’in IŞİD’ten alınmasını sağlamıştır.³⁵³ Bu anlamda IŞİD’e karşı çok uluslu

³⁴⁸ James F. Jeffrey, Michael Eisenstadt, “U.S. Military Engagement In The Broader Middle East”, *Policy Focus 143*, The Washington Institute for Near East Policy, April 2016, p. 92-93.

³⁴⁹ Knights, op.cit., p. 14.

³⁵⁰ İbid., p. 17.

³⁵¹ “Irak, ABD’den satın aldığı F-16’lara kavuştu”, *NTV*, 14.07.2015, https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/irak-abdden-satin-aldigi-f-16lara-kavustu,7fUOCAfaTU6bYQMIQAx_Dw/u2aPqKLnwEacJZrkBrqfPw (e.t. 15.04.2019).

³⁵² The Global Coalition, <https://theglobalcoalition.org/en/partner/united-states/> (e.t. 19.04.2019).

³⁵³ Duman, “Musul Operasyonu ve Musul’un Geleceği: Fırsatlar ve Riskler”, s. 14.

bir koalisyonun³⁵⁴ oluşmasında öncü olan ABD, 8 Ağustos 2014 itibariyle başlattığı hava saldırılarında örgüte karşı başarı elde etmiştir.

2. ASKERİ OLMAYAN MÜCADELE STRATEJİLERİ

2.1. Enformasyon ve Propaganda

İŞİD’le askeri olarak yapılan mücadelenin yanı sıra örgütün yumuşak gücünü oluşturan enformasyon ve propaganda faaliyetlerine yönelik operasyonlar da gerçekleştirilmiştir. Aslında örgüt, söz konusu enformasyon ve propaganda faaliyetlerinin büyük çoğunluğunu siber alanda yürütmüştür. Bu kapsamda örgüte karşı verilen enformasyon ve propaganda alanındaki mücadeleyi siber mücadeleden bağımsız olarak değerlendirmek pek mümkün görülmemekle beraber, daha açıklayıcı olmak için ayrı başlıklar altında incelemeyi tercih ettik.

The Bureau of Investigative Journalism’in hazırladığı bir rapora göre, ABD İŞİD’in sosyal medyayı propaganda aracı olarak kullanmasını engellemek için bir takım halkla ilişkiler şirketlerine fon sağlamıştır. Bu kapsamda ABD, örgütün yalan ve aldatıcı bilgileri yaymasını önlemek için kuvvetli bir çevrimiçi program oluşturulmasının talimatını vermiştir. Oluşturulacak program ile birlikte bölgedeki kitlelere doğrudan gerçek bilgilerin ulaştırılmasının sağlanması hedeflenmiştir.³⁵⁵ Çünkü İŞİD gibi radikal İslamcı örgütlerle girişilen mücadelelerde ideolojilerle de savaşmak verilen mücadelede en az mermi, bomba ya da özel kuvvetleri kullanmak kadar önemli hale gelmiştir. Örneğin ABD Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki Center for Strategic Counter-terrorism Communications (CSCC) birimi, İŞİD’in Twitter’daki etkinliğini önlemek için örgüt yanlısı hesaplardan atılan Tweet’lere karşı kör ve alaycı bir dille hızlı bir şekilde cevap verme yoluna gitmiştir.³⁵⁶ Bu kapsamda CSCC, Aralık 2013’te başlatılan ve İngilizce olarak yürütülen “The Think Again Turn Away” gibi kampanyalarla Twitter’da İŞİD’e

³⁵⁴ Ayrıca bkz. Çok uluslu koalisyon gücünün partnerleri için. The Global Coalition, <https://theglobalcoalition.org/en/partners/> (e.t. 19.04.2019).

³⁵⁵ John McCarthy, “Pentagon admits funding online propaganda war against Isis”, *The Drum*, 3.10.2016. <https://www.thedrum.com/news/2016/10/03/pentagon-admits-funding-online-propaganda-war-against-isis> (e.t. 17.03.2019).

³⁵⁶ Bernd Debusmann, “United States lags in propaganda war against ISIS”, *The Arab Weekly*, 19.06.2015. <https://thearabweekly.com/united-states-lags-propaganda-war-against-isis> (e.t. 17.03.2019).

karşı mesajlarla bir düşünce savaşı vermeye çalışmış ve başlıca cihatçı hesaplara hitap etmiştir.³⁵⁷

CSCC, IŞİD'in propaganda kapasitesini kırmak için militanların kullandığı olduğu online stratejinin bir benzerini de uygulamıştır. Bu kapsamda CSCC, "Welcome to ISIS Land" (IŞİD Ülkesine Hoş geldiniz) adlı bir videoyu online olarak yayınlamıştır. CSCC, söz konusu videoyla IŞİD militanlarını bölgesel ve küresel alanda itibarsızlaştırmayı ve bu sayede örgüte katılımı önlemeyi amaçlamıştır.³⁵⁸ YouTube'da 844.000'den fazla izleyiciye ulaşan video, viral bir fenomen haline gelmiştir. IŞİD'in daha önce kullandığı vahşet grafiklerinin de yer aldığı videoda "IŞİD Ülkesine Yürüme, Koş" (Run, do not walk, to ISIS Land) gibi sloganlar yer almıştır. Ayrıca bu videonun 200'den fazlasının Arapça olduğu yaklaşık 300 kliplik bir koleksiyonun parçası olduğu belirtilmiştir.³⁵⁹

CSCC birimi örgütle verilen anlatı savaşında temelde iki sorunla karşılaşmıştır. Bunlardan birincisi, örgütün sahadaki şaşırtıcı başarılarının kendisine küresel anlamda kötü bir şöhret kazandırması olmuştur. Irak ve Suriye'deki toprak kazanımlarının yarattığı etki pek çok video ve resim gibi propaganda malzemeleriyle desteklenerek muzafferane çevrimiçi bir anlatıma izin vermiş ve adeta durdurulamaz bir momentum yaratmıştır. İkinci sorun ise örgütün muzafferane anlatısını çürütebilmek için cevap olarak eşit derecede güçlü bir karşı anlatım mücadelesinin verilemeyişi olmuştur. Sonuç olarak CSCC'nin IŞİD'e karşı mücadelesindeki doğrudan mesajlaşma işindeki başarısızlığı birimin 2016 yılında faaliyetlerinin durdurulmasına yol açmıştır.³⁶⁰

ABD Merkez Komutanlığı'nın Digital Engagement Team (DET) ve Web Ops olarak açıklanan iki birimi de IŞİD'e karşı verilen enformasyon mücadelesinde görev

³⁵⁷ Rita Katz, "The State Department's Twitter War With ISIS Is Embarrassing", *TIME*, 16.09.2014. <http://time.com/3387065/isis-twitter-war-state-department/> (e.t. 17.03.2019).

³⁵⁸ Jessica Mendoza, "On the field and online: How the fight against ISIS is a battle on two fronts", *The Christian Science Monitor*, 23.05.2015. <https://www.csmonitor.com/World/Global-News/2015/0523/On-the-field-and-online-How-the-fight-against-ISIS-is-a-battle-on-two-fronts> (e.t. 17.03.2019).

³⁵⁹ Greg Miller and Scott Higham, "In a propaganda war against ISIS, the U.S. tried to play by the enemy's rules", *The Washington Post*, 08.05.2015. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/in-a-propaganda-war-us-tried-to-play-by-the-enemys-rules/2015/05/08/6eb6b732-e52f-11e4-81ea-0649268f729e_story.html?utm_term=.caf758772d06 (e.t. 17.03.2019).

³⁶⁰ David Patrikarakos, "Winning the Battle, Losing the Message: Inside America's Utter Failure to Counter ISIS Propaganda", *The Daily Beast*, 19.11.2017. <https://www.thedailybeast.com/winning-the-battle-losing-the-message-inside-americas-utter-failure-to-counter-isis-propaganda?ref=scroll> (e.t. 17.03.2019).

almışlardır. Bu birimlerden birincisi olan ve anadil olarak Arapça, Urduca, Rusça, Farsça, Darice ve Peştunca bilen 11 kişiden oluşan DET'in amacı sokaktaki Iraklılara sosyal medya aracılığıyla ulaşmak olarak açıklanmıştır. Bir diğer birim olan ve 120 kişiden oluşan Web Ops'un görevi ise örgütün propaganda faaliyetlerini bozmak, radikalleşebilecek kişilere IŞİD militanlarının ikiyüzlülüğünü göstermek ve örgütün düşmanlarını dijital alanda desteklemek olarak belirtilmiştir.³⁶¹

Web Ops'tan bir yetkiliye göre, IŞİD'in 2014'teki yükselişinden beri üç faktör örgütün siber alandaki varlığını geriletmeye yardımcı olmuştur. Bunlardan ilki, sosyal medya şirketlerinin IŞİD üyelerinin ve sempatanlarının sosyal medya hesaplarını askıya almaya başlamaları olmuştur. İkinci faktör ise terörist grupların moralindeki düşüş ve yıpranma payı olarak ifade edilmiştir. Son olarak, Web Ops ve DET gibi birimlerin yanı sıra bazı hükümet dışı grupların çabaları örgütün dijital medya üzerindeki savaşma kapasitene engel olmuştur.³⁶²

IŞİD'e karşı verilen enformasyon mücadelesinde Avrupa'da ise, Europol tarafından Temmuz 2015'te kurulan Internet Referral Unit (IRU) adlı kurum yer almıştır. Aslında IRU'nun görevi sadece IŞİD özelinde değil, diğer tüm cihatçı örgütlerin de internet üzerindeki çevrimiçi materyallerini tespit etmek ve bunların kaldırılması için internet servis sağlayıcılarına bildirmektir. Ancak buradaki önemli nokta, IRU'nun taleplerinin internet servis sağlayıcılarına uygulatabilecek herhangi bir yasal düzenlemenin olmamasıdır.³⁶³

Öte yandan ABD'nin savaş jetleri ve insansız hava araçlarıyla IŞİD'in propaganda yapmak için kullandığı yapım ofislerini bombalaması ve örgüte ait hesapların engellenmesi için Dışişleri Bakanlığı'nın sosyal medya şirketlerine uyguladığı baskılar dolayısıyla örgüt taktik değişikliğine gitmiştir. Bu noktada örgüt farklı sosyal medya uygulamalarını kullanarak militan ve sempatanlarıyla iletişim

³⁶¹ "Meet The Elite Cyber Units Fighting The Propaganda War Against ISIS", *The Daily Caller News Foundation*, 07.09.2016. <https://dailycaller.com/2016/07/09/meet-the-elite-cyber-units-fighting-the-propaganda-war-against-isis/> (e.t. 17.03.2019).

³⁶² İbid.

³⁶³ Simon Cottee, "Inside Europol's Online War Against ISIS", *Vice*, 10.04.2018. https://www.vice.com/en_uk/article/59jw8z/inside-europols-online-war-against-isis (e.t. 17.03.2019).

kurmaya çalışmıştır.³⁶⁴ The Policy Exchange'in hazırladığı rapora göre sosyal medya şirketleriyle yapılan işbirliğindeki artışla beraber Twitter, Facebook ve diğer ana platformlarda IŞİD propagandasının azalması söz konusu olurken kendi web siteleri ve Telegram gibi şifrelenmiş uygulamalar ile diğer platformlarda etkinliğini koruduğu öne sürülmüştür.³⁶⁵ Yine bu anlamda Europol'ün de IŞİD'in kullandığı sosyal medya uygulamaları ve web sitelerini hedef alması örgütün taktik değişikliğinde önemli bir yer tutmuştur. Ancak IŞİD'in sanal halifeliğine karşı yapılan tüm bu saldırılarla sosyal medyadaki gücü kırılrsa da örgüt her düşüşünden sonra sanal ortamda Telegram gibi şifreli uygulamalarla tekrar ortaya çıkmayı başarmıştır.³⁶⁶ Sonuç olarak örgütün tüm bu saldırılara rağmen sanal ortamdaki propaganda gücü değerlendirildiğinde, ABD ve diğer koalisyon ortaklarının sanal halifelik üzerinde henüz kesin bir zafer kazanamadığı söylenebilir.

2.2. Ekonomik Mücadele

IŞİD daha önceleri El-Kaide kapsamında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin El-Kaide ve Usame Bin Ladin ile bağlantılı olan, terörizmin finansmanına destek sağlayan kişi ve kuruluşların faaliyetlerine engel olunması amacıyla almış olduğu kararlara konu olmuştur. Örgüt 2013 yılında "El-Kaide Yaptırım Listesi"nde yapılan değişikliklerle "Irak El-Kaidesi" olarak ifade edilmiştir. BMGK, 2014'ün ikinci yarısından itibaren IŞİD'le mücadele özelinde kararlar almaya başlamış ve alınan hemen hemen her kararda örgütün faaliyetlerinin engellenmesine yönelik atıflar yapılmıştır. Bu kapsamda 2015 yılında 2199 sayılı kararla örgüt ile mali açıdan mücadeleye odaklanılmıştır. Yine daha önceleri "El-Kaide Yaptırım Listesi" olarak adlandırılan El-Kaide bağlantılı kişi ve kurumların faaliyetlerinin engellenmesine

³⁶⁴ Joby Warrick, "Isis steps up online propaganda war after defeat in Raqqa warning, 'We are in your home'", *The Independent*, 23.01.2018. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-propaganda-war-online-raqqa-defeat-telegram-terror-threat-islamic-state-extremism-a8173456.html> (e.t. 17.03.2019).

³⁶⁵ Lizzie Dearden, "Isis winning online war against Government's anti-terror efforts, new report warns", *The Independent*, 19.09.2017. <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/isis-winning-online-war-propaganda-extremist-material-radicalisation-report-facebook-twitter-social-a7954246.html> (e.t. 17.03.2019).

³⁶⁶ Joby Warrick, "In fight against ISIS's propaganda machine, raids and online trench warfare", *The Washington Post*, 19.08.2018. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/in-fight-against-isis-propaganda-machine-raids-and-online-trench-warfare/2018/08/19/379d4da4-9f46-11e8-8e87-c869fe70a721_story.html?utm_term=.ca35dc226e0b (e.t. 17.03.2019).

yönelik liste Aralık 2015'ten itibaren "İŞİD ve El-Kaide Yaptırım Listesi" olarak değiştirilmiştir.³⁶⁷

BMGK'nin 2014 yılında almış olduğu 2170 sayılı kararda, İŞİD'i de içeren terörist gruplarla yapılan tüm ticari işlemler kınanmıştır. BMGK'nin 17 Aralık 2015'de almış olduğu 2253 sayılı kararla ise El-Kaide'ye de uygulanan İŞİD'e yönelik yaptırımlar genişletilmiştir. Bu kararlar birlikte devletlere "terörizmle ilgili finansal işlemleri suçlama"ya dair bir çağrı yapılmış ve örgütün finans mekanizmalarının yok edilmesi için örgütün gelir kalemlerine de atıf yapılarak bir kılavuz tasarlanmıştır. Örgütün bu gelir kalemleri ise petrol kaçakçılığı, haraç ve vergilendirme, soygunculuk, fidye için adam kaçırmaya, yabancı bağışlar, antika ticareti ve insan kaçakçılığı olarak belirtilmiştir.³⁶⁸

BMGK'nin Şubat 2015'te almış olduğu 2199 sayılı kararla üye devletlerin İŞİD'in finans kaynaklarını kesmek için harekete geçmesini sağlamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda İŞİD'le doğrudan veya dolaylı ticaret yapmak (özellikle de petrol ve petrol ürünleri, modüler rafineriler ve ilgili malzemeler) şiddetle kınanmıştır. Yine adam kaçırmaya ile rehine alma eylemleri, Irak ve Suriye'deki kültürel mirasın ticareti de bu kapsamda kınanmıştır. Ancak alınmış olan tüm bu kararların genel itibarıyla bağlayıcı nitelikte olmaması örgütle mücadelede sınırlı bir etki yapmasına neden olmuştur. Ayrıca söz konusu yaptırımların temel olarak yabancı ülkelerle yapılan finansal işlemlere ve uluslararası varlıkların dondurulmasına yönelik olması örgütün finansal mekanizması üzerinde çok yıpratıcı bir etki yaratamamıştır.³⁶⁹

2014'ten itibaren BM kararları çerçevesinde İŞİD'e karşı verilen finansal mücadele kapsamında sadece beş kişi ilişkilendirilebilmiştir. Bu beş kişiden ikisi Kuveytli ve diğerleri ise Katarlı, Ürdünlü ve Yemenli'dir. Öte yandan İŞİD'in finansal kaynaklarının yok edilmesi konusunda en önemli girişimlerden biri her ne kadar etkisi bilinemesse de örgütün nakit para depolama tesislerine yönelik hava saldırıları olmuştur. Yine örgütün bir diğer finansal kaynağını oluşturan tarihi eser kaçakçılığında ise

³⁶⁷ T.C. İçişleri Bakanlığı, *Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi*, Temmuz 2017, s. 71.

³⁶⁸ Laurence Bindner, Gabriel Poirat, "ISIS Financing 2015", *Center for the Analysis of Terrorism*, May 2016, p. 26. <https://cat-int.org/wp-content/uploads/2016/06/ISIS-Financing-2015-Report.pdf> (e.t. 14.03.2019).

³⁶⁹ İbid.

BM'nin söz konusu ticareti engellemeye yönelik almış olduğu kararların etkisi yok denecek kadar az olmuştur.³⁷⁰

Ocak 2015'te ise ABD, İtalya ve Suudi Arabistan'ın eş başkanlığında IŞİD Karşıtı Finans Grubu (Counter ISIS Finance Group), IŞİD'i geriletmek ve nihai olarak yenmek için oluşturulmuş geniş çaplı uluslararası organizasyon olan IŞİD'e Karşı Küresel Koalisyon (Global Coalition to Counter ISIS)'un beş çalışma grubundan biri olarak kurulmuştur. IŞİD Karşıtı Finans Grubu, örgütün finansal gücünü azaltmak ve nihayetinde tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik alınacak tedbirler üzerine yoğunlaşma gayreti içinde çalışmıştır. Bu kapsamda grubun toplantılarında örgütün finansörlerinin yakalanıp adalet karşısına çıkarılması, tarihi eser kaçakçılığı yapılmasının önüne geçilmesi ve fidye için adam kaçırma eylemleriyle mücadele edilmesi gibi konular dikkate alınmış ve örgüt tarafından kullanılan Avrupa, Güney ve Güneydoğu Asya'daki fonlama mekanizmaları da masaya yatırılmıştır.³⁷¹

ABD, IŞİD'le finansal mücadelede ilk olarak örgütün kontrolü altında bulunan bölgelerdeki yaklaşık 90 bankanın faaliyetlerini durdurmak için Irak Merkezi Hükümeti ile birlikte çalışmıştır. Bu sayede örgütün küresel finans sistemiyle bağlantısının kesilmesi amaçlanmış ve örgütün hayati önem arz eden askeri, iletişim ve petrol üretim ekipmanlarını satın almasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Yine ABD, örgütün finansal altyapısına darbe vurmak için IŞİD'in sözde Finans Bakanı Abu Saleh ile iki ortağının öldürüldüğünü açıklamıştır.³⁷²

IŞİD'le finansal mücadele anlamında ABD önlüğündeki Koalisyon güçlerinin hava bombardımanları örgütün başta petrol olmak üzere doğal kaynakların satışından elde ettiği gelirinin düşmesine neden olmuştur. Öncelikle IŞİD'in elindeki petrol rafinerilerini hedef alan hava saldırıları, örgütün bu baskı karşısında petrolü rafine etmek için taktik değiştirmesine ve yerel gruplarla anlaşmasına yol açmıştır. Daha sonraları Koalisyon güçleri petrol boru hatları, petrol tankerleri ve asıl petrol çıkarma altyapı tesislerini bombalamaya başlamışlardır.³⁷³ Nitekim Koalisyon jetlerinin 2016

³⁷⁰ İbid., pp. 26-27.

³⁷¹ U.S. Department of the Treasury, *Counter ISIS Finance Group Leaders Issue Joint Statement*, Press Releases, 24.09.2018. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm494> (e.t. 14.03.2019).

³⁷² Alanna Petroff, Jose Pagliery, "US details financial war against ISIS", *CNN Money*, 11.12.2015, <https://money.cnn.com/2015/12/10/news/us-isis-banks-finance-money/index.html> (e.t. 14.03.2019).

³⁷³ Bindner, op.cit., p. 25.

Aralık'a kadar toplam on beş aylık bir süre içerisinde 1200'den fazla petrol tankerini yok ettikleri öne sürülmüştür. Öte yandan ABD'nin IŞİD ile Mücadele Özel Temsilcisi McGurk, Koalisyon tarafından düzenlenen hava saldırılarının örgütün ekonomik temellerini yok etmeyi amaçladığını ifade etmiştir. McGurk önceleri yabancı savaşçıların örgüte katılımında önemli bir faktör olarak öne çıkan tatmin edici maaşların, gerçekleşen hava saldırılarıyla beraber örgüt tarafından karşılanamadığını vurgulamıştır.³⁷⁴

IŞİD'le finansal mücadelede Körfez monarşileri ise 2014 yılından itibaren ulusal yasalarını gözden geçirerek IŞİD gibi radikal terör örgütleri için para toplanmasını engelleyecek, bağış adı altında para toplayan hayır kurumlarının faaliyetlerinin kontrolünü sağlayacak ve web üzerinden radikal terör örgütlerine finansmanı önleyecek kapsamda yasalar getirmeye başlamışlardır. Öte yandan Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ve Kanada, radikal terör unsurlarının finans kaynaklarını durdurmak için stratejik bir diyalog başlatmıştır. Ayrıca Kuveyt yasa dışı faaliyetlerin soruşturulması için Finansal İstihbarat Birimi oluşturmuş, Suudi Arabistan ise terör unsurlarına finansal olarak kaynak aktaran ve kara para aklayanları ihbar eden kişilere ödül vermeye başlamıştır.³⁷⁵

2.3. Siber Mücadele

IŞİD'le askeri anlamda yürütülen mücadelenin bir başka boyutunu da siber alanda yapılan mücadeleler teşkil etmiştir. Çünkü IŞİD'in askeri olarak kazanımlarının arkasında siber alanı etkili kullanarak enformasyon ve propaganda faaliyetlerini gerçekleştirmesi ve hatta ekonomik kaynaklarını çeşitlendirmesi söz konusu olmuştur. Bu kapsamda başta ABD olmak üzere koalisyon ülkeleri siber alanda IŞİD'le mücadeleye destek vermiştir. İran ve Irak ise sahip oldukları teknoloji kapasiteleri ölçüsünde bu mücadelede yer almışlardır.

³⁷⁴ Joby Warrick, "Inside the economic war against the Islamic State", *The Washington Post*, 31.12.2016, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/take-them-back-to-the-19th-century-inside-the-economic-war-against-the-islamic-state/2016/12/30/5f91f514-ceb7-11e6-a747-d03044780a02_story.html?noredirect=on&utm_term=.f2fffa67af27 (e.t. 17.03.2019).

³⁷⁵ NATO, "Körfez monarşilerinin DAESH'e karşı yürüttükleri zorlu savaş", *NATO Dergisi*, <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/geopolitics-gulf-monarchies-fight-against-daesh/TR/index.htm> (e.t. 17.03.2019).

ABD hükümeti Ocak 2016'nın başlarında IŞİD'le sosyal ağlarda ve internette mücadele edebilmek için bir siber tim kuracağını açıklamıştır. ABD'nin adını "Countering Violent Extremist Task Force" olarak açıkladığı siber timin İç Güvenlik ve Adalet Bakanlığı'nın da dahil olduğu diğer kurumlarla işbirliği içerisinde bu mücadeleyi yürüteceği ifade edilmiştir.³⁷⁶ Nisan 2016'nın sonlarına doğru ise ABD ordusuna bağlı Siber Komutanlığı (CYBERCOM)'nın, örgütün internet ve iletişim ağını çökertmek için geniş çaplı bir operasyon başlattığı duyurulmuştur. ABD Savunma Bakanı Ashton Carter, IŞİD'e karşı başlatılan bu siber operasyonun CYBERCOM'un ilk büyük muharip operasyonu olduğunu ifade etmiştir. Carter operasyonun hedefini "IŞİD'in komuta ve kontrol zincirini kesintiye uğratmak, para dolaşımını engellemek, nüfus üzerindeki kontrol gücünü sekteye uğratmak ve dışarıdan savaşçı edinme becerisini yok etmek" olarak açıklamıştır. ABD Genelkurmay Başkanı Joe Dunford ise operasyonun önemine dair "Ulaşmak istediğimiz nihai etki, sanal izolasyondur. Bu, karadaki fiziki eylemlerimizi büyük ölçüde tamamlayıcı işlev görmektedir" açıklamasını yapmıştır.³⁷⁷ Öte yandan ABD, IŞİD'in "Siber Halife"si olarak bilinen ve örgütün siber alandaki operasyonlarından sorumlu tutulan Junaid Hussain'in insansız hava araçlarıyla düzenlenen bir saldırıda öldürüldüğünü duyurmuştur.³⁷⁸

IŞİD'le siber alandaki mücadelede İngiltere ise ilk büyük saldırısını 2017 yılında gerçekleştirdiğini duyurmuş ve bu saldırılarla örgütün iletişim ve propaganda altyapısına zarar verildiği öne sürmüştür. Siber mücadelenin askeri mücadelenin bir parçası olduğunu vurgulayan İngiliz yetkiler, gerçekleştirilen saldırılarla Koalisyon güçlerinin IŞİD'e karşı başlattıkları mücadeleye önemli bir katkı sunduklarını ifade etmişlerdir.³⁷⁹ Öte yandan Birleşik Krallık milletvekillerinin yer aldığı bir komitenin hazırladığı raporda ise Google, Facebook ve Twitter gibi teknoloji şirketlerinin IŞİD'le siber alanda yürütülen mücadelede başarısız oldukları iddia edilmiştir. Hatta komiteye göre söz konusu şirketlerin kasıtlı olarak terör örgütlerinin iletişimlerini engellemediği

³⁷⁶ "IŞİD'e karşı siber tim", *Deutsche Welle*, 09.01.2016, <https://www.dw.com/tr/i%C5%9Fidekar%C5%9F%C4%B1-siber-tim/a-18968810> (e.t. 14.03.2019).

³⁷⁷ "ABD'den IŞİD'e siber hareket", *Deutsche Welle*, 29.04.2016, <https://www.dw.com/tr/abdden-i%C5%9Fide-siber-harekat/a-19224958> (e.t. 14.03.2019).

³⁷⁸ "IŞİD' in İngiliz 'siber cihatçısı' öldürüldü", *BBC*, 27.08.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150827_ingiliz_siber_cihatci (e.t. 14.03.2019).

³⁷⁹ "Britain Carried Out a Major Cyber-Attack Against ISIS in 2017", *Fortune*, 12.04.2018, <http://fortune.com/2018/04/12/uk-isis-cyberattack/> (e.t. 14.03.2019).

belirtilmiş, bu durumun ise IŞİD gibi örgütlerinin internet ve sosyal medya platformlarında rahatlıkla işlem yapabilmelerine yol açtığı vurgulanmıştır.³⁸⁰

Haziran 2014'te Irak Merkezi Hükümeti, IŞİD'in ele geçirdiği Sünni bölgelerde örgütün propaganda yapmasının önüne geçmek ve örgüte militan akışını kesmek için internet erişimini engelleme yoluna gitmiştir. Ayrıca Merkezi Hükümet, IŞİD'in Irak ordusuna karşı kazandığı zaferleri Facebook, YouTube ve Twitter gibi popüler sosyal medya uygulamalarıyla propaganda malzemesi haline getirmesini engellemek için ülke genelindeki internet sağlayıcılarına bu tür sosyal medya sitelerine erişimin durdurulması talimatını vermiştir. Ancak burada dikkat çeken bir nokta, Irak Merkezi Hükümeti'nin ülkenin telekomünikasyon altyapısı üzerinde tümüyle kontrol sahibi olmadığıdır.³⁸¹ Üstelik örgütün Irak dışındaki destekçileri de enformasyon ve propaganda faaliyetlerinde önemli rol almışlardır. Öte yandan 2019'un başlarında Irak İletişim Bakanlığı, IŞİD'e karşı verilen siber mücadelede İran ve Suriye'yle işbirliği yaptıklarını açıklamışlardır. Bu işbirliği çerçevesinde İran'ın daha çok teknik destek verdiği belirtilmiştir. Bu sayede asparagas haberlerin önüne geçilmesinin sağlanması ve terör örgütlerine karşı siber mücadelenin etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir.³⁸²

³⁸⁰ “Devler IŞİD ile Mücadelede Başarısız Oldu”, *Shiftdelete.Net*, 25.08.2016, <https://shiftdelete.net/devler-isis-ile-mucadelede-basarisiz-oldu-74740> (e.t. 14.03.2019).

³⁸¹ Shane Harris, “Iraqi Government Takes Its Fight With ISIS Online”, *Foreign Policy*, 17.06.2014, <https://foreignpolicy.com/2014/06/17/iraqi-government-takes-its-fight-with-isis-online/> (e.t. 14.03.2019).

³⁸² “Irak, Suriye ve İran, IŞİD'e karşı siber savaş konusunda işbirliği yapıyor”, *Pars Today*, 09.02.2019, http://parstoday.com/tr/news/middle_east-i125399-irak_suriye_ve_%C4%B0ran_i%C5%9E%C4%B0d%E2%80%99e_kar%C5%9F%C4%B1_siber_sava%C5%9F_konusunda_i%C5%9Fbirli%C4%9Fi_yap%C4%B1yor (e.t. 14.03.2019).

SONUÇ

I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılan Irak, mandacı güçler tarafından herhangi bir etnik, dinsel veya bölgesel tutarlılığı olmayacak şekilde dizayn edilmiştir. Irak'ın bu suni ve gelişigüzel çizilmiş sınırlarıyla etnik ve dini yapısı birlikte düşünüldüğünde kuşkusuz bugünlerde Irak'ta yaşananların nedenlerini bulmak çok da zor değildir. ABD işgali sonrası Irak'ta oluşturulan siyasi sistemde etnik, mezhepsel ve bölgesel kimliklerin öne çıkarılması ülkede ayrışmayı daha da körüklemiştir. Bu anlamda Sünniler yönetimden dışlanmış ve iktidar gücü Şiiilerin eline verilmiştir. Kürtler ise özerk bir yapıda bağımsız bir devletmiş gibi hareket etmiş ve dolayısıyla ülke Iraklılık gibi bir ulusal kimlikle tanışmamıştır. Her etnik, mezhepsel ve hatta aynı mezhep içinde farklı cemaat ve aşiret yapılarının bulunduğu Irak, iktidar gücünün paylaşamadığı bir sahne olmuştur. Bakanlıkların bile hassas dengeler gözetilerek verildiği Irak'ta iç politikada da anarşi hüküm sürmektedir. Yine herkesin uzlaştığı ulusal bir liderin olmadığı Irak'ta liderler her ne kadar seçimle gelmiş olsalar da her seçim sonrası yaşanan seçimlerin gayrimeşru olduğu tartışmaları ve iktidar koltukları üzerinde kimin oturacağı konusunda küçüklü büyüklü pazarlıklarla demokrasiye gölge düşmektedir. Üstelik neredeyse her siyasi oluşumun bir militer silahlı kuvvetinin olması Irak'ta iç dengelerin kısa sürede değişebileceğini göstermektedir.

ABD işgali sonrası Irak'ın bitmek bilmeyen ve artık kronikleşen sorunlarına bir de küresel bir terör örgütü olan IŞİD'in ülkedeki varlığı eklenmiştir. Ancak IŞİD diğer terör örgütlerinden farklı olarak sadece üzerinde çok durulan askeri kapasitesiyle değil ekonomik, siber, enformasyon ve propaganda savaş kapasiteleriyle mücadele eden hibrit bir tehdit olarak karşımıza çıkmıştır. IŞİD'in yürüttüğü hibrit savaş stratejileri, örgütün hızla gelişmesine ve yükselmesine katkıda bulunmuştur. Bu anlamda IŞİD, askeri kapasitesini kullanarak Irak ve Suriye'de büyük toprak parçalarını kontrolü altına almıştır. Aynı zamanda askeri kapasitesinin yanında önemli bir savaş ekonomisini de yürütmüştür. Ayrıca enformasyon ve propaganda savaş kapasitesini etkili bir biçimde kullanmış ve kendine karşı mücadele eden devletleri zor durumda bırakmıştır. IŞİD'in siber saldırı kapasitesi ise yarattığı etki bakımından sınırlı gibi gözükse de yakın gelecekte terör örgütlerinin siber alanda etkili olabilmek için yeteneklerini

geliştirecekleri ve yoğunluklu olarak kullanmayı tercih edecekleri bir tehdit türü olarak karşımıza çıkacağına benzemektedir.

Öte yandan günümüzde devletlerin yanı sıra IŞİD gibi devlet dışı silahlı aktörlerin de hibrit savaş stratejileri kapsamında faaliyetlerde bulunmaları hibrit savaş konsepti üzerine yapılacak çalışmaları gerekli kılmıştır. İddia edilebilir ki, insanlık tarihi aynı zamanda savaşın da tarihi olmuştur. İnsanlık tarihinin yüzyıllar boyunca devam eden serüveninde insanlar her yeni çağda edindikleri bilgi birikimlerini savaşlara yansıtmışlardır. Dolayısıyla her yeni çağda bilim dünyasında yaşanan gelişmelerle beraber savaşın karakterindeki değişim de tetiklenmiştir. Bu anlamda insanlar her defasında daha etkili, daha fazla caydırıcılığa sahip ya da daha ölümcül silahlarla birbirlerine karşı mücadele etme amacıyla olmuşlardır. 21. yüzyılda ise bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler savaşın dinamik olan karakterini bir kez daha etkilemiştir. Savaş sahasında geleneksel olarak kullanılan silah ve kapasitenin dışında ekonomik, siber, enformasyon ve propaganda savaş kapasiteleri de en az askeri savaş kapasitesi kadar önem kazanmıştır. Öte yandan savaşlarda devlet dışı aktörler devletlerden daha fazla görünür hale gelmiştir. Ancak yapılan savaşlarda bir tarafın kazanacağı diğer tarafın ise kaybedeceği ve yok olmaya mahkum olacağı şeklinde ortaya çıkan sonuç değişmemiştir. İşte bu sonuç, savaşın var olan doğasının gereği olarak karşımıza çıkmıştır.

Aslında hibrit savaş konsepti de savaşın dinamik olan karakterinin günümüze yansması şeklinde yorumlanabilir. Hibrit savaşlarda konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan ya da düzenli ve düzensiz gibi bileşenleri kategorize etmek daha belirsiz bir hal almıştır. Nitekim günümüzde konvansiyonel olmayan olarak öne sürülen bileşenlerin gelecekte konvansiyonel olarak kabul edilmesinin önünde de hiçbir engel bulunmamaktadır. 21. yüzyılda yapılan savaşlara bakıldığında ise devletlerin ve devlet dışı aktörlerin sadece askeri savaş kapasitelerine dayanarak birbirlerine karşı mücadele ettiklerini öne sürmek pek mümkün gözükmemektedir. Artık savaşlarda konvansiyonel ya da değil, tüm bileşenler birlikte kullanıldıklarında daha etkili ve belirleyici olmaya başlamıştır. Devlet dışı silahlı aktör olarak yükselen IŞİD terör örgütü de savaşın dinamik olan karakterinden yararlanmış ve hibrit bir savaş stratejisi izlemiştir.

Bu bağlamda hibrit bir terör örgütü olan IŞİD'in 2014 Haziran'ına kadar Irak'ta Ramadi, Felluce ve Musul gibi nüfusunun büyük kısmı Sünni bölgeleri ele geçirmesi ve Bağdat'ı tehdit eder hale gelmesi örgüte karşı bir mücadele sürecini de başlatmıştır. 2014 Genel Seçimleri sonrası başbakanlık koltuğuna oturan Haydar el-Abadi, bölgesel düzeyde İran ve uluslararası düzeyde ABD gibi bir gücün desteğini arkasına almıştır. Omnibalancing teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, 2003 sonrası süreçte Irak'taki Şii yönetimler Saddam Hüseyin rejimi sonrası elde ettikleri kazanımları kaybetmek istememeleri nedeniyle özellikle Sünnileri kendi iktidarlarının devamına yönelik en önemli tehdit olarak algılandıkça Kürtleri daha çok ülkenin toprak bütünlüğü açısından bir tehdit olarak değerlendirmişlerdir. Nitekim 2014'te IŞİD'in hızlı bir şekilde ilerleyişi, Abadi özelinde Şii iktidarın içerisinde yabancı savaşçı sayısının da yoğun olarak bulunduğu Sünni orijinli terör örgütü IŞİD'i en önemli ve acil tehdit olarak belirlemesi sonucunu doğurmuştur. Bu anlamda IŞİD karşıtı Sünniler ve Kürtlerle IŞİD'e karşı ittifak yapan Abadi yönetimi, iktidar mücadelesindeki rakipleri olan aralarında ideolojik ve dini olarak kuramsal farklılıklar barındıran diğer Şii cemaat ve aşiretlerle de uzlaşma yoluna gitmiştir. Ancak IŞİD sonrası sürece geçilirken ittifak yapılan bu gruplardan olan Kürtler tartışmalı bölgelerde hak iddia ederek bağımsızlık referandumu yapmış ve Irak Merkezi Hükümeti'yle anlaşmazlık yaşamışlardır. Ayrıca genel anlamda Sünniler ve Şiiler de Abadi yönetimini eleştirmiş ve IŞİD'le mücadele döneminde oluşan birlik havası dağılmıştır.

Bölgesel düzeyde ise IŞİD'e karşı İran gibi Irak politikasında her geçen gün etkisini artıran bir güçle yaklaşma sağlanmıştır. Öyle ki, IŞİD sonrası süreçte 2018'de yapılan seçimlerde İran destekli Haşdi Şabi'nin siyasallaşması ve parlamentoya girmesi Iraklı Şiilerin büyük kısmında rahatsızlığa neden olmuştur. Son olarak ise Abadi yönetimi IŞİD'e karşı eski işgalci ABD gibi uluslararası bir güçle ittifak yapmıştır.

Abadi hükümeti, IŞİD'e karşı mücadelede iç politik, bölgesel ve uluslararası düzeylerde yaptığı ittifaklara dayanarak düzenli/konvansiyonel ya da düzensiz/konvansiyonel olmayan bileşenleri içinde barındıran hibrit bir mücadele stratejisini uygulama fırsatına kavuşmuştur. Bu kapsamda hükümetin askeri sahada örgüte karşı verilen mücadelede ulusal olarak adlandırılacak güvenlik güçlerinin yanı sıra çeşitli Şii, Sünni ve Kürt grupları mücadeleye dahil etmesi kısa vadede işe

yaramış gözükmetedir. Her ne kadar içerisinde farklı etnik, mezhepsel ve hatta aynı mezhep içinde farklı cemaat ve aşiret yapıları bulunsa da IŞİD'e karşı verilen mücadelede önemli bir rol oynamış olan Haşdi Şabi'nin büyük ölçüde İran tarafından desteklendiği ve kontrol edildiği bilinmektedir. İçerisinde elliden fazla irili ufaklı örgütü barındıran ve devlet dışı silahlı bir aktör olarak nitelendirilen Haşdi Şabi'nin yine devlet dışı silahlı bir aktör olarak terör örgütü IŞİD'e karşı kullanılması kuşkusuz hibrit savaş konsepti altında değerlendirilebilir. Öte yandan IŞİD'e karşı mücadelede Peşmerge güçlerinin yanında PKK terör örgütü ve onun Suriye kolu olan YPG'nin de yer aldığı önüne sürülmesi, bir terör örgütünü yok etmek için bir diğer eli kanlı terör örgütünün kullanılabilceğini göstermiştir.

Ayrıca IŞİD'e karşı mücadele devam ederken uluslararası politik zemindeki iki düşman gücü, İran ve ABD'yi aynı saflarda mücadele etmeye zorunlu kılmak da bir hayli dikkat çekici durum yaratmıştır. Bu kapsamda Haşdi Şabi üzerinde İran'ın rolü düşünüldüğünde, IŞİD'e karşı karada verilen mücadelede İran'ın daha çok sahne aldığı ve ABD ile Koalisyon güçlerinin ise IŞİD'e karşı vurulacak darbelerde genellikle hava kuvvetleriyle önüne çıktığı söylenebilir. Yine askeri sahanın dışında IŞİD'e karşı verilen mücadelede ekonomik, siber, enformasyon ve propaganda savaş kapasitelerinin kullanılmasının çoğunlukla ABD'nin katkılarıyla gerçekleşmesi bir diğer önemli noktadır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki, gerek düzenli/konvansiyonel gerekse de düzensiz/konvansiyonel olmayan bileşenlerle hibrit bir tehdide yönelik hibrit bir mücadele stratejisi izlenmiştir. Savaşın değişen karakteri karşı karşıya kalınan tehdidin de karakterinin değişmesine neden olmuştur. Artık devletler kadar devlet dışı aktörler de hedef aldıkları bölgelerde hibrit bir savaş stratejisi yürütecek kapasiteye ulaşmaya başlamışlardır.

Sonuç olarak IŞİD'le mücadele sürecinde Irak'taki Şii yönetimin aldığı pozisyonda omnibalancing teorisinin klasik güç dengesi teorisine göre açıklayıcı gücünün daha baskın olduğu açıktır. Nitekim Şii iktidar gücünün devamı anlamında Abadi yönetimi iç ve dışta dengeleri kurmaya çalışmış ve ittifaklar oluşturarak hibrit bir mücadele stratejisiyle IŞİD'e karşı başarı sağlamıştır. Ancak IŞİD'in yenilgiye uğratılmasından sonra Irak'ta yeniden bir güç mücadelesi başlamıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, omnibalancing teorisi çerçevesinde Irak'ta acil tehdide yönelik

kurulan ittifaklar kısa ömürlü olmuş ve IŞİD sonrası süreçte belirsiz bir döneme girilmiştir.

KAYNAKÇA

- “ABD: Felluce operasyonuna 4 bin Sünni milis katılıyor”, *Sputnik News*, 26.05.2016, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201605261022996023-irak-felluce-sunni-milis/> (e.t. 08.01.2019).
- “ABD’den IŞİD’e siber hareket”, *Deutsche Welle*, 29.04.2016, <https://www.dw.com/tr/abdden-i%C5%9Fide-siber-harekat/a-19224958> (e.t. 14.03.2019).
- “ABD'den İbadi'ye destek”, *Al Jazeera*, 12.08.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/abdden-ibadiye-destek> (e.t. 14.02.2019).
- “ABD'nin Ohio eyaletinde IŞİD mesajlı siber saldırı”, *BBC*, 26.06.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40402691> (e.t. 15.02.2019).
- “Ayetullah Ali Sistani IŞİD'e cihat ilan etti”, *CNN Türk*, 13.06.2014, <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/iran-iside-cihat-ilan-etti> (e.t. 09.01.2019).
- “Britain Carried Out a Major Cyber-Attack Against ISIS in 2017”, *Fortune*, 12.04.2018, <http://fortune.com/2018/04/12/uk-isis-cyberattack/> (e.t. 14.03.2019).
- “Devler IŞİD ile Mücadelede Başarısız Oldu”, *Shiftdelete.Net*, 25.08.2016, <https://shiftdelete.net/devler-isid-ile-mucadelede-basarisiz-oldu-74740> (e.t. 14.03.2019).
- “Eski Baasçılar, IŞİD’in baş ortakları”, *Fars Haber Ajansı*, 07.02.2016, <http://tr.farsnews.com/politics/news/13941118000642> (e.t. 13.02.2019).
- “Felluce'ye üç koldan girdiler”, *CNN Türk*, 30.05.2016, <https://www.cnnturk.com/dunya/felluceye-uc-koldan-girdiler?page=1> (e.t. 20.04.2019).
- “Fransız yayın kuruluşu TV5 Monde'a siber IŞİD saldırısı”, *BBC*, 09.04.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150409_fransa_siber_saldiri (e.t. 15.02.2019).
- “Irak Başbakanı Haydar el İbadi, ‘Tikrit şehrinin kurtarıldığını’ ilan etti”, *Habertürk*, 01.04.2015, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1060494-irak-basbakani-haydar-el-ibadi-tikrit-sehrinin-kurtarildigini-ilan-etti#> (e.t. 08.01.2019).
- “Irak güçleri Ramadi'nin bazı bölümlerini IŞİD'den geri aldı”, *BBC*, 21.04.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150421_irak_isid_ramadi (e.t. 08.01.2019).
- “Irak, ABD'den satın aldığı F-16'lara kavuştu”, *NTV*, 14.07.2015, https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/irak-abdden-satin-aldigi-f-16lara-kavustu,7fUOCAfaTU6bYQMIQAx_Dw/u2aPqKLnwEacJZrkBrqfPw (e.t. 15.04.2019).
- “Irak, Suriye ve İran, IŞİD’e karşı siber savaş konusunda işbirliği yapıyor”, *Pars Today*, 09.02.2019, http://parstoday.com/tr/news/middle_east-i125399-irak_suriye_ve_%C4%B0ran_i%C5%9E%C4%B0d%E2%80%99e_kar%C5%9F%C4

%B1_siber_sava%C5%9F_konusunda_i%C5%9Fbirli%C4%9Fi_yap%C4%B1yor (e.t. 14.03.2019).

“İrak'ta Maliki karşıtı eylemler sürüyor”, *Al Jazeera*, 28.12.2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/irakta-maliki-karsiti-eylemler-suruyor> (e.t. 18.02.2019).

“İrak'ta yolsuzluk karşıtı protestolar”, *BBC*, 09.09.2011, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110909_iraq_protests (e.t. 18.02.2019).

“İŞİD CENTCOM'u hackledi!”, *CNN Türk*, 12.01.2015, <https://www.cnnturk.com/haber/dunya/isid-centcomu-hackledi> (e.t. 15.02.2019).

“İŞİD' in İngiliz 'siber cihatçısı' öldürüldü”, *BBC*, 27.08.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150827_ingiliz_siber_cihatci (e.t. 14.03.2019).

“İŞİD İnsan Kaçakçılığı Yoluyla Gelir Yetersizliğini Telafi Etmeye Çalışıyor”, *Tesnim Haber Ajansı*, 01.02.2017, <https://www.tasnimnews.com/tr/news/2017/02/01/1314782/%C4%B1%C5%9Fid-insan-ka%C3%A7ak%C3%A7%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1-yoluyla-gelir-yetersizli%C4%9Fini-telafi-etmeye-%C3%A7al%C4%B1%C5%9F%C4%B1yor> (e.t. 10.02.2019).

“İŞİD sonunda bunu da yaptı!”, *Habertürk*, 26.10.2014, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1003476-isid-sonunda-bunu-da-yapti#> (e.t. 10.02.2019).

“İŞİD: Milyar dolarlık ekonomi”, *BBC*, 11.12.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151211_isid_ekonomi_gch (e.t. 10.02.2019).

“İŞİD'den 'Call of Duty' taktiği!”, *Karar*, 25.08.2015, <https://www.karar.com/dunya-haberleri/isidden-call-of-duty-taktigi#> (e.t. 10.02.2019).

“İŞİD'e karşı siber tim”, *Deutsche Welle*, 09.01.2016, <https://www.dw.com/tr/i%C5%9Fide-kar%C5%9F%C4%B1-siber-tim/a-18968810> (e.t. 14.03.2019).

“İŞİD'in sonu yaklaşıyor”, *Al Jazeera*, 13.02.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/isidin-sonu-yaklasiyor> (e.t. 12.02.2019).

“İŞİD'in yeni propaganda aracı: Çizgi filmler”, *BBC*, 12.05.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39888529> (e.t. 10.02.2019).

“İŞİD'in yıllık petrol geliri 500 milyon dolar”, *BBC*, 15.10.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151014_ft_isid_petrol (e.t. 10.02.2019).

“İranlı general ile İran Devrim Muhafızları'na bağlı 10 general ile 2603 asker öldü”, *Sabah*, 21.3.2017, <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2017/03/21/iranli-general-ile-iran-devrim-muhafizlarina-bagli-10-general-ile-2603-asker-oldu> (e.t. 12.02.2019).

“Kasım Süleymani: IŞİD, İran'la savaşmak için kuruldu”, *Mepa News*, 12.10.2016, <https://www.mepanews.com/kasim-suleymani-isis-iranla-savasmak-icin-kuruldu-2187h.htm> (e.t. 12.02.2019).

“Kerkük tamamen peşmerge kontrolünde”, *Al Jazeera*, 12.06.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kerkuk-tamamen-pesmerge-kontrolunde> (e.t. 10.01.2010).

“Meet The Elite Cyber Units Fighting The Propaganda War Against ISIS”, *The Daily Caller News Foundation*, 07.09.2016. <https://dailycaller.com/2016/07/09/meet-the-elite-cyber-units-fighting-the-propaganda-war-against-isis/> (e.t. 17.03.2019).

“Musul operasyonu başladı”, *BBC*, 17.10.2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37674798> (e.t. 08.01.2019).

“Profil: Haşdi Şabi”, *BBC*, 29.10.2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37778936> (e.t. 9.01.2019).

“Ramadi'yi DAİŞ'ten Sünniler kurtarıyor”, *TRT Haber*, 25.12.2015, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ramadiyi-daisten-sunniler-kurtariyor-225010.html> (e.t. 08.01.2019).

“Reuters: IŞİD 'savaş ganimetleri' için bakanlık kurmuş”, *BBC*, 29.12.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151228_isid_ganimet_bakanligi (e.t. 10.02.2019).

“Rusya açıkladı: IŞİD militanı sayısı 80 bine yaklaştı”, *Karar*, 10.11.2015, <https://www.karar.com/dunya-haberleri/rusya-acikladi-isis-militani-sayisi-80-bine-yaklasti-52974#> (e.t. 02.01.2019).

“Rusya: IŞİD Afganistan eroin ticaretinden 1 milyar dolar kazandı”, *HaberRus*, 06.03.2015, <https://haberrus.com/headline/2015/03/06/rusya-isis-afganistan-eroin-ticaretinden-1-milyar-dolar-kazandi.html> (e.t. 10.02.2019).

“Senaryo tekrar mı ediyor? “Yeşil Adamlar” şimdi de Moldova’da iddiası”, *UkrTürk*, 08.09.2014, <https://ukrturk.net/senaryo-tekrar-mi-ediyor-yesil-adamlar-simdi-demoldovada-iddiasi/> (e.t. 20.01.2019).

“Siber saldırının faili "Siber Halifelik", *CNN Türk*, 14.01.2015, <https://www.cnnturk.com/video/dunya/siber-saldirinin-faili-siber-halifelik> (e.t. 15.02.2019).

“Trump: I Told Saudi King Salman He Wouldn't Last for Two Weeks Without U.S. Military Backing”, *Haaretz and Reuters*, 04.10.2018, <https://www.haaretz.com/middle-east-news/trump-i-told-saudi-king-he-wouldn-t-last-for-two-weeks-without-u-s-backing-1.6517717> (e.t. 07.01.2019).

“Tunuslu genç kendini yaktı”, *Al Jazeera*, 12.03.2013, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tunuslu-genc-kendini-yakti-1> (e.t. 05.02.1019).

“Tuzhurmatu peşmergelerin kontrolünde”, *Al Jazeera*, 11.06.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tuzhurmatu-pesmergelerin-kontrolunde> (e.t. 10.01.2010).

“Venezuela krizi: 5 soruda neler yaşandı, bundan sonra ne olabilir?”, *BBC*, 25.01.2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47000330> (e.t. 29.01.2019).

Abbas, Hassan, “The Myth and Reality of Iraq’s al-Hashd al-Shaabi (Popular Mobilization Forces): A Way Forward”, *Friedrich-Ebert-Stiftung Jordan & Iraq*, Amman, Jordan, September 2017.

Abbas, Ziya ve Şahin, Mehmet, “İran’ın Ortadoğu’daki Eli: Kasım Süleymani”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 9, Sayı. 82 (Eylül-Ekim 2017), ss. 10-13.

Adıbelli, Barış, “İran Dış Politikasında İdeolojik ve Jeopolitik Dönüşüm”, *Doğu-Batı Yol Ayrımında İran: İdeoloji, Devlet ve Dış Politika*, ed. Barış Adıbelli, 1. Basım, İstanbul: Bilim + Gönül Yayınları, 2012, ss. 108-227.

Ağar, Abdullah, *İŞİD ve Irak*, 1. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015.

Akad, Mehmet Tanju, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, 1. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.

Albayrak, Didem Özdemir, “Özel Askeri Şirketlerin Faaliyetleri ve İstihbarat”, *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 4 (Sonbahar 2014), ss. 187-206.

Ali, Osman, “İŞİD’le Savaşın Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimindeki Yansımaları”, *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No. 10, Eylül 2014.

Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı*, Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım, Cilt 2, 2017.

Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 6. Baskı, Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım, Cilt 1, 2014.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 8. Baskı, Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 10. Baskı, Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.

Arnold, Maj. Thomas D. and Fiore, Maj. Nicolas, “Five Operational Lessons from the Battle for Mosul”, *Military Review* (January-February 2019), pp. 56-71.

Ataman, Muhittin, “Türkiye'nin Ortadoğu ile İlişkilerinde Kürt Sorunu ve İslam'ın Etkisi”, *Liberal Düşünce*, Yıl. 7, Sayı. 29 (Kış 2003), ss. 251-255. Robert Olson’un *Turkey’s Relations With Iran, Syria, Israel, and Russia 1991-2000: The Kurdish and Islamist Questions* (Türkiye'nin İran, Suriye, İsrail, ve Rusya ile İlişkileri, 1991- 2000: Kürt ve İslamist Sorunlar) (Costa Mesa, CA, ABD: Mazda Publis-hers, Inc., 2001, s. xix 232.) kitabının eleştirisi.

Ataş, R. Serdar, “İran'ın Ortadoğu'daki kılıcı: Kâsım Süleymâni”, *Al Jazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/iranin-ortadogudaki-kilici-kasim-suleymani> (e.t. 12.02.2019).

Atlı, Cenk, “İŞİD Üyesi Hacker'ların Siber Savaşa Hazırlandığı Ortaya Çıktı”, *Scroll*, 29.12.2015. <http://www.scroll.com.tr/isid-uyesi-hackerlarin-siber-savasa-hazirlandigi-ortaya-cikti/> (e.t. 15.02.2019).

Ayalp, Gökhan, “İŞİD'in 1.5 milyar \$'lık yağma ekonomisi”, *Milliyet*, 05.11.2015, <http://www.milliyet.com.tr/isid-in-1-5-milyar-lik-yagma/dunya/detay/2143054/default.htm> (e.t. 10.02.2019).

Bale, Jonathan, “Irak'ın geleceğinde dönüm noktası: Tikrit savaşı”, *BBC*, 24.03.2015, https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2015/03/150324_tikrit_analiz (e.t. 12.02.2019).

Balkan, Arif, “İŞİD'den sağlık kurumlarına ‘siber’ saldırı”, *Habertürk*, 01.08.2015, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1110004-isidden-saglik-kurumlarina-siber-saldiri> (e.t. 15.02.2019).

Balkan, Serkan, “DEAŞ'ın İHA Stratejisi: Teknoloji ve Yenilikçi Terörizmin Yükselişi”, 1. Baskı, İstanbul: SETA Yayınları 84, 2017.

Barak, Oren, “Dilemmas of Security in Iraq”, *Security Dialogue*, Vol. 38, No. 4 (December 2007), pp. 455-475.

Beccaro, Andrea, “Modern Irregular Warfare: The ISIS Case Study”, *Small Wars & Insurgencies*, Vol. 29, No. 2 (2018), pp. 207-228.

Bergen, Christopher, “Omnibalancing in Syria: Prospects For Foreign Policy”, Master's Thesis, *Naval Postgraduate School*, Monterey, California, December 2000, https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/9173/00Dec_Bergen.pdf?sequence=1&isAllowed=y (e.t. 20.11.2017).

Beswick, Danielle, “The return of Omnibalancing? A multi-level analysis of strategies for securing agency in post-genocide Rwanda”, paper presented at *BISA Africa Working Group seminar African Agency: Implications for IR Theory*, 14th September 2011, City University, <https://www.open.ac.uk/socialsciences/bisa-africa/files/africanagency-seminar4-beswick.pdf> (e.t. 20.11.2017).

Bilici, Salih, “Irak'taki iktidar kavgasının yeni merkezi Tuzhurmatu”, *Timeturk Haber*, 20.11.2015, <https://www.timeturk.com/analiz-irak-taki-iktidar-kavgasinin-yeni-merkezi-tuzhurmatu/haber-92788> (e.t. 10.01.2010).

Bindner, Laurence and Poirot, Gabriel, “ISIS Financing 2015”, *Center for the Analysis of Terrorism*, May 2016, <https://cat-int.org/wp-content/uploads/2016/06/ISIS-Financing-2015-Report.pdf> (e.t. 10.02.2019).

Bindner, Laurence and Poirot, Gabriel, “ISIS Financing 2015”, *Center for the Analysis of Terrorism*, May 2016, <https://cat-int.org/wp-content/uploads/2016/06/ISIS-Financing-2015-Report.pdf> (e.t. 14.03.2019).

Bingöl, Oktay ve Varlık, Ali Bilgin, “İŞİD’e Karşı Olası Operasyonun Boyutları: Stratejiler, Riskler, Öneriler”, *Merkez Strateji Enstitüsü*, Rapor-002, 19.09.2014, https://www.academia.edu/8399948/Merkez_Strateji_Enstit%C3%BCs%C3%BC_I%C5%9E%C4%B0D_Raporu (e.t. 02.01.2019).

Boot, Max, *Görünmeyen Ordular: Gerilla Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2014.

Bracken, Paul, “Financial Warfare”, *Foreign Policy Research Institute*, E-Notes, September 2007, <https://www.fpri.org/article/2007/09/financial-warfare/> (e.t. 29.01.2019).

Brisard, Jean-Charles and Martinez, Damien, “Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding”, *Thomson Reuters Accelus*, October 2014, http://cat-int.org/wp-content/uploads/2016/06/White-Paper-IS-Funding_Final.pdf (e.t. 10.02.2019).

Cancian, Matthew F., “Tactics, Techniques, and Procedures of the Islamic State”, *Military Review*, (March-April 2017), pp. 52-61.

Celso, Anthony, “Superpower Hybrid Warfare in Syria”, *The Marine Corps gazette*, Vol. 9, No. 2 (January 2019), pp. 92-116.

Chaliand, Gérard, “İŞİD Döneminde Cihatçılık”, *Terörizmin Tarihi: Antikçağdan İŞİD’e*, , ed. Gérard Chaliand, Arnaud Blin, çev. Bülent Tanatar, 1. Baskı, İstanbul: Nora Kitap, 2016, ss. 592-610.

CIA, The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (e.t. 08.1.2019).

Clausewitz, Carl Von, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, 2015.

Cockburn, Patrick, *İslam Devleti'nin Yükselişi: İŞİD ve Yeni Sünni Ayaklanması*, çev. Osman Akınhay, 1. Baskı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2014.

Conflict Armament Research, *Dispatch From The Field Islamic State Weapons in Iraq And Syria: Analysis of weapons and ammunition captured from Islamic State forces in Iraq and Syria*, September 2014, <http://www.conflictarm.com/dispatches/islamic-state-weapons-in-iraq-and-syria/> (e.t. 21.02.2019).

Conflict Armament Research, *Weapons of the Islamic State: A three-year investigation in Iraq and Syria*, December 2017, <http://www.conflictarm.com/reports/weapons-of-the-islamic-state/> (e.t. 21.02.2019).

Cordesman, Anthony H.; Khazai, Sam and Dewit, Daniel, “Shaping Iraq’s Security Forces”, *US-Iranian Competition Series*, Center for Strategic and International Studies (CSIS), 16 December 2013.

Cottee, Simon, “Inside Europol's Online War Against ISIS”, *Vice*, 10.04.2018. https://www.vice.com/en_uk/article/59jw8z/inside-europols-online-war-against-isis (e.t. 17.03.2019).

Dağ, Ahmet Emin, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, 3. Basım, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.

Dalton, Melissa G., “How Iran’s hybrid-war tactics help and hurt it”, *Bulletin Of The Atomic Scientists*, Vol. 73, No. 5 (2017), pp. 312–315.

David, Steven R., “Explaining Third World Alignment”, *World Politics*, Vol. 43, No. 2 (Jan. 1991), pp. 233-256.

Dearden, Lizzie, “Isis winning online war against Government's anti-terror efforts, new report warns”, *The Independent*, 19.09.2017. <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/isis-winning-online-war-propaganda-extremist-material-radicalisation-report-facebook-twitter-social-a7954246.html> (e.t. 17.03.2019).

Debusmann, Bernd, “United States lags in propaganda war against ISIS”, *The Arab Weekly*, 19.06.2015. <https://the arabweekly.com/united-states-lags-propaganda-war-against-isis> (e.t. 17.03.2019).

Demir, Ömer ve Acar, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 6. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, Mart 2005.

Deshpande, Vikrant and Mehta, Shibani, “Contextualising Hybrid Warfare”, *Hybrid Warfare: The Changing Character Of Conflict*, ed. Vikrant Deshpande, New Delhi: Pentagon Press, 2018, pp. 25-36.

Dombrowski, Peter and Demchak, Chris C., “Cyber War, Cybered Conflict, and The Maritime Domain”, *Naval War College Review*, Vol. 67, No.2 (Spring 2014), pp.70-96.

Donnelly, Jack, “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Scott Burchill ve Andrew Linklater, çev. Muhammet Ağcan, Ali Aslan, 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2015, ss. 53-84.

Drezner, Daniel W., “Trump, Russia and omnibalancing”, *Washington Post*, 15.06.2017, https://www.washingtonpost.com/news/posteverything/wp/2017/06/15/trump-russia-and-omnibalancing/?noredirect=on&utm_term=.c9da5584b26f (e.t. 19.12.2018).

Duman, Bilgay, “A New Controversial Actor In Post-ISIS Iraq: Al-Hashd Al-Shaabi (The Popular Mobilization Forces)”, *ORSAM*, Report No. 198, May 2015.

Duman, Bilgay, “İran’ın Irak Politikası ve Temel Dinamikler”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 9, Sayı. 82 (Eylül-Ekim 2017), ss. 58-61.

Duman, Bilgay, “Musul Operasyonu ve Musul’un Geleceği: Fırsatlar ve Riskler”, *ORSAM*, Rapor No. 206, Ocak 2017.

Dury-Agri, Jessa Rose; Kassim, Omer and Martin, Patrick, “Iraqi Security Forces And Popular Mobilization Forces: Orders Of Battle”, *Institute For The Study Of War*, December 2017. http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Iraq%20-%20ISF%20PMF%20Orders%20of%20Battle_0_0.pdf (e.t. 10.04.2019).

Eralp, Atila, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, ed. Atila Eralp, 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, ss. 57-88.

Erdoğan, Barış, “Siber Savaş”, *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 2 (İlkbahar 2014), ss. 171-192.

Erenler, Muharrem, “İrak”, *Modern Ortadoğu Siyasi Tarihi*, ed. Hasan Öztürk, İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2016, ss. 135-179.

Erol, Mehmet Seyfettin ve Oğuz, Şafak, “Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt.18, Sayı.2 (Kış 2018), ss. 399-415.

Ersoy, Eyüp, “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Ramazan Gözen, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2016, ss. 159-187.

Galbraith, Peter W., *Irak'ın Sonu: Ulus Devletlerin Çöküşü mü?*, çev. Mehmet Murat İnceayan, 1. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2007.

Gerasimov, Valery, “The Value of Science Is in the Foresight New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations”, Originally published in *Military-Industrial Kurier*, 27 February 2013, Translated from Russian 21 June 2014 by Robert Coalson, *Military Review* (January-February 2016), pp. 23-29, https://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_2016_0228_art008.pdf (e.t. 18.01.2019).

Global Strategies, *Hybrid Warfare in the Middle East*, February 2017, <http://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/reports/LSE-IDEAS-Hybrid-Warfare-in-the-Middle-East.pdf> (e.t. 15.01.2019).

Göksun, Yenal ve Salihi, Emin, “DEAŞ’ın Medya Stratejisi”, İstanbul: SETA Yayınları 98, 2018.

Gray, Colin S., “Irregular Warfare One Nature, Many Characters”, *Strategic Studies Quarterly*, V. 1 No. 2 (Winter 2007), pp. 35-57, <https://www.hsdl.org/?view&did=481373> (e.t. 15.01.2019).

Gurcan, Metin, “Savaşın Evrimi Ve Teorik Yaklaşımlar”, *BİLGESAM*, <http://www.bilgesam.org/incele/648/-savasin-evrimi-ve-teorik-yaklasimlar/#.XE3yU1UzbiU> (e.t. 18.01.2019).

Güler, Recep Tayyip ve Özdemir, Ömer Behram, “DAEŞ: Ortaya Çıkışı, Yükselişi ve Çöküşü”, *Ortadoğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler, Vekil Güçler*, ed. Murat Yeşiltaş, Burhanettin Duran, 1. Baskı, İstanbul: SETA Kitapları, 2018, ss. 463-494.

Güner, Reyhan, “İŞİD’in Siber Halifesi Cüneyt Hüseyin”, *Siber Bülten*, 04.02.2015, <https://siberbulten.com/makale-analiz/isidin-siber-halifesi-cuneyt-huseyin/> (e.t. 15.02.2019).

Haas, Ernst B., “The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda”, *World Politics*, Vol. 5, No. 4 (Jul. 1953), pp. 442-477.

Hamsici, Mahmut, “Haşdi Şabi'deki Türkmenler”, *BBC*, 06.10.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41514522> (e.t. 09.01.2019).

Handel, Michael I., *Savaşın Ustaları: Klasik Stratejiler*, çev. Berna Kara, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2004.

Harknett, Rczbard J. and VanDenBerg, Jeffrey A., “Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf Crisis”, *Security Studies* 6, No 3 (Spring 1997), pp.112-153.

Harris, Shane, “Iraqi Government Takes Its Fight With ISIS Online”, *Foreign Policy*, 17.06.2014, <https://foreignpolicy.com/2014/06/17/iraqi-government-takes-its-fight-with-isis-online/> (e.t. 14.03.2019).

Hendawi, Hamza; Abdul-Zahra, Qassim and Mroue, Bassem, “ISIS has special forces”, *Business Insider*, From Associated Press, 08.07.2015, <https://www.businessinsider.com/isis-has-special-forces-2015-7> (e.t. 02.01.2019).

Hoffman, Frank G. and Mattis, James N., “Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars”, *Proceedings*, Vol. 132/11/1,233 (November 2005), <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf> (e.t. 15.01.2019).

Hoffman, Frank G., “Conflict in The 21st Century: The Rise of Hybrid Wars”, *Potomac Institute for Policy Studies*, Arlington, Virginia, December 2007, http://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (e.t. 15.01.2019).

Hoffman, Frank G., “Hybrid Warfare and Challenges”, *Joint Forces Quarterly*, Issue 52, 1st Quarter, 2009, pp. 34–39, <https://smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf> (e.t. 15.01.2019).

International Crisis Group, *Iraq's Paramilitary Groups: The Challenge of Rebuilding a Functioning State*, Middle East Report No. 188, 30 July 2018.

Jasper, Scott and Moreland, Scott, “ISIS: An Adaptive Hybrid Threat in Transition”, *Small Wars Journal*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/isis-an-adaptive-hybrid-threat-in-transition> (e.t. 18.01.2019).

Jeffrey, James F. and Eisenstadt, Michael, “U.S. Military Engagement In The Broader Middle East”, *Policy Focus 143*, The Washington Institute for Near East Policy, April 2016.

Jost, Patrick M. and Sandhu, Harjit Singh, “The Hawala Alternative Remittance System and its Role in Money Laundering”, *Interpol General Secretariat*, Lyon, January 2000. <https://www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/documents/fincen-hawala-rpt.pdf> (e.t. 10.02.2019).

Kalaycı, Rıdvan ve Gürler, Recep Tayyip, “Irak 2014”, *Ortadoğu Yıllığı*, 2014, http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/56701/28808/3._hafta_zorunlu_okuma-

_%C4%B1rak-2014-r%C4%B1dvan-kalayc%C4%B1-recep-tayyip-g%C3%BCrler.pdf
(e.t. 02.01.2019).

Karadağ, Haluk ve Türkeş, Kadir Tamer, “DDSA’lar ve Düzensiz Savaş”, *Ortadoğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler, Vekil Güçler*, ed. Murat Yeşiltaş, Burhanettin Duran, 1. Baskı, İstanbul: SETA Kitapları, 2018, ss. 143-169.

Karyağdı, Zeynep Hilal, “Musul’da 9 köy daha DEAŞ’tan kurtarıldı”, *Anadolu Ajansı*, 29.10.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/musulda-9-koy-daha-deastan-kurtarildi/674775> (e.t. 20.04.2019).

Katz, Rita, “The State Department's Twitter War With ISIS Is Embarrassing”, *TIME*, 16.09.2014. <http://time.com/3387065/isis-twitter-war-state-department/> (e.t. 17.03.2019).

Knights, Michael, “The Long Haul: Rebooting U.S. Security Cooperation in Iraq”, *Policy Focus 137*, The Washington Institute for Near East Policy, 2015.

Korkmaz, Sertaç Canalp, “Terörün Propagandası: DAES Terör Örgütü ve Konstantiniyye Dergisi”, *ORSAM*, Rapor No. 204, Ağustos 2016.

Korybko, Andrew, “Hybrid Wars. Testing the Theory – Syria & Ukraine (Part 2)”, *The Greenville Post*, <https://www.greenvillepost.com/2016/04/02/%E2%80%A2-hybrid-wars-testing-the-theory-syria-ukraine-part> (e.t. 18.01.2019).

Korybko, Andrew, “Venezuela: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change”, *Eurasia Future*, 24.01.2019, <https://eurasiafuture.com/2019/01/24/venezuela-the-indirect-adaptive-approach-to-regime-change/> (e.t. 18.01.2019).

Korybko, Andrew, Enrique R. Acedo, “Hybrid Wars And Geopolitics”, *Geopolitika*, 27.10.2017, <https://www.geopolitika.ru/en/article/hybrid-wars-and-geopolitics> (e.t. 18.01.2019).

Korybko, Andrew, *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change*, Project of the Institute for Strategic Studies and Predictions PFUR, Peoples’ Friendship University of Russia, Moscow, 2015, <https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2015/08/AK-Hybrid-Wars-updated.pdf> (e.t. 18.01.2019).

Köni, Hasan, *Amerika’nın Uluslararası Politikası*, İstanbul: Ekim Yayınları, 2007.

Lanz, Mattie, “IŞİD ve Bir Baskı Aracı Olarak Su”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 7, Sayı. 66 (Ocak-Şubat), ss.70-71.

Lebow, Richard Ned, “Klasik Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, çev. Özge Kelekçi, 1.Basım, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016, ss. 64-85.

Lewis, Jessica D., “Al Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign”, Part I, *Middle East Security Report 14*, ISW, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/AQI-Resurgent-10Sept_0.pdf (e.t. 08.04.2019).

Lewis, Jessica D., “The Islamic State: A Counter-Strategy for A Counter-State”, *Middle East Security Report* 21, ISW, <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Lewis-Center%20of%20gravity.pdf> (e.t. 08.04.2019).

Luizard, Pierre-Jean, *IŞİD Tuzağı*, çev. Yasemin Özden Charles, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2016.

Machiavellii, Niccolò, *Savaş Sanatı*, çev. Berna Hasan, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2012.

Madi, Muhammed, “Irak'ı birleştirmesi istenen adam: Haydar el Abadi”, *BBC*, 12.08.2014, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140811_abadi_profil (e.t. 02.01.2019).

Malyarenko, Tetyana and Galbreath, David J., “Paramilitary Motivation in Ukraine: Beyond Integration and Abolition”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 16, No. 1 (2016), pp. 113–138.

McCarthy, John, “Pentagon admits funding online propaganda war against Isis”, *The Drum*, 3.10.2016. <https://www.thedrum.com/news/2016/10/03/pentagon-admits-funding-online-propaganda-war-against-isis> (e.t. 17.03.2019).

Mendoza, Jessica, “On the field and online: How the fight against ISIS is a battle on two fronts”, *The Christian Science Monitor*, 23.05.2015. <https://www.csmonitor.com/World/Global-News/2015/0523/On-the-field-and-online-How-the-fight-against-ISIS-is-a-battle-on-two-fronts> (e.t. 17.03.2019).

Miller, Greg and Higham, Scott, “In a propaganda war against ISIS, the U.S. tried to play by the enemy’s rules”, *The Washington Post*, 08.05.2015. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/in-a-propaganda-war-us-tried-to-play-by-the-enemys-rules/2015/05/08/6eb6b732-e52f-11e4-81ea-0649268f729e_story.html?utm_term=.caf758772d06 (e.t. 17.03.2019).

Morgenthau, Hans J., *From Politics Among Nations The Struggle for Power and Peace*, Sixth Edition. https://blackboard.angelo.edu/bbcswebdav/institution/LFA/CSS/Course%20Material/SEC6302/Readings/Lesson_5/Morgenthau.pdf (e.t. 12.09.2018).

Mosendz, Polly, “Newsweek Twitter Account Hacked By Group Claiming ISIS Affiliation”, *Newsweek*, 10.02.2015, <https://www.newsweek.com/newsweek-twitter-account-hacked-isis-affiliated-group-305897> (e.t. 15.02.2019).

Muir, Jim, “Irak Maliki'yi geride bırakıp yoluna devam etmek istiyor”, *BBC*, 13.08.2014, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140812_irak_analiz (e.t. 12.02.2019).

Myers, Russell, “Jihadist hackers targeting celebrity and business bank accounts to fund Islamic State terror campaign”, *The Mirror*, 15.08.2014. <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/jihadist-hackers-targeting-celebrity-business-4057294> (e.t. 15.02.2019).

Nance, Malcolm W., “ISIS Forces That Now Control Ramadi Are Ex-Baathist Saddam Loyalists”, *The Intercept*, 03.06.2015, <https://theintercept.com/2015/06/03/isis-forces-exbaathist-saddam-loyalists/> (e.t. 02.01.2019).

NATO, “Körfez monarşilerinin DAESH'e karşı yürüttükleri zorlu savaş”, *NATO Dergisi*, <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/geopolitics-gulf-monarchies-fight-against-daesh/TR/index.htm> (e.t. 17.03.2019).

Nilsson, Niklas, “Russian Hybrid Tactics in Georgia”, *Silk Road Paper*, 26.01.2018, <http://isdpeu.com/content/uploads/2018/01/Russian-Hybrid-Tactics-in-Georgia.pdf> (e.t. 18.01.2019).

Nonneman, Gerd, “Determinants And Patterns of Saudi Foreign Policy: ‘Omnibalancing’ And ‘Relative Autonomy’ in Multiple Environments”, pp. 315-351, https://www.academia.edu/4112908/_Determinants_and_patterns_of_Saudi_foreign_policy_omnibalancing_and_relative_autonomy_in_multiple_environments (e.t. 10.11.2017).

Nourzhanov, Kirill, “Omnibalancing in Tajikistan’s Foreign Policy: Security-Driven Discourses of Alignment with Iran”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 14, No. 3 (September 2012), pp. 363–381.

Okuducu, İdris, “Haşdi Şabi milisleri Telafer’i kuşattı”, *Anadolu Ajansı*, 12.08.2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hasdi-sabi-milisleri-telaferi-kusatti/882819> (e.t. 20.04.2019).

O'Reilly, Marc J., “Omanibalancing: Oman Confronts an Uncertain Future”, *Middle East Journal*, Vol. 52, No. 1 (Winter 1998), pp. 70-84.

Orhan, Ayhan, “Ekonomik Savaş”, *Yeni Konsept Savaş: Hybrid / Vekalet / Terör/ Siber/ Ekonomik*, ed. Poyraz Gürson, 1. Baskı, İstanbul: Umuttepe Yayınları, 2017, ss.33-71.

Özdağ, Ümit, *İstihbarat Teorisi*, 1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2008.

Öztürk, Yunus, “Konvansiyonel Savaş Devri Geride mi Kaldı?”, *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi*, Cilt 2, Sayı 6 (İlkbahar 2015), ss. 23-42.

Patrikarakos, David, “Winning the Battle, Losing the Message: Inside America’s Utter Failure to Counter ISIS Propaganda”, *The Daily Beast*, 19.11.2017, <https://www.thedailybeast.com/winning-the-battle-losing-the-message-inside-americas-utter-failure-to-counter-isis-propaganda?ref=scroll> (e.t. 17.03.2019).

Petroff, Alanna and Pagliery, Jose, “US details financial war against ISIS”, *CNN Money*, 11.12.2015, <https://money.cnn.com/2015/12/10/news/us-isis-banks-finance-money/index.html> (e.t. 14.03.2019).

Pirinççi, Ferhat, “Arap Baharı’nı Yeniden Düşünmek”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 6, Sayı. 65 (Kasım-Aralık), ss. 6-9.

Pirinççi, Ferhat; Orhan, Oytun ve Duman, Bilgay, “ABD’nin IŞİD Stratejisi ve Irak İle Suriye’ye Olası Yansımaları”, *ORSAM*, Rapor No. 191, Eylül 2014.

Popular Mobilization Forces (Iraq), ALHASHDALSHAABI.COM, <https://alhashdalshaabi.com/> (e.t. 09.01.2019).

Rawabet Center for Research and Strategic Studies, *Popular Crowd Forces in Iraq (Al-Hashd al-shaabi) .. Origin and Future 'survey'*, 29.08.2016, <https://rawabetcenter.com/en/?p=1037> (e.t. 09.01.2019).

Reinhold, Baron, “Omnibalancing and The House of Saud”, Master’s Thesis, *Naval Postgraduate School*, Monterey, California, June 2001, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a392115.pdf> (e.t. 20.11.2017).

Rusnáková, Soňa, “Russian New Art of Hybrid Warfare in Ukraine”, *Slovak Journal of Political Sciences*, Vol. 17, No. 3 – 4 (2017), pp. 343-380.

Sağsan, Mustafa, “Bilgi Savaşı, Siperlerden Klavyelere Taşınan Harekatın Anatomisi”, *Avrasya Dosyası*, Cilt. 8, Sayı. 2 (Yaz 2002), ss. 213-232.

Sakoğlu, Furkan, “İŞİD, propaganda videosunda Modern Warfare 3 görüntüsü kullandı”, *Merlin'in Kazanı*, 08.04.2016, <https://www.merlininkazani.com/isid-propaganda-videosunda-modern-warfare-3-goruntusu-kullandi-haber-88013> (e.t. 10.02.2019).

Salihi, Emin, *Irak: Devletin Çöküşü ve Çatışma Süreci*, 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2017.

Samaha, Nour, “Iraq’s ‘Good Sunni’ ”, *Foreign Policy*, 16 November 2016, <https://foreignpolicy.com/2016/11/16/iraqs-good-sunni/> (e.t. 09.01.2019).

Sandıklı, Atilla, “Terörün Geldiği Yeni Boyut: İŞİD Örneği”, *BİLGESAM*, Rapor No. 67, Haziran 2015.

Sciutto, Jim; Crawford, Jamie and Carter, Chelsea J., “ISIS can 'muster' between 20,000 and 31,500 fighters, CIA says”, *CNN*, 12.09.2014, <https://edition.cnn.com/2014/09/11/world/meast/isis-syria-iraq/index.html> (e.t. 02.01.2019).

Sharp, Jeremy M., “The Iraqi Security Forces: The Challenge of Sectarian and Ethnic Influences”, *CRS Report For Congress*, 18 Jan 2007.

Shimko, Keith L., “Realism, Neorealism, and American Liberalism”, *The Review of Politics*, Vol. 54, No. 2 (Spring 1992), pp. 281-301.

Singer, P.W., “Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security”, *International Security*, Vol. 26, No. 3 (Winter 2001-2002), pp. 186-220.

Sönmez, Göktuğ, “İKBY’nin Genişleme Stratejisi ve Kerkük’teki Bayrak Krizi”, *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No. 63, Haziran 2017.

Strakes, Jason E., “The ‘Omnibalancing’ Proposition and Baghdad’s Foreign Policy: Reinterpreting Contemporary Iraq-Iran- US Relations”, *Mediterranean Quarterly*, Vol. 22, Issue 3 (Summer 2011), pp. 95-108.

Sun Zi, *Savaş Sanatı: Modern Muharebe Kavramlarıyla Yeni Bir Bakış*, çev. Bülent Okay, 2. Basım, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım, 2017.

Şahin, Mehmet, “Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller”, *Ortadoğu Siyasetinde İran*, ed. Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, 1. Basım, Ankara: Barış Kitap, 2011, ss. 177-193.

T.C. İçişleri Bakanlığı, *Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi*, Temmuz 2017.

Tanrısever, Oktay F., “Güç”, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, ed. Atila Eralp, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, ss. 53-71.

The Global Coalition, <https://theglobalcoalition.org/en/partners/> (e.t. 19.04.2019).

The Global Coalition, <https://theglobalcoalition.org/en/partner/united-states/> (e.t. 19.04.2019).

The White House, *Statement from President Donald J. Trump on Standing with Saudi Arabia*, 20.11.2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-standing-saudi-arabia/> (e.t. 07.01.2019).

Toptaş, Ergüder, *21. Yüzyılda Savaş*, 1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2009.

Toptaş, Ergüder, *Gerilla, Kontrgerilla Savaşı: Temel Strateji ve Teknikler*, 1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2015.

TRADOC G-2 ACE Threats Integration, Version 1.6, *Threat Tactics Report: Islamic State of Iraq and the Levant*, Feb 2016, <https://www.documentcloud.org/documents/3212693-Threat-Tactics-Report-Islamic-State-of-Iraq-and.html> (e.t. 12.03.2019).

TRADOC G-2 Intelligence Support Activity (TRISA) and Complex Operational Environment and Threat Integration Directorate (CTID), *Threat Tactics Report: Islamic State of Iraq and the Levant*, Nov 2014, <https://info.publicintelligence.net/USArmy-TRISA-ISIL.pdf> (e.t. 22.01.2019).

Tür, Özlem ve Salık, Nuri, “Uluslararası İlişkilerde “Küçük Devletler”: Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları“, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt. 14, Sayı. 53 (2017), ss. 3-22.

U.S. Department of Defense, *Irregular Warfare Joint Operation Concept*, Version 1.0, 11 September 2007, <https://fas.org/irp/doddir/dod/iw-joc.pdf> (e.t. 20.01.2019).

U.S. Department of the Treasury, *Counter ISIS Finance Group Leaders Issue Joint Statement*, Press Releases, 24.09.2018. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm494> (e.t. 14.03.2019).

Van Niekerk, Brett and Maharaj, Manoj, “Social Media and Information Conflict”, *International Journal of Communication* 7, (2013), pp. 1162–1184, <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/1658/919> (e.t. 16.01.2019).

Viotti, Paul R. ve Kauppi, Mark V., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Metin Aksoy, 5. Basımdan çeviri, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

Walt, Stephen M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, <https://archive.org/details/TheOriginsOfAlliances> (e.t. 10.10.2018).

Waltz, Kenneth N., *İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz*, çev. Enver Bozkurt, Selim Kanat, Serhan Yalçın, 1.Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2009.

Waltz, Kenneth N., *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, çev. Osman S. Binatlı, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2015.

Ward, Antonia, “ISIS's Use of Social Media Still Poses a Threat to Stability in the Middle East and Africa”, *RAND*, 10 December 2018, <https://www.rand.org/blog/2018/12/isiss-use-of-social-media-still-poses-a-threat-to-stability.html> (e.t. 29.01.2019).

Warrick, Joby, “In fight against ISIS's propaganda machine, raids and online trench warfare”, *The Washington Post*, 19.08.2018. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/in-fight-against-isiss-propaganda-machine-raids-and-online-trench-warfare/2018/08/19/379d4da4-9f46-11e8-8e87-c869fe70a721_story.html?utm_term=.ca35dc226e0b (e.t. 17.03.2019).

Warrick, Joby, “Inside the economic war against the Islamic State”, *The Washington Post*, 31.12.2016, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/take-them-back-to-the-19th-century-inside-the-economic-war-against-the-islamic-state/2016/12/30/5f91f514-ceb7-11e6-a747-d03044780a02_story.html?noredirect=on&utm_term=.f2fffa67af27 (e.t. 17.03.2019).

Warrick, Joby, “Isis steps up online propaganda war after defeat in Raqqa warning, 'We are in your home'”, *The Independent*, 23.01.2018. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-propaganda-war-online-raqa-defeat-telegram-terror-threat-islamic-state-extremism-a8173456.html> (e.t. 17.03.2019).

Warrick, Joby, *Siyah Bayraklar: IŞİD'in Doğuşu ve Yükselişi*, çev. Işık Tansal, 2. Baskı, İstanbul: A7 Kitap, 2016.

Weiss, Michael ve Hassan, Hassan, *IŞİD: Terör Ordusunun İçyüzü*, , çev. Emine Arzu Kayhan, 1. Baskı, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016.

Werleman, CJ, “Iraq: Re-opening Pandora's box of horrors”, *Middle East Eye*, 17.03.2015, <https://www.middleeasteye.net/columns/iraq-re-opening-pandora-s-box-horrors-478020170> (e.t. 05.01.2019).

Wight, Martin, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, ed. By Herbert Butterfield and Martin Wight. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1966.

Wilson, Jeremy; Bender, Jeremy and Rosen, Armin, “These are the weapons Islamic State fighters are using to terrify the Middle East”, *Business Insider*, 17.01.2016,

<https://www.businessinsider.com/isis-military-equipment-arsenal-2016/?r=UK/#t-55-tanks-1> (e.t. 21.02.2019).

Yalçinkaya, Haldun, “İŞİD’in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye’nin Tecrübesi (2014-2016)”, *ORSAM*, Rapor No. 210, Haziran 2017.

Yalçinkaya, Haldun, “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 61, Sayı 3 (2006), ss. 247-277.

Yalçinkaya, Haldun, “Savaşın Değişimi ve Savaş Çalışmalarında Farklı Disiplinler”, *Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar*, der. Haldun Yalçinkaya, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010, ss. 13-30.

Yeşiltaş, Murat ve Duran, Burhanettin, “Ortadoğu’da DDSA’ların Yükselişi”, *Ortadoğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler, Vekil Güçler*, ed. Murat Yeşiltaş, Burhanettin Duran, 1. Baskı, İstanbul: SETA Kitapları, 2018, ss. 9-29.

Yılmaz, Sait, *Irak Dosyası*, 1. Baskı, İstanbul: Kum Saati Yayın Dağıtım, 2011.

Yusuf, Arif, “Iraklı Sünnilerin 'Haşdi Şabi' endişesi”, *Anadolu Ajansı*, 21.10.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irakli-sunnilerin-hasdi-sabi-endisesi/669501> (e.t. 09.01.2019).

Zenko, Micah, “Bitcoin for Bombs”, *The Council on Foreign Relations*, 17.08.2017, <https://www.cfr.org/blog/bitcoin-bombs> (e.t. 10.02.2019).

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Ali Yasin GÜNDOĞDU
Tez Adı	Savaşın Değişen Karakteri Üzerine: Irak'ın IŞİD'le Mücadele Stratejileri
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tez Türü	Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışman(lar)ı	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 10/05/2019

İmza :

